

ТРИБУНА УКРАЇНИ

О. Лотоцький—На старих позиціях. К. Іацієвич—Вез догмату. Німіс—Критичний момент. І. Фещенко-Чопівецький—Економічні основи для існування незалежної держави. А. Лукашевич—До справи економічної відбудови України. А. Яковлів—Бельгія і Україна. Д. Дороненко і В. Дорошенко—Українське літературне життя на еміграції. Ш. В.—Українська еміграція в Німеччині. Н. Зайцев—Пам'яті П. Я. Стебницького. На сучасні теми: С. Торптон—Німецькі комуністи про Українців в майбутній війні. Ол. Саліковський—До наших позицій. В. Прокопович—Не з того кінця. О. Холеніко—Національний податок. Я. Правобережець—Незабутні герої взвольної боротьби. Нові книжки. З українських газет та журналів. На чужині і дома: Н. Зайцев—Рекорд світового успіху. О. На—ський—Новий большевицький зігзаг. З українського життя: На еміграції. На Великій Україні. Літературне життя. Ріжі вісті.

Квітень—Червень
1923 р.

Ч. 2—3
Ціна 1 злотий.

Ціни в валютах чеській, піменецькій, американській й інш. дивись на відвороті.

З МІСТ:

Стор.

На старих позиціях -- О. Лотоцького.	1
Без догмату — К. Мацієвича.	6
Критичний момент (Стаття дискусійна) — Німіс'я.	10
Економічні основи для існування незалежної держави (вступна лекція на Вищих курсах україноанав- ства) — І. Фещенка-Чопівського.	14
До справи економічної відбудови України — А. Лука- шевича.	22
Бельгія і Україна (Економічні інтереси в минулому і майбутньому) А. Яковлєва.	26
Українське літературне життя на еміграції (Докінче- ння) — Д. Дорошевка і В. Дорошенка.	32
Українська еміграція в Німеччині — П. Б.	39
Пам'яти П. Я. Стебницького — П. Заїцева.	46
На сучасні теми:	
Німецькі комуністи про Українців в майбутній війні — С. Тортона.	57
До наших позицій — Ол. Саліковського.	60
Не за того кінця — В. Прокоповича.	63
Національний податок — О. Хоменка.	72
Незабутні герої визвольної боротьби (Спогади пов- станця).	74
Нові книжки: М. Волянський. Історія української літерату- ри. М. Волянський. Старе українське письменство. — В. Дорошевка. В. Еон. Життя і особа Григорія Сковороди. — В. Заїкіна. Проф. Ів. Фещенко- Чопівський. Економічна географія України. — В. Заїкіна. Книга. Журнал літератури, критики,	

(Див. З стор. обгортки).

Ціна: в Польщі — 1 злот., Чехословаччині — 8 кор.
чес., Румунії — 60 лей, Австрії — 15 000 кор. авст., Фран-
ції і Бельгії — 6 франк., Америці — 50 цен., Німе-
ччині — 20.000 мк.

Листування в спрэвах „Трибуны України” надсилати на
адресу: A. Salikowski, Warszawa, Ochota, Orazewska 44.

ТРИБУНА УКРАЇНИ

НЕПЕРІОДИЧНИЙ ОРГАН УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ

На старих позиціях.

Большевицька навала, большевицький терор та більше вицька господарка на Україні своїми дуже виразними політичними та соціальними сторонами часто закривають не лише в чужих, але і в наших очах національну сторону окупаційного становища нашої Батьківщини. Фізичні форми насильства—режим розстрілів і голоду—більше вбирають в себе очі, ніж насильство над духом людським, насильство над національним правом українського народу. І коли говориться про окупантів України, то більш маються на увазі вони, як прихильники певного політично-соціального режима, ніж як чужоземні наїздники, що послідовно додержують та продовжують стару, тридційну московську політику що до України. Така однобічна оцінка становища не тільки хибна, але й шкідлива. Яке б не було тяжке большевицьке панування; воно все ж само по собі—факт скроминучий, як бурхлива інфекція хороба. Іншареч—той національний супутник московського момент, що супроводить нинішню большевицьку окупацію України так само, як раніше супроводив Царську самодержавну окупацію нашої Батьківщини. Будуть виникати та падати ріжні політичні форми та режими і на Московщині і на Україні, але, поки Москва—Москвою, а Україна—Україною, не перестануть московські апетити і на матеріальне наше добро, і на самий дух, на національну вдачу нашого народу, що, по московській ідеології всіх ідейних таборів, мусіли б стати гноем для витворення культурних цінностей єдиного, неподільного „руssкаго“, фактично московського народу.

Так було, так єсть, та, очевидно, так і буде. Великий ураган всеросійської революції розвалив російську державу, понищив багато старих забобонів політичного та соціального життя, але так і не знищив найбільшого московського забобону—московського азоологічного націоналізму, що на йому так

буяно зростав московський ідеал державний — російський імперіалізм. За тим державним „гробом поваленим“, що загнав у своїх основах та вже безнадійно розвалився, і тепер все ще ворується приголомшена, та ще не викорінена, думка про єдиний фантастичний „руsskій“ народ в єдиній чи хоча б там поки-що „федеративній“ Росії. Що-дня, що-хвилини, на кожному кроці витикається з мішка єте московське націоналістичне шило, і мусить воно нам постійно нагадувати про реальну безпереривну небезпеку; повинно держати нашу національно-державну думку в певних перспективах тимчасового й постійного; повинно направляти нашу енергію на цілий фронт національно-державної боротьби. При всіх тимчасових, хоча б і найгостріших, потребах не повинні ми з ока спускати сеї нещасливої національної вдачі нашого сусіда — його азоологічного націоналізму. Та сусідська вдача постійно виявляється настирливим змаганням позбавити нас нашої національної долі.

Змагання ті визначилися з того ж часу, як почалися перші державні зв'язки у великоруського племени. Не встиг іще перший сузальський державець в силу вбитись, що-йно виникають у його перші плани великоруського центру, як він ті плани сполучає з конечністю зруйнувати старий український центр державний. І от налітає, тоді, як і тепер, на Україну північна навала, руйнує, налітів і вищить українську столицю, не милує і святынь київських, навіть чудової київської Софії. То був перший прояв зоологічного великоруського почуття, що кращу майбутність свого племени необхідно сполучати з руйнацією України. Сузаль не доконав своїх планів, але їх перейняла Москва і провадила їх з холодною та залізною послідовністю аж до останнього дня. Від „Тишайшаго“ Олексія Михайловича аж до останньої червоної окупації України провадиться та сама, в суті своїй неамінна робота. Український люд, його піт-ковацтво — винищувався на військових походах та канальських роботах; добробут народній руйнувався податковим здирством, натуральними військовими постома, в заведення кріпацького рабства не тільки економично знишило до краю народ наш, але й приголомшило самий дух його, спинило вільний лет його національного генія як в колективній особі цілого народа, так окрема в особі його найбільшого поета. Рівночасно нищилася стара українська культура, аж доки не дійшло до нечуваного злочину — до заборони

рідного слова многомільйонного народу. Слід при тім зважити, що Москва, як державний осередок, руйнувала й московські краї (напр.: Новгород, Псков), руйнувала їх жорстоко, навіть дико,—сез загальна ознака азійського імперіялізму Москви; але московська державна політика до чужих, немосковських країв визначається вже й такими рисами, що їх здебільшого пургається й азійський імперіялізм, — нищенням національної культури (Україна, Польща, Грузія, Білорусія, Литва та інші) і народної віри (Польща, Холмщина, Галичина під час великої війни). Найбільше тої політики зазнала на собі Україна в усіх своїх складових частинах, бо, як близька родичка, вона найперше й найбільше мала, після московського плану, втратити своє індивідуальне обличчя національне та стати „русскою“ на зразок московський.

Та на один мент здалося, наче б — що було, те минуло. Всеросійська революційна буря одкривала нові широкі вигляди братерського порозуміння двох народів. Боротьба з царем провадилася не в меншій мірі українськими, як і московськими силами, то ж в наслідок спільної перемоги вже вбачався ідеал щасливого співжиття — „другого дня“ по перемозі над спільним ворогом. Настав той сподіваний, та дорого куплений день, але не дав він для України нічого. Сп'янілі від „своєї“ перемоги визвольні кола московського громадянства широко вважали, що для їх спільника забагато буде й такої купції політичної фікції, як Генеральний Секретаріят для наполовину обкрайної України; у медовий місяць свого політичного значіння вони провадили типову політику московських воєвод „Тишайшаго“ і на крихту не додержували того, про що урочисто присягалися перед українським парламентом.

Не краще поводиться московське громадянство й тоді, як втративши ґрунт під ногами, опинилося на еміграції — спершу на Україні, а після й по всій Європі. Навіть користуючись нашою гостинністю, в своїй більшості не залишало воно ворожої для нас роботи; досить згадати, як московські „фаховці“ в українській державі захожувалися запровадити тут московську мову, як мову державну. А вже по-за межами України настала вільна воля для проявів московського націоналістичного інстинкту. Російська еміграційна преса, за винятками, що диктувалися самими практичними мотивами, на всьому фронті своїх розбіжних політично-соціальних настроїв послідовно додержує лише одного гасла: геть Україні!

ну! Се гасло примиряє та обеднє найріжнородніші елементи московські, — бо воно однаково для їх усіх спільне. Російська так звана поступова преса, однаково як і реакційна, не може навіть позабути звичкою ще за царських часів термінології — „южная Россия“, „русский юг“, „русский народ в южных губерніях“ і т. и.; як за старих царських часів вороги українського руху старалися до його приліпiti назву найбільш ненависну з їх погляду, називуючи його „мазепинством“, так і тепер московська преса і взагалі московське громадянство охрещує наш національно-державний рух ще більш ненависним для них іменем „петлюровщини“, — очевидно, концентруючи в тому імені українські амбітання до державної незалежності. Навіть і ті російські громадяне, що за старих часів, коли українська справа не ставилася реально, стояли на ґрунті національної терпимості, тепер демонструють свою нетерпимість перед усім культурним світом, скидаючи всі фігоні листочки. Досить що до сього агадити такі факти, як виступи росіян на а'їздах Товариства Союза Націй (у Відні), Товариства оборони прав чоловіка (в Женеві), Червоного Хреста (так само в Женеві), де вперто протестувалося проти приняття українських представників в склад тих товариств. Або чи не показаний то факт, що „бабушка російської революції“ п. Брешко-Брешковська спеціально культивує на Прикарпатській Україні московські дитячі притулки та московські школи для українських дітей у аворушливій спілці з реакційними московофільськими елементами? І тут так само єдність націоналістичних інстинктів перемогла собою всі політично-соціальні антигуманізми між правовірною „бабушкою“ московського есерівства та приклонниками російського самодержавного режима. А що вже говорити про ті елементи московської еміграції, що словом і ділом стоять на реакційній позиції і з піною повторюють старі формули єдиного „русского“ народя, єдиної Росії. Сі останні, принаймні, мають одну певну перевагу перед рештою протиукраїнського фронту: вони послідовні та більш одверті. Чим далі політично та соціально одходять від них рештки московського протиукраїнського фронту, тим більше фальши виявляють вони в своїм відношенню до української справи. В соціалістичній московській пресі та фальш звичайно прикрається аргументами ідейного порядку — потребою єдиного соціалістичного фронта; але найбільшої бескоромності набирає вона в большевицькому світі, що проповідує „самоопред'леніє“

вплоть до отдельенія", видає самостійність радянської України і одночасно утинає всі політичні права її та навіть заходиться знищити всі натуральні прояви українського культурно-національного життя.

Така однодушність усього московського фронту що до української національно державної справи ясно свідчить, що московське громадянство в усіх його колах і напрямках ще стоїть на старих позиціях одної Росії, що воно ще не засвоїло собі очевидних фактів — конечної безповоротної руїни колишньої Росії та утворення на її терені нових незалежних та рівноправних національно-державних організацій. Московське громадянство бачить і розуміє лише одне, — що без України великорадянська роль Московщини скінчилася, як разом з тим скінчилася її роль експлоататора чужого добра; я задоволінітися тою роллю, яка належить її ентомографічній території, примиритися з своїм новим становищем, одмовитися від великорадянської ролі, від широких, безмірних імперіялістичних планів та жити працею власних рук, — се реч дуже трудна, навіть непоборима для першого покоління, що так ще недавно всіма тими привілеями користувалося. Так само трудно буде властителям кріпаків зректися свого права володіння "людськими душами", які б не подавалися їм аргументи від ума і серця. Тому ніякі аргументи тут не дійсні, крім аргументів самого факта, самого життя та часу.

На жаль, не всі ще українські елементи остаточно дооцінили цей факт, і тому час від часу повторюються спроби „доброї порозуміння“ За нинішніх настроїв, ми гадаємо, се було б безнадійно, а за нинішніх обставин — то ѹ просто безоптівно. Зокрема що до большевиків, які тепер пані становища на Україні, то всім своїм поводженням вони ясно показують, що їм аби лиш розкласти наших людей та скомпромітувати нашу позицію; що ж до російської противольшевицької еміграції, то вони ні про які з нею реальні справи тепер говорити не випадає, — просто для того нема реального ґрунту.

Коли ж такі розмови часом виявляють — чи на еміграції, чи на Україні, то в основі їх звичайно лежить глибоке взаємне нeroозуміння: як після таких безпослідних розмов вияснюється, одна сторона розуміє те саме зовсім не так, як друга, і кожна з них тлумачить результати переговорів всупереч одна одній по своєму. Пригадаймо, напр., колишні еміграційні українсько-російські переговори у Варшаві, в цілком протилежному їх

освітленню обома сторонами, або лі розмови на Україні, про які подав авістку п. О. Саліковський в ч. 1. „Трибуни України“ („На історичнім роздоріжжю“) і в яких „виявилася цілковито ріжна психологія двох демократій“.

Так було, так мусить бути. Бо вирішення української нац.-державної справи залежить не від суб'єктивних моментів, що виявляються в яких будь особистих чи групових переговорах, а від причин дуже глибоко реального змісту, що вже добре дали себе знати в життю України. Насильство та експлуатація з боку північного сусіда за останній час виявилися в найвищій мірі та шляхом тяжкого досвіду дійшли до свідомості нашого народу, пересякли психологію Українця однаково—як на еміграції, так і „на власній, не своїй землі“. Усвідомлена воля народа, що так незломно поривається скинути чужинську окупацію, є єсть той чинник, що рішає справу.

О. Лотоцький.

БЕЗ ДОГМАТУ.

Дуже смутний і небезпечний час переживає нині Європа. Так багато надій і сподіванок завязувалося з наступленням миру—і такими вони виказалися непевними й ілюзорними. Не було здається ні одного дня після перемирря, яким юридично припинено Велику Війну, коли б амовкли гармати і акінчилися фактично військові події. Війна вибухала то в одній, то в другій частині Європи з участю регулярних армій, або ще гірше—проводилася під видом горожанської боротьби.

Європейські конференції, що мають наче-б-то метою змінити мир, полекшити й поліпшити спокійне життя держав ї народів, чергаються, як в калейдоскопі, а між тим наступлення дійсного миру й утворення міцного й певного покою тепер, можливо, уявляється ще більш далеким, як це було в перші часи після війни. Над Європою повисла якась хронічна тривога. Скрізь відчувається і всіх непокоють настрої непевності, сумнівів і невіри в біжче майбутнє. Нема віри наніть у завтрашній день...

Ріжно оцінюються причини такого становища Європи.

Економісти бачуть їх в розруйнованому транспорті й

порушений продукції, зослованому товарообміні й хворому фінансовому апараті. Цілком зрозуміло, що таке пояснення місця, і в ньому є багато правдивого. Справді, коли в Англії добування вугіля, і металевої й текстильної промисловості зменшили продукцію мало не на 50 відсотків, коли промисловість Германії підтримується не попитом ринку, а головним чином друкуванням паперових грошей, коли валютні хитання по окремих країнах такі, що торговельні стосунки між ними уявляються карколомним завданням, коли Росія зовсім вийшла з обороту світової торгівлі,—то надії на стало поліпшення життя уявляються дійсно якими беагрунтovими мріями й легковажними фантазіями.

Не можна також не признати за слухні цолітичні пояснення сутності сучасного становища. Без сумніву треба припустити, що існування такого огнища світової пошести, якою являється СРСР, як може не впливати в шайшкідливому напрямкові на політичне міжнародне життя. Не можуть також її не отроявати систематично ті кризи, яких допустилися рішаючі чинники світової політики в ріжних мирових трактатах відносно ріжних народів. Ці несправедливості тепер, під натиском ускладнень і заворушень, спішно виправляються, але це ще більше підригає віру в те, що право і справедливість однаково існують для всіх.

Не без підстав також і моралісти, спостерігаючи дикий і кестриманий вибух спекуляції й морального блуду в післявійськовий час, зауважують, що чотирьохлітня крівава бойня занадто розвяяла дикунські й авірячі інстинкти в сучасному людстві, загасивши одночасно ідеальні й гуманітарні звичаї й почуття.

Всі ці пояснення мають в собі багато гіркої й пекучої правди, але, на мою думку, хворість Європи, а можливо й усього людства, залежить від причин далеко глибших і поважніших, як ці тимчасові наслідки війни і звязаного з нею загального жебрацтва.

В одному з своїх останніх філософсько-історичних етюдів видатний італійський історик Г. Ферреро надзвичайно нахінно виявив головну хворобу сучасного людства, сучасник людських суспільств, охарактеризувавши її, як втрачення інстинкту творчости влади. На його думку, сучасне людство, не дивлячись на ріжний ступінь культур ріжних націй, майже повсюди хворіє на сумніви, чи існують серед су-

часних соціальних груп, класів й елементів такі, що були б достойні явитися осередками влади, котрій би вся нація повинна була б коритися не за страх тільки, але й за совість. Люде взагалі наче б то змогли б шанувати в своєму щоденому життю момент добровільного підпорядкування владі, момент, який являється з самої суті діла найбільш важливим у будівництві як соціального, так і державного життя.

Справді, коли ми вільмо ті звичайні форми організації державної влади, що досі давали найбільш міцні підвалини для життя державних організмів, то побачимо, що всі вони в сучасний момент настільки зчахли, настільки поабавилися впливу на індивідуальну та колективну психику, настільки відохся їх аміст, що вони майже зовсім втратили всю свою приналежність для людей і соціальних груп. Нікто ж тепер не вірить в те, що історичний, відомий нам, монархізм може дати якісь спасенні й оздоровлюючі імпульси для нового життя. Нікто тижож не вірить у те, що демократія, яка виявила за часів війни таку продажність, яка не знайшла ніяких шляхів до ліквідації цього світового нещастя, шляхів, сприяючих зростові нового життя,—може подужати ті завдання, що встанули перед людством в часи післявійськові.

Багато надій покладалося на те, що нові сили й нові слова прийдуть від трудових елементів, які весь час попереднього періоду були в непримиренній опозиції до всіх державних систем і які під гаслом соціалізму обіцяли повне відновлення життя на началах дійсної справедливості, рівності, братерства і соціального миру. Але щож? Здивоване людство мало можливість побачити на прикладі Росії та Германії, що значать ці гучні й облесливі слова. Більш жорстокого й не людського та некультурного поводження влади, яке виявило Світське комуністичне правительство, світ ще не бачив. З другого боку, більш користолюбчого, нехтуючого загальнонаціональними інтересами, як соціалістичне правительство Германії, в цій країні ще не було.

Таким чином, надія, що звідтіль може прийти якесь оздоровлення, котре поверне народам загублений інстинкт творіння влади, уявляється, після прикладу Росії та Германії, зовсім невиправданою й хиткою. Звідтіль приходять люди з тими самими апетитами, але менш культурні та виховані і навіть примітивно менш чесні.

Важко аважити відразу наслідки таких настроїв своєрід-

ного анархізму, що тепер панують майже по всюди. Але деякі їх найбільш яскраві й характерні риси можна спостерігати по всіх країнах. Скрізь, незалежно від того, як збудовано державну владу, чи — правлять країною крайні комуністи, чи помірковані соціялісти, чи демократи ріжних марок, чи монархисти,— спостерігається однаково розпуста нестриманої спекуляції, цілком одвертої й циничної торговлі тими привileями й можливостями, які дає стоячим коло влади в даний момент елементам розпоряджування державними фінансами та ріжними установами державної влади.

Справді, коли така країна, як Германія, тепер на наших очах стає країною, де панує хабар, де звичайною річчю є донос ворогам на своїх же громадян, — то криза, що її переживає людство, повинна вважатися чимсь далеко більш погрозливим і небезпечним, порівнюючи з тими її тимчасовими проявами, яких ми являємося сумними снідками.

Нещасне сучасне людство! Воно тепер, як колись герой відомого роману Сенкевича, очинилося в становищі, що нагадує часи розпаду Римської Імперії. Воно загубило головний докторат свого існування.

Так, — воно дійсно тепер „без докторату“...

І як би одночасно з тим не помічалося деяких ознак і симптомів того, що десь з під покрову тієї мерзоти, що оповіла нині весь світ, вже пробивається якісь нові течії, починається якась нова будівнича праця, то нашу цивілізацію чекала б неминуча й страшна катастрофа.

В такі епохи починаються шукання нового докторату влади, й людство інстинктивно повертає своє лице й свої очі до двох головних точок свого існування: неба й землі.

Воно шукає свого спасіння в нових ідеалістичних поривах, а центр ваги свого матеріального існування переносить на працю на землі. І те надзвичайне могутнє релігійне захоплення душ людських, що нині ми його спостерігаємо в Росії і той особливий піетет, який помічається серед східних народів відносно католицтва, поруч з повсемісним піднесенням політичної й державної ролі селянства, а також зростаюче значіння і вплив на життя Європи молодих селянських народів свідчать; що шукання нового „докторату“ замісць загубленого вже почались.

Шлях намічено правдивий. Шлях для України тим більше втічний, що вона вже п'ять років іде ним, спираючись на

сили селянства і поставивши на чолі своїх ідеальних бажань свою народну церкву. Коли ми тепер до цього додамо ще неофітне, молоде прагнення до національного визволення, то може й вийде, що в цих шуканнях ми знайдемо свое почесне місце.

К. Мацієвич.

КРИТИЧНИЙ МОМЕНТ.

Стаття дискусійна *).

Ідея Української державності переживає нині занову дуже важкі часи і переходить через такі трудні іспити, яких ще не було в близчому минулому, коли вона весь час знаходилася під ударами червоних московських орд.

Два головних факти (на цей раз не військового, а дипломатичного й політичного характеру) спричинилися до такого тяжкого становища.

Перший мав місце 15-го грудня минулого року, коли було скасовано самостійність Рідянської України, хоч на ділі й фіктивної, але тим часом з правного боку реально існуючої. Другий відбувся 14-го березня біжучого року, коли ухвалою Риди Амбасадорів держав Антанти суверенітет над Східною Галичиною передано Польщі.

Цими двома актами міжнародно політичного характеру юридично управляється розділ України головним чином про-між двох держав Польською Республікою та Співдружністю Радянських Соціалістических Республік. Відносно України відбулося те саме, що колись, більш сотні років назад, три монархі зробили з Польщею.

Становище, в якому знаходитьсь тепер Українська справа, дуже легко може відбитися в думках і настроях нашого де-зорієнтованого громадянства в напрямку ще більшої політичної й громадської розпуки. Розпука ця потроху вже виявляється й приймає найріжніші форми.

З одного боку, серед слабодухих людей, які трималися українського руху в надіях на перспективи персонального, груповога й партійного характеру, опускаються руки, й вони, опинившись на еміграції на довший час, починають каятися й вертати до дому. Коли ж вони були „дома”, то теж каятися й стоять у лави правлячої касти. Такі відворотні рухи ми знаємо

*) Ця стаття надіслана редакції видатним громадським і політичним діячем з по-за меж Польщі. З огляду на виключну важливість і актуальність теми, якої вона торкається, друкуємо її як дискусійну. Ред.

і по інших націях, але там вони мали значення тимчасового політичного компромісу, при якому не відмовляються від своїх ідей і вірувань, а лише заховують їх тимчасово під гнітом важких і непереносних обставин. Такий політичний опортунізм звичайного європейського типу, для нас є неприступніє. Ми невміємо заховувати в глибині наші ідеї для того, щоби їх відживити в інші моменти. Наші громадяне їх просто викидають і каються по широті. Каються і проклинують ті шляхи, що нас так завели, і стають иноді явищами того режиму, що тепер панує на нашій країні.

Другий наслідок—це перехід до так званих „чоргових справ“, себ-то залишення всякої активної політичної державного характеру, діяльності й віддавання всієї енергії культурно просвітній, благодійній та економічній праці. Це явище однаково почувається і розповсюджується скрізь, як на еміграції, так і на рідних теренах. Люди кажуть: — Годі цієї політики та гри в державність, — ми ще не готові для неї й повинні виховати раніш і себе і свій народ, щоб бути готовими тоді, як прийде другий слушний час.

До певної міри такі думки мають за собою рацію. Ми дійсно були не готові пілком для того великого іспиту, який завдала нинішим силам історія, але це не значить, що ми повинні себе акперти лише на одному полі праці і навіть не робити спроб повести її на ширшу скалю. Ніхто, навіть дуже великий скептик, не може не визнати того, що ваша державна боротьба виховала нас самих і ваш народ на протязі якихось п'яти років так, як цього не зробили б книжки, просвіти та всякі товариства на протязі кількох десятків. Ми й наш народ неамірно вирости в цій боротьбі за нашу державність, бо вона є одною з кращих школ для виховання нації й аросту національної свідомості.

Нарешті, може самий небезпечний наслідок, який тепер знайшов нову велику підмогу в рішенню Ради Амбасадорів, — це рішучий поворот в бік русофільства ріжних відтінків. Давня концепція про те, що краще бути вкupi всім землям хоч в неволі, бо колись з неволі разом же вони всі й визволяться, набирає в останніх фактах великої підмоги. Тому нахил до неї помічається в ріжних колах і серед ріжних напрямків нашої політичної думки.

Деякі монархичні кола, аважаючи на арест монархичних настроїв в Сovітській Росії, скиляються до того, щоб віднови-

ти щось нагадувче Переяславську Угоду 1654 року. Де що з них мріє про якогось Великого Князя Київського, що запанує на Україні по згоді з Московським Царем. Де-які ліві елементи годяться навіть іти на федеративні комбінації ріжного напрямку й характеру, в інтересах об'єднання Українських земель. Зростають також мрійні комбінації про відновлення Галицько-Волинської Держави.. знову таки за допомогою Росії. Домінуючий же настрій всіх цих проектів, — образа на Польщу, яка не виправдала надій на поміч державно-самостійницьким ідеалам і закінчила свій альянс з Україною підпорядкуванням собі корінних Українських земель. На грунті цього настрою зростають почуття ворожості до Польщі і спроби зміни „орієнтації“.

На нашу думку, дійсно настав тепер час перевірки на-тих де-яких політичних концепцій, час своєрідного переоцінування цінностей. При сучасному становищі кожний окремий громадянин і всі разом повинні іщиро передумати все минулє, всі події і вчинки для того, щоби спільно і з оновленими силами почати новий період боротьби за Українську незалежну державність. Гаслом цього переоцінування повинно поставити старий заповіт, — „духа не угашаймо“... і все щоб ні робили, будемо робити під прапором Української державності. Разом з тим ми повинні всі сили вжити для того, щоби позбутися того найбільшого нашого дефекту, який арештоу уявляє з себе головну причину наших всіх пригод. Ми повинні виплекти в собі те первісне самопритягнення національне, котре уявляє головну підвальну нації і котре велять Українцеві почувати свою кревну прияннь до кожного Українця тільки через те, що він належить до одної з них нації, повинні виховати в собі самоповагу й позбутися азіяцького авичая шукати ласки „чужого пана“ за рахунок наклеїв і заневаження своїх же братів Українців.

При світлі таких принципів нам би і хтілося зробити кільки увага приводу тих нових течій і тенденцій, що зааначені нами вище. На нашу думку найбільш погрозливою і небезпечною з національного ширшого інтересу уявляється остання категорія. Коли перші дві суть шкідливі для нашої справи, то вони одночасно мають де-що і позитивного. За рахунок переходу слабодухів до ворожого табору змінюється і самоочищається вся решта національно свідомої частини нації. Ті, що залишають політику для якоїсь іншої національної праці, все

ж таки вносять в національну скарбницю та патріотичну боротьбу якісь певні і бесумнівні цінності.

Зовсім інша річ з нахилом і відродженням русофільства. Тут нааріває щось цілком небезпечне. Тяга в цей бік показує, що ми й досі не засвоїли уроку нашої історії і близчого минулого. Ми ще й досі не зроуміли, що тільки Москва являється єдиним послідовним і найбільш грізним ворогом нашої державності. Тільки Московські імперіялісти, а такими суть всі Москалі без ріжниці партій і соціальних верств, мають силу поборювати нашу державність так, як це провадилося ними на протязі трьохсот літ нашої неволі. Тільки одна Москва має безперечний інтерес в тому, щоб України не було, і вона завжди буде прагнути до того, щоб зліквідувати навіть саму ідею Української Державності. Тому, які б кривди нам тимчасово не були причинені Польщею, ми не повинні забувати того, що існування її є одночасно гарантією нашої будучої Державності. Не буде Польщі, не буде й незалежної України.

Маючи це все на увазі, ми вважаємо за наш національний обов'язок — шукати найскоршого порозуміння з Польщею щоби знову Галичина та інші Українські землі, що на нашістя залишилися за межами СРСР, стали для нашого національного руху тим самим, чим була Галичина для нього за часів існування Австрії.

Розділ Польщі повинен бути для нас постійним джерелом політичного навчання й національної вихованності. Ми маємо засвоїти собі тактику Поляків, якої вони вживали на протязі всього того часу, коли Польщу було поділено і Польської Держави не існувало. Тактика ця мала свою базу визнання єдності нації, незалежно від кордонів, єдність національної праці скерованої єдиною національною організацією і модифікованою на кожному терені відповідно місцевим політичним умовам.

Для нас ця тактика повинна мати один бесумнівний і безперечний додаток: праця наша повинна завжди бути повернута проти Москви.

Ми справді тепер вступаємо в новий період нашої історії і тому всі події, а також і нашу діяльність маємо розглядати при світлі широких історичних концепцій і перспектив.

З погляду них можливі два рішення Східно-Європейської проблеми. Або вона піде по шляху утворення трьох рівнозначних для Сходу Європи незалежних Держав: Москви, Польщі

та України, або зверне знову на шлях встановлений Петром І-м та Катериною 2-ю, — утворення Єдиної Росії, а ліквідацією Польщі й України.

Про це ми мусимо пам'ятати і завжди всю свою працю і всі проекти розглядати з цього погляду. Тимчасові обставини, ріжні політичні кривди і несправедливості, які творяться на наших землях, що лежать по за межами Сovітської Росії, будуть нас завжди тягнути на Російський берег. Але не піддаваймося цій історичній провокації. Будьмо тверді в своїй волі до Державної Незалежності. Виявімо досить національної аріlosti, щоби вийти переможцями з цього „критичного моменту“... бо прийдемо знову до „стірого розбитого корита“, — Єдиної Росії, а генерал-губернатором в Київі.

Nimic.

Економічні основи для існування незалежної держави.

(Вступна лекція з циклу проф. Ів. Фещенка-Чопівського на Вищих курсах українознавства в Варшаві).

От вже п'ять років українська нація бореться за існування своєї державності і ще не один рік тої боротьби лежить перед нами; але чи з'ясували ми собі всебічно, що саме потрібно нам длясягнення нашої великої мети; чи знаємо ми ті всі вимоги, які пред'являє сучасна дійсність до держави, що прауге стати міцним, а не ефемерним тілом? Бо справа не тільки в назві, але й в істоті, не тільки в зовнішній і короткочасній формі, але в тривалій та непохитній внутрішній силі.

Юридичною підставою існування Суверенної Держави в наукі прийто вважати таких три чинники: народ, територію й уряд (військо). В наші часи аморального панування „права сильного“ цього є замало. Сучасне становище України дає тому яскравий приклад. Очевидно в цій „правовій“ формулі опущено де-які і ми їх вбачаємо в тих економічних чинниках, котрі при теперішній світовій коньюнктурі являються фактично *conditio sine qua non* для сталого і безпереривного існування Самостійної Суверенної Держави.

На нашу думку такими додатковими чинниками, що рішучим чином впливають на утворення Непідлегlosti Держави і на утримання народом своїх суверенних прав являються:

- 1) належна аprovіація країни;
- 2) забезпечення країни паливом;
- 3) забезпечення країни металом;
- 4) забезпечення країни транспортом;
- 5) відповідний стан розвитку великої хемічної промисловості, а насамперед виробництва азотового квасу, .себ-то забезпечення оборони країни відповідною сталаю продукцією вибухових матеріалів.

Очевидно, що така „на-голо“ уложеня схема вимагає деякої деталізації і пояснень. До неї я й перейду.

1. Аprovіація країни—справа, над якою мало зуинялися перед війною і яка представляла перед цілим світом у всю свою величину під час всесвітньої війни. Нами ще не позабуті ті великі утруднення, яких знанали Держави Антанти, коли німецькі підводні човни десяткамитопили в морі комерційні суда, що підвозяли провіант та амуніцію на дієвий фронт переважно до Франції, а почасти до Англії (на острова). Другим яскравим прикладом буде підписання Німцями Берестейського договору і похід на Україну за хлібом! Для України, до початку большевицької господарки, ця проблема не набірала першорядного значення... Нині, коли господарча руїна у нас на Україні досягла вже майже свого зеніту, і завжди багата хлібом Україна вступила в затяжну полосу голодів і неурожаїв, ми мусимо поставити питання аprovіації, як одного з економічних чинників, на перше місце і трактувати його для більших часів з великою увагою і далекозорістю.

2) Забезпечення країни паливом: Вугіль—основа всякої промисловості і транспорту.—Продукти коксування суть вихідні сирівці для фабрикації цінних і численних фарб, ліків, ріжних органічних і хемічних преваратів, штучних гноїв і азотового квасу. Вугіль—основа добробуту країни і правдива підпора для її суверенних стремлінь. Ці істини давно відомі і протягом останніх віків нам відомі факти боротьби окремих народів за володіння вугільними водоазборами; а останні часи принесли нам: Українсько-Російську війну за Донецький Водозбір, Польсько-Німецьку—за Горішній Шлеак і вині—окупацію Французаами німецького Рурського водоазбору.

Але вже в кінці XIX сторіччя, як конкурент кам'яному вугілю, виступає пливне паливо—нафта і, як портативний сорт палива, по миру витисняє кам'яний вугіль із багатьох промислових ділянок, а як засіб оборони країни став на першому плані.

І не так сама нафта, як її бічні деривати, а між ними бензина... Коли винахід парової машини послужив до популяризації камінного вугля, то винахід Дізель-мотора спопуляриував нафту і збільшив вживання бензину до дивовижних розмірів. Мільйони автомобілів, сотні тисяч дрібних і більших фабрик, десятки тисяч аерoplанів, тисячі тракторів, які знаходяться нині в ужитку на всесвіті — все це працює на Дізель-моторах, які потрібують бензини. Як характерну ілюстрацію на доказ моого твердження, я наведу лише слова б. військового міністра Англії Лорда Керона, який в своїй промові 21. XI. 1918 р. сказав: „Нафтові хвилі винесли союзників на шлях перемоги, бо нафта є її деривати, а особливо бензина й пімарі набули величезного значіння для оборони держави!“ Відомо також з історії останньої війни, що скажений наступ Німецької армії на Париж був стриманий лише завдяки тому, що Французи надзвичайно швидко перекинули на лівий відтинок фронту на десятках тисяч автомобілів відповідну кількість своїх резервів. Теж саме було під Верденом. Слід зааночити наданий згідно з поживання нафти і її дериватів в Американських С.-Штатах. Протягом періоду 1913—20 років вони збільшили свою продукцію вдвое і будучи перед війною всесвітніми постачальнями нафти, в 1920 р., при власній продукції в 63.343 тон цією продукцією задовольняють ледве три чверти власних потреб! І вся так звана „ліквідація всесвітньої війни“ проходить під знаком гострої боротьби за володіння світовими нафтовими джерелами. А ще не забуто нами, як недавня „Лозинська“ конференція була розійшлася без очікуваних наслідків завдяки так званому „Мосульському питанню“, в основі якого лежала боротьба за нафту назовні ніби між Англією і Турцією, а на ділі між Англією й кимсь другим...

3. Забезпечення країни металом. З давніх давен відомо, що метал, а передовсім залізо служить для задоволення всяких культуральних потреб людськості. І лише завдяки тому, що чисте залізо і його стани з вуглем найліпше були до п'ого часу знані і що їх правдиві шляхетні властивості були знані з дуже давніх часів, і що сталь до цього часу було вживано як головний чинник оборони країни — вважалося, що тільки залізо є правдивим і незмінним спільником народу в обороні держави. Не так давно, ще в першому десятиріччю ХХ в., зусилля металургів і металознавців цілого світу були направлені мало не виключно в бік ушляхетнення

сталевих виробів, і в цьому закресі науки були сягнені прадиві чудеса! В 1910 році, на Всесвітній промисловій виставі у Брюкселю (Бельгія), знаний німецький завод Крупа чванливо виставив два шедеври поруч: гармату, яка своїм стрілом і набоєм пробиває всяку броню, нищить всяку фортецю,— і тут же,— цінично з першого погляду— аразок броні, яку ніби-то не могли пробити або розбити жадний стріл, жадний набій, жадна гармата— навіть з близької дистанції.

Як розуміти цей парадокс? Адже обидва чуда металургічної техніки є реальна дійсність, бо як на кожну хворобу медицина має свої відповідні ліки, так і кожний новий винахід в напрямку ушляхетнення металу, удосконалення якихось з гори окреслених його властивостей, тягне за собою довгий перег нових і нових винаходів, які попередній винахід одсовують на другорядне місце.

Візьмемо другий приклад: в тому ж 1910 році, в Діссельдорфі, під час пішного рауту, який, здається, „Verein der Deutschen Eisenhütten leute“ видав в честь чергового Всесвітнього Конгресу діячів металургії, гірництва і машинобудувництва, що під той час зібралася для своїх біжуших праць в Діссельдорфі, в небі загуло... То несподівано для загалу на своєму „повітряному“ кораблю з'явився граф Цепелін. Було пишно, імпозантно, але— розкритиковано присутніми на святі фахівцями. І от, на початку остатньої світової війни, „цепеліни“, обороняючи Державу Німецьку, відограють поважну допоміжну військову роль: вони несуть не тільки розвідочну службу, але... роблять десанти в глибокому тилу! Тоді аероплан ще не в силах був нести своєї сучасної служби.

Через де-який час один із таких цепелінів попадає у полон. Треба було розгадати „таємницю“ будови цепелінів, бо весь каркас цього повітряного корабля був збудований а якогось стопу, чи металу, який одночасово був і легкий і високотривалий.

Здавалося б, що простіше? Зробити хемічну аналізу цього металевого будівельного матеріалу, определити його процентовий хемічний склад і передати відповідне замовлення на завод для виготовлення ідентичного стопу. Так було й зроблено. Стоп було виготовлено згідно поданого рецепту. З цього металу були вивальцовани відповідні профілі, і новий цепелін було збудовано. Але... він не мав той міці, якою володів справжній „полонений“ цепелін!. Тоді взято було металеві рештки

від старого цепеліна, стоплено їх із цього металу (ніби німецького походження!), одвальцований відповідні профілі і збагдано їх,— і знову ж, ті самі невдалі результати!.. Перетоплений і ново провальцований матеріал втратив свою шляхетність!.. Правда, в кінці світової війни французький авроплан остаточно переміг німецького цепеліна, але отої самий стоп-метал, з якого зроблено було каркас цепелінового корабля, одя „таємниця цепелінів“ заливалася таємницею майже до кінця світової війни, коли її було розшифровано в німецьких же підручниках під назвою „Стоп Duralumin“, або „твердий глин“, що складається пересічно з 94 відс. глину, 5 відс. міді, 0,5 відс. мангану і 0,5 відс. магнезу і має температуру топлення 650 ст., тоді як температура топлення заліза—1528, а сталі 1400—1300 ст. Твердий глин, по загартованню має твердість доброї сталі.. Але тут найцікавіше те, що „твердий глин“, коли його виготовити у відповідний спосіб, вже по закінченню всіх механічних і термічних операцій, має здібність, лежучи в спокію протягом 120 годин, ушляхетнати свої властивості до певного максимума.. Сам по собі цей факт не є чимось новим: це єсть „термічна“ обробка металу, аналогична вижаженню, або одпущеню антикличних сталей при температурі десь повище 727 ст., і для „твердого глину“ цей процес зачинається при звиких температурах десь коло 15—20 ст.! Новий факт з давнознаних і давновживаних методів термічної обробки металу, який має метою „ушляхетнення“ металу—поширює перспективи для сподіванок і гіпотез в області термічної обробки металу до далеких меж. З другого боку, присутність у стопі незначних кількостей (коло 0,5 відс.) відповідних деоксидаторів, якими для твердого глину є магнез і манган, являється гарантією того, що присутність надзвичайно шкідливої „баціли кисня“ в цих стопах уникнута. Роля незначних кількостей кисня в металах і в стопах (погіршення їх механічних здольностей) може бути прирівнена до ролі баціл туберкульозу в організмі людини!

Це лише один приклад з числа тих багатьох прикладів, які можна було б навести з області стопів, які нині часто приходять на зміну залізу й сталі. Як приклади слід згадати: „Стоп Monel’я“ (70 відсотків никелю, 30 відсотків міді), який має механічні властивості й твердість, що відповідають залізу, а за тим він є надзвичайно відпорний на ділання перегрітої пари, соленої і кисної води. 2) „Глиновий бронз“ (85 від-

сотків міді, 5 відсотків нікелю і 10 відсотків глину), механічні властивості якого значно ліпші за властивості заліза і сталі, бо цей стоп має високу границю пружинності, високу твердість, а разом з тим — великий опір діленню морської води і йде на обшивку морських пароплавів.

Помину тут, з старовинних часів знані, властивості бронеу і мусінжів з їх чудовою гамою переходових кольорів від темно-бронзового через червоний, жовтий і канарчатий — аж до понелястого й білого, і зверну ще раз увагу на такі знані: 1) „легкі стопи“, які відограють нині таку важчу роль при будівлі аеропланів і улекшили людині вирішення проблеми завоювання повітря. Сюди, окрім „твердого глину“, про який згадувалося вище, треба додати ще „Стоп Крупа“ [87 відсотків глину, 8 відсотків міді і 5 відсотків ціни] — властивості якого відповідають вимогам будівлі повітряних кораблів, а спосіб виготовлення — поки що секрет заводу, 2) „легкотопні“ стопи, до яких належать знані стопи „Wood'a“ (28,6 відсот. оліва; 35,7 відсот. бісмуту; 21,5 відсот. ціни і 14,2 відсот. кадму) з температурою топлення 70 ступнів і „Lipowica“ — (27,3 оліва, 49,5 бісмута, 13,1 ціни і 10,1 кадму) з температурою топлення 65 ступнів.

Оцих кількох вищезгаданих фактів (а їх можна було б дати значно більше) вистарчає, щоби висунути тезу, що при сучасному стані прикладних наук металургія вже в стані на кожну пропозицію з боку промисловости або в інтересах оборони країни — дати цілком вистарчаючу практичну відповідь, з того виникає висновок, що Держава повинна в своїх межах посідати відповідну кількість найріжноманітніших фабрично-заводських інституцій, головне промислового характеру, які-б в стані були б реалізувати всі вимоги біжучого господарського життя й оборони країни.

Значіння цієї справи боліче виявилося в Росії на самім початку війни 1914—1918 років, коли визначилося, що ця війна що до своїх розмірів, і що до часу продовження не буде похожа на всі попередні. Поспішна мобілізація і мілітаризація всього, що тільки було здатним на працю для оборони країни, дала зрештою позитивні наслідки, але не сразу і... цими наслідками скористалося лише сучасне російське комуністичне правительство!

4. Забезпечення країни транспортом. Я не стану вишукувати доказів тому, що добре поставлений в

країні транспорт є конечністю.. Це добре відомо і, здається, не вимагає дискусій. Індустріалізація країни з одного боку, та оборона країни з другого боку — обидва чинники однаково вимагають добре поставленого транспорту. І докази цьому подає в великому числі остання війна. Ще в 1913 році Німці хвалилися, що в справі залізничного транспорту вони виконали програму максимум що до колій магістрального значення, і що їм у себе, в Німеччині, залишилося лише добудувати деякі підвузові колії другорядного значення... Огже, розпочалася світова війна і Німці раз-по-раз дають численні й ефектні докази доцільності своєї залізничної політики. Швидкі і планові перекидки німецьких резервів заходу на схід і навпаки не раз стояли на перешкоді здійсненню військових планів Держав Антанти, а несподівані концентрації і наглі наступи німецьких армій часто причиняли велику військову шкоду арміям Антанти. З другого боку, я вже вище згадував, оскільки стали в пригоді Французам їх чудові бруковані дороги (шосе) і планово використаний автомобільний рух.. Рівнож знаний в старовину засіб — боронити державу „бездоріжжям“ нині не осягає мети, бо сучасне військо, яке йде в наступ забезпечене відповідною кількістю інженерських частин, які майже з блискавичною швидкістю роблять всякі дороги проїзжими і прокладають довжелезні залізні колії, тут-że в найближньому тилу дієвих армій. А танки, пристосовані і до наступу, як броневики і як тягачові авто! Хіба не поборена нині танком навіть піскова Сахира, яка до цього часу вважалася непроїжжою?

5. Забезпечення країни продуктами великої хемічної промисловості. Для широкого загалу ця справа цілком неясна. Між тим, їз технічної хемії відомо, що „велика хемічна промисловість“ поділяється на кільки разделів, а між ними найголовніші — добування „сірчаного квасу“ і „азотового квасу“. І той і другий потрібні і кочечні так для агрікультури, як і для безпосередньої оборони країни. Почну з первого. В 1913 році Німеччина випродукувала 103.700.000 пудів сірчаного квасу, який розпреділяється так: продукція суперфосфату 46,15 відсотків; сірчанокислого амонія 11,54, відс. а разом — на агрікультуру (так звані „штучні гної“) 57,69 відсотків. На промисловість скляну, текстильну й інші — 23,07, на вибухові речі — 19,24. Під час війни і в часи повійськові продукція вибухових речей потрібувє безмірно більшого відсотку

загальної продукції, тим більше, що і сама загальна продукція сірчаного квасу сильно зменшилася в стосунку до все-світньої промислової кризи. Що до продукції азотового квасу, яка на Україні (бувшому чолудні Російської Держави) виросла з 59,260 пудів моногідрату в 1913 р. до 751.700 п. в 1917 році (збільшення 1.200 відсотків), — то вона поділялася так:

	До війни	Під час війни
Для продукції сірчаного квасу:	1913—14 55 відсот.	1916—17 10 відсот.
Для вибухових речей:	45 "	90 "

Коли проблема постачання країни сірчаним квасом тісно звязана з присутністю сіркових руд (на Україні майже відсутніх), то проблема постачання країни азотовим квасом нині зовсім не звязана з природними місцевародками азотокислих солей (Чилі, Перу). Нині технологія володіє добрими методами здобування азотового квасу або з амоніяку з погазових вод, які утворюються при процесі коксування, або при процесі газофікації камінного вугля (на міських газовнях), або — безпосередне з повітря (норвезька салітра, поруч з утилізацією енергії „білого“ вугля).

Коли ж до цього додати, що військовість нині стала користатися для оборони держави ще й з „удушаючих“ газів і „димових“ завіс, а окрім того, медицина і санітарія всемірно користують з тієї-ж „хемічної“ промисловості, то удільна вага Великої Хемічної промисловості, в інтересах життя держави й оборони держави, буде вже цілком окреслена.

А для того, щоби всі п'ять вище окреслених головних економічних чинників вірно служили Державі і Нації длясягнення культурного розвитку й добробуту, потрібно: щоби сама Держава (територія) посідала в нетрах своїх у вистарчуючих кількостях відповідні, для головних галузей промисловості, сирівці й інші матеріальні засоби, а рівноож віпповідним чином розвинену промисловість з пристосованням її до повсякчасного переходу на планову і доцільну роботу виключно для оборони країни. Останній пункт завжди мусить бути добре обрахований і принятий під увагу.

Францу́зько-Пру́ську війну 1877 року окреслити можна, як війну „народніх вчителів“: францу́зького а німецьким. Непреміг останній. Світова війна 1914—1918 років була війною бензини (нафти) з камінним вуглем. В які форми виялеться

наступна війна, що для Європи, як видко з току фактів, є неминуча, пророкувати рано й непевно, але, минула війна скористала для себе всі винаходи науки й техніки: то була війна з повітря і на повітрі; то була війна на воді й під водою; то була війна смертоносними газовими хвилями, димними завісами, електричними загородами, плавунами фортецями!.. Але жовнір в цій війні все ще виступав, можна так мовити, обебробний, з голими руками і незахищеним чолом. То була війна „міцних нервів“, війна на знищення!.. Нема й не може бути тепер того розуму людського, який міг-би передбачити форми майбутньої війни... Едине тільки, що ми бачимо втішного для нас, Українців, з того, що діється в період ліквідації минулоЯ світової війни, що не той переміг, хто мав і має найміцніші нерви, а той, хто був найліпше озброєний і захищений. Не той перемагає, хто був переможцем і розсівся на чужих теренах, а той, хто чужинцю виставляє неперестаний і систематичний опір!..

В дальших викладах ми уважно спинмося на кожному з тих економічних чинників, які складають основу існування сучасної держави взагалі, а значиться Й Української.

Ів. Фещенко-Чопівський.

До справи економічної відбудови України.

Намітити шляхи до відбудови зруйнованого в центр гospодарчого життя України—над цим величезним, неавичайно важким і складним питанням спиняється в останні роки думка кожного українського громадянина, як що він по своїй фаховій освіті чи в своїй практичній діяльності близько стояв до економічного життя батьківщини. Натурально, що наблизити до розвязання цього питання може найдоцільніше колективний розум, колективна праця, але в сучасних умовах нашого існування така праця неможлива. Единий шлях до зазначеної мети —це шлях літературних дослідів і літературної дискусії, і кождий громадянин-патріот, коли він орієнтується в тій чи іншій економічній галузі, не повинен би ухилятися від того, щоб подати свої думки, свою пораду в виробці того загального плану, з яким мусимо підходити до нашого економічного відродження; треба поки що намічати хоча б головні точки того великого і складного програму, котрий ось-ось, не сьогодня-завтра мусить бути докладно розроблений для переведення

його в життя. Думка громадська в цьому напрямку мусить працювати безупинно і виробляти ріжноманітні комбінації та варіанти. З них будуть переведені в життя ті, котрі після більшої перевірки покажуться найбільш відповідними дійсним умовам того часу, коли наблияється ваагалі можливість їх зреалізувати, а час цей настане тоді, коли згине існуючий ні на Україні соціально-політичний режим і економічна система, впроваджені в життя народне штучно, примусово безглазими теоретиками, чи свідомими злочинцями та фальшовниками, котрі під найкращими соціалістично-політичними й економічними гаслами—ховають свої дійсні плани і наміри, найпершою видимою для всіх частиною котрих є—прагнення до повної деформації дотеперішньої психології людських мас, до зміни класових і національних взаємовідносин між населенням країни і до руйнації всіх культурних здобутків попереднього часу. Але дарма: можна забити памороки малорозвиненим масам як де-який час, оголомшити їх раптом ріжними принаближивими „свободами“. Тримати ж ці маси під таким гіпнозом безконечно—не можна. Дмухне свіже повітря, і гіпноз ще не. Виявиться дійсність, і вона вже починає виявлятися. Гіпнотичний чад вже покидає маси, і вони починають потрохи розуміти, що їх було обдурано. Обдурано було власне дві головніших класи—робітничу і селянську. Середина ж поміж цими двома—сама по собі невеличка—класа, чи група інтелігентів чи півінтелігентів або зовсім відкинула новий режим і зникла з теренів, де його було силком запроваджено, або перейнявши напівциро комуністичну ідеологію відограла ролю знаряддя, себто вищого технічного керовника, чи виконавця в руках зловредних і лютих теоретиків. Отже, щезає вже потрохи гіпноз, і наближається той момент, коли обдурені маси почнуть робити енергійні зусилля, щоби стати до нормальної творчої роботи в організований спосіб і подолати ту страшну економічну руїну, котра допровадила багату країну до нечуваного голоду, до масового вимірання людності, до повної загибелі культури. Разом з народом мусить стати до роботи його морально і розумово здорована інтелігенція, всі фахові творчі, організуючі сили, бо без цих сил, без певної системи в роботі, без плану і програму, без зверхнього керовництва не може бути порядку в роботі, не може бути добрих наслідків. Організаторами, керовниками й інструкторами можуть бути тільки лише люди, які посідають певні кваліфікації, чи то наукові, чи то практичні.

і от власне ці українські люди мусять вивести на загальне обговорення свої думки, передбачання та проекти. Бажано є дуже корисно було б, як би самий процес обговорювання набрав певних сталих форм і провадився теж в спосіб організований, по певній системі. Було б дуже добре, як би українські національні фахові сили, які перебувають на еміграції в Польщі, і яким першим мабуть випадає приклади своїх знання, досвід і працю до справи економічної відбудови батьківщини, — склали тезер же тут, на еміграції, окремий гурток, завданням якого було б систематичне, всебічне студіювання цієї складної справи і підготовка отих планів, програм і матеріалів, про котрі ми вже агадували. Можливо навіть, що в процесі цієї підготовчої роботи виникнуть цілком практичні комбінації і завдання, які надаються до здійснення тепер же, ще до повороту нашого на Україну: напр., підготовка молоді по певних, найбільш потрібних при економічній відбудові, фахах. Була колись у певного гроні осіб думка заснувати в Польщі Український Економічний Інститут. На жаль, а невідомих причин, якось цю думку понехаяно, і цікавий проект завіс у повітрі.

Ми вже побіжно зауважили, що першим питанням в справі економічній відбудови України являється — послідовність, себто належить установити, з чого починати, в якому порядкові поступово цю роботу провадити. Де-ято каже, що треба перш за все відбудувати промисловість; інші кажуть — сільське господарство; ще інші — транспорт і т. д. Словом скільки людей, стільки думок, в той час як істина — одна; треба тільки її відшукати. Нам, наприклад, здається, що крайні рішення в цій складній справі, частини якої органічно між собою звязані, — не будуть додільні. Виходячи з такого погляду, не можна казати, що найперш треба відбудувати таку ябо таку галузь народного господарства, а інші галузі нехай чекають. Також не можна казати, що всі галузі мусять відбудуватися разом і в повній мірі. Рація, як звичайно, буде десь посередині, по-між двома крайніми. Отже, в цьому керунку, міркуючи й шукаючи отої рації, ми не можемо не звернути уваги на сучасну продовольчу ситуацію на Україні. Гадаємо, що в даному разі треба звернути на цей бік справи найпильнішу увагу тому, що масові відбудовочні роботи, в якій би галузі вони не провадилися, — потребують масової робочої сили, а разом з цим, розуміється, в першу чергу повстане питання про забезпечення робітників продовольчими продуктами.

Нам відомо, що одною з головніших причин, тих „пестровіній“, які весь час, ось уже пять років, тонаришують Радянському режимові й ударюють всі його змагання що до налагодження господарки, — є брак продовольчих продуктів. Причини ж цієї головної причини досить складні й усунути їх буде трудно навіть і національно демократичному режимові, коли він повстане на Україні.

Перед нашими очима тепер лежать порівнюючі цифрові ілюстрації, які досить яскраво характеризують поважний стан продовольчої справи в СРСР, а разом з тим і на Україні (без Кавказу і Туркестану), наприклад, так: в 1909—13 роках пересічно засівна площа всякої абіжжя рівнялася 81,2 мільйона десятин, а в 1921 році — 49,1 мільйона десятин. Збирка з одної десятини в 1909—13 р. пересічно — 50 пудів, всього ж разом збиралося 4.079 мільйонів пудів; в 1921 році одна десятина дала 32,6 пуда; всього ж було зібрано 1.617 мільйонів пудів. В 1915 році загальна площа засіву — 85,24 мільйона десятин, а в 1922 році — 54,6 мільйона десятин. В 1917 році було засіву озимих 26,69 мільйона десятин, ярових 52,37 мільйона десятин. В 1922 році засіяно озимини 17,39 мільйона десятин, яровини 24,46 мільйона десятин. Коней робочих в 1917 році було 22,73 мільйонів голів, а в 1922 році 14,00 мільйонів голів. Порівняння цих цифрових показників дає можливість зауважити значне зменшення головних ресурсів хліборобства. Зменшення це, як видно з цього порівняння, в зааначеній вище послідовності, досягає 35, 40, 60, 36, 47, 38 відсотків. Населення України хоча й зменшилося, але далеко не відповідній до цих коефіцієнтів пропорції. Зменшення це досягає заледве яких 10-15 відсотків.

Ця ілюстрація показує, що харчове питання стоятиме на Україні в певний момент в тяжкому стані, в якому воно і тепер перебуває. Зарадити цій біді не так то легко буде. Відомо, що для збільшення посівної площи й урожайності багато чого треба: треба худоби, робітників, але робітників невиснажених, здорових, з доброю продукцією; треба хліборобського інвентарю, машин, знаряддя, інструкторів; треба угновиня, доброго насіння і т. д. Нічого цього тепер на Україні нема.

Але мусимо зауважити, що вертаючись до відбудовочної справи в широкому маштабі, крім харчового питання, повстає питання про одіж і взуття для робітників. Без цього відбудовочна робота теж не буде лагодитися. Коли ж ми згадаємо, що в відбудовочному процесі велике значення матимуть різні технічні

матеріали, які можна здобути тільки за кордоном, та що для розпочаття отого відбудовочного процесу — потрібні будуть величезні гроші, які теж можна здобути тільки за кордоном в формі позички, то хліборобське питання і взагалі питання про сільсько-господарчу промисловість і про піднесення її продукції — повстане перед нами во всю свою величину, бо цю галузь нашого народнього господарства треба вважати головним, коли не єдиним поки що джерелом для розплати з закордонними фінансистами і промисловцями за грошову позичку Україні та за постачання технічних матеріалів. Додаймо до цього, що жадник запасів харчових продуктів на Україні нема; що при сучасному повному занепаді сільсько-господарчої культури — урожайність залежить цілком від випадковості метеорологічних умов, що такий стан річей не тільки не гарантує нам лишків продуктів рільництва, скотарства та сільсько-господарчої промисловості, а навпаки погрожує повторенням голодовою, які вже були й які панують тепер на великих обшарах українських земель.

Коли ми поглибимося і війдемо докладніше в розгляд і обмірковання справи відновлення і піднесення хліборобства і сільсько-господарчої промисловості на Україні, то без сумніву натрапимо на певний полях і на ті конкретні засоби, якими можна буде полегодити цю надзвичайно важливу справу. Нам, наприклад, здається, що в загальному плані чи програмові економічної відбудови України одним із головних моментів являється момент продовольчий.

Далі буде мова про інші моменти.

А. Лукашевич.

Бельгія і Україна

(Економічні інтереси в минулому і майбутньому).

Бельгія — невелика територією й населенням держава на крайньому Заході Європи, але географічні та економічні умови поставили її на рівні з великими індустриальними країнами Європи. Бельгія в більшій частині своєї території вкрита залізничними, фабриками, копальнями вугля та інших мінералів; велике, перівнюючи, число вищих та середніх шкіл виховали численні кадри ріжних техніків спеціалістів, які не тільки задо-

вольняють потреби власні, але й багато дають техніччик сил для інших країн. Вигідне географче положення при морі, на транзитній дорозі до атлантичного океану, добре злагоджений і технічно забезпечений борт Антверпен, який тепер є найбільшим на континенті Європи що до обороту — сприяли дуже високому торговельному обороту, головним чином транзиту товарів та вивозу виробів місцевих фабрик та заводів. Всі ці чинники разом і взаємно впливали і впливають на піднесення добробуту бельгійського народу, на збільшення національного багатства, на збільшення суми вільного капіталу. Не маючи можливості розмістити капітал в краю, Бельгійці їдуть до інших країн, бідних на капітал і технічні сили, але багатих на природні багатства, і там вкладають свій капітал та свій технічний досвід: засновують ріжні підприємства, головним чином, такі, в яких є потреба в високо технічному досвіді та вільному капіталі. Бельгійські підприємства маються тепер мало не по всіх частинах світу, головно в країнах, багатих на залізо, вугіль, нафту і т. д.

На території бувшої Росії, а нині в державах: відносно Росії, в Польщі, Литві, Латвії, на Кавказі і на Україні бельгійські підприємства очікується нині приблизно в 3 міліярди франків золотом, залічуючи до цієї суми як капітал, вкладений Бельгійцями в підприємства, так і взагалі вартість майна і концесій. На Україні Бельгійці мають такі підприємства: 1) З числа 13 металургичних підприємств на суму — 965 мільйонів франків, на території України мається 8 головніших підприємств загальної вартості приблизно — 900 мільйонів фр. (в Ниж.-Дніпровському, в Маріуполі, в Константинівці, біля ст. Торець, в Каменському, в Горловці, в Юрієвці, в Луганському); 2) З 13-ти вугільних підприємств — 7 головних і 5 менших маються на Україні, вартістю — 100 мільйонів франків (при ст. Ірмино та сусідніх селах, біля Государевого-Байрака, біля Бахмута, с. Прохорова, Варварополя, при ст. Гришино, Алмаані рудники, при ст. Горловці); 3) Всі три коксових підприємства на суму — 57 мільйонів руб.; 4) Ріжні копальні; з них дві марганцевих вартістю 13 мільйонів франків (багато інших копалень та рудників зараховані у вартість металургичних підприємств, до яких вони належать); 5) З ріжніх індустріальних підприємств на території України знаходить-ся: 14 великих підприємств залізо-механічних та залізо-про-катних, загальної вартості — 100 мільйонів франків; 3 хе-

мічних підприємства (найбільше в Одесі), вартістю — 107 мільйон. франк; 2 шкляних підприємства, вартістю — 60 мільйон. франків (в Константинівці та в Сантуринівці на Катеринославщині); фабрики противогневих та будівельних матеріалів числом 8, вартістю — 30 мільйон. франк.; нарешті, з дрібних підприємств — 17 мається по ріжних містах України на суму, приближено, — 30 мільйон. франків; б) З концесійних підприємств по містах на Україні мається 9 великих підприємств вартістю, приближено, 200 мільйон. франків (трамвай в Київі, Харкові, Катеринославі, в Кременчузі і в Одесі, електричне освітлення в Одесі, газове в Одесі і телефон в Одесі і др.). Разом, вартість зазначених вище підприємств, складав суму в 1.597 мільйонів франків, с. б. 70 відсотків загальної вартості бельгійських підприємств на території бувшої Росії — 2.350 мільйонів франків золотом. Згідно офіційних даних, бельгійський капітал в підприємствах бувшої Росії розподілюється так: 50 відсотків в підприємствах металургичних та вугольних: з цього капіталу — 45 відсотків припадає на Україну; 25 відсотків в ріжних індустріальних підприємствах: з цієї суми — 13,50 відсот. припадає на Україну; нарешті — 25 відсотків в концесійних підприємствах по містах: з цієї суми 11,50 відсот. припадає на Україну. Разом, з 100 відсотків бельгійського капіталу, на Україну приходиться: $45 + 13,50 + 11,50 = 70$ відсотків бельгійського капіталу.

Отже, з цього видно, скільки бельгійського капіталу вкладено в підприємства на Україні і паскільки Бельгія заінтересована вже в поновленню нормальних економічних зносин з Україною. Що ж до питання, яке саме собою випливає тут, а класне, чи й Україна заінтересована безпосередньо в тому, щоби, встановлені раніш економічні зносини з Бельгією було поновлено і в якій формі, то відповідь на це питання знайдено, розглянувши детально характер бельгійських підприємств на Україні, форму їх організації і діяльності — з погляду національно-державних інтересів України.

Бельгійські підприємства на Україні поділяються на три головних групи: а) підприємства, що обслуговують державно-громадські потреби, в тісному значенні слова, як, наприклад, транспорт (трамвай), освітлення (електрика, газ), телефон; б) підприємства обробляючої промисловості (металургічні заводи, машинно будівельні, хемічні, шкляні і т. д.); в) лідприємства добувачої промисловості (вугільні, залізно-рудні і под.).

Характеристичною рисою двох останніх груп (добуваючої та оброблюючої промисловості) являється те, що ці підприємства організовані таким способом, щоб добуті сирі продукти споживати на місці, продавати їх чи переробляти в півфабрикати і фабрикати, але не вивозити за межі держави. Бельгія сама не потрібує ані вугля, ані залізної руди (вилючаючи хіба мангану), ані готових фабрикатів. Через те всю діяльність цих підприємств звернено на розвинення торгу і промисловості перш за все на місці, на Україні. З цього боку, бельгійські підприємства на Україні являються дуже корисними для держави: вони допомагають і розвивають технічно та фінансово добре організована експлоатацію природних багацтв України, підносять промисловість, корисно впливаючи на самодіяльність нашого громадянства. Що ж до першої групи підприємств, обслуговуючих державно громадські потреби по містах, той ці підприємства, коли відкинути деякі негатинні риси їх організації, про що буде реч далі, загалом треба признати корисними для держави: вони підносять культурний рівень українського міста, притягають до своїх підприємств і місцевий національний капітал (організауючи Т-ви з уставом, затвердженим державою), та являються в технічному значенні доброю школою для наших нечисленних технічних сил.

З погляду фінансової та технічної організації бельгійські підприємства на Україні поділяються на дві головних групи: підприємства у формі концесій і підприємства на праві власності та аренди. Перша форма — концесій — являється головною формою підприємств державно - громадського характеру це: трамвай, освітлення міст, телефон. Типовий спосіб організації цих підприємств був такий: міське самоврядування віддавало по договору приватним особам чи товариствам, утвореним на підставі російських законів, концесії на збудування та експлоатацію трамваю, електричного чи газового освітлення. Ці первісні концесіонери не забаром входили в асоціації з великими бельгійськими Т-вами, що розшукують, організують та фінансують різні підприємства за кордоном (як, напр.: Société d'electricité et de Fraction, Centrales Electriques, Société Générale de Tramways et d'application d'électricité). Ці Т-ви або купують більшу частину акцій заснованого Т-ва, або засновують Т-во, коли його не було, вкладають капітал, організають технічно і керують експлоатацією концесій. Щоб добути потрібні капітали для нового підприємства, Бельгійці

иноді утворюють в Бельгії аналогичні, паралельні Т-ва на підставі бельгійських законів (*sociétés anonymes*), які випускають дешеві акції чи облігації. Так виникала наявка паралельник Т-в, які мають своїм предметом одну й ту саму концесію і діють: на Україні—по затвердженному місцевою владою статутом і в Бельгії—по законах бельгійських. З боку економічного ця система подвійних Т-в веде до того, що прибуток, який одержується на місці від експлоатації підприємства і який бував досить значний (15-30 відсотків), ділиться між різними Т-вами, що заінтересовані в концесії. Напр., чистий прибуток від експлоатації трамваю в Київі, в роках 1910-1913 був 20—25 відсотків. Але повну суму дивіденту одержували тільки власники 12,000 тисяч акцій Т-ва Київського трамваю, що перебували на Україні. Решта дивіденту на 24,000 акцій, що належали Бельгійцям, поділялася між *Société d'electricité et de Fraktion* і між *Société anonyme de Tramway de Kiew* у Брюселі, яке в свою чергу видачувало на видані облігації тільки 5 відсотків. Існування подвійних Т-в, а значить і кількох господарів, та необхідність ділити дивідент некорисно впливало на експлоатацію підприємства, яка часто буvalа хижакською, напружувала сили підприємства по-нарможливістю, надто при кінці строку концесії або в часи викупу і, врешті, залишала містові роабите, виснажне підприємство. З юридичного погляду система подвійних Т-в не давала вигоди ані Бельгійцям, ані місцевим самоврядуванням. В разі конфлікту між концесіонером і власником—містом, Бельгійці були авязані долею місцевого Т-ва, що підлягало законам, діючим на території України; з другого боку—власник концесійного підприємства—місто був авязаний тим фактом, що більшість акцій Т-ва належала чужинцям, які, навіть при вирішенню конфлікту на користь міського самоврядування, наважувалися робити інтервенцію дипломатичним шляхом (конфлікти в справі Харківського та Київського трамваю).

Другої форми організації бельгійських підприємств—на праві власності чи аренди—вживалося найбільше у підприємствах добуваючої та оброблюючої промисловості: металічних, вугільних, будівельних і др. Звичайно, Бельгійці набували на праві власності чи аренди рудоносні чи вугільні землі, заскладали заводи, фабрики, організовували для цього Т-ва з статутом, затвердженим на підставі законів, діючих на Україні, або з статутом по бельгійських законах, за дозволом діяти на Україні. При такій

формі організацій не було подвійного числа власників товариства, і не виникало жадних непорозумінь ні юридичного, ні економічного характеру. Навпаки, оглядаючи діяльність бельгійських підприємств на Україні, ми можемо констатувати цілковиту лояльність бельгійських промислонців відносно держави і населення, постійне, підкреслює бажання їх підлягати всім законам і разпорядженням уряду, унійти цілком в круг місцевих інтересів промисловості і торгу, резервуючи для себе лише певний прибуток на затрачений капітал. Ці характеристичні риси Бельгійців, що проживали на Україні по 10—20 рокам, збереглися і до цього часу, вплинувши на характер і вдачу цих чужинців: які Бельгійці, що повернулися під час війни та большевицької навали з України до Бельгії, тут, в своїй рідній країні, почують вже себе чужинцями і нетерпляче чекають того часу, коли можна буде вернутися на Україну. Правда, що ці Бельгійці, в більшості, зісталися під впливом царського російського режиму, і, не розуміючи української ідеї та національного руху, ставляться до наших національних змагань з певною резервою. Тим часом, факт залишається фактом, і між Бельгійці, не розуміючи цього, міцно звязалися і ажилися з Україною та її населенням, а не з Росією, про яку вони ще мріють.

Щереходячи тепер до питання про майбутні економічні зносини Бельгії та України, треба зазначити, що Бельгія, як вже було сказано, має поважні інтереси на Україні і не тільки готова продовжувати експлоатацію існуючих вже підприємств на Україні, але й готова вкласти ще капітал в нові підприємства. Питання ж про те, чи користно для України поновити і розвинути давні економічні стосунки з Бельгією, я гадаю, повинно бути розрішене тільки по-позитивно. Не треба боятися страшних слів, як „експлоатація,“ „виснаження України,“ „очанування чужинцями України та її природних багатств“ і т. і., бо цим ми тільки приижусмо свою національну гідність та свій Уряд, вважаючи свій народ і Уряд за щось нікчемне, сліпце, слабовільне, що можуть обдурити, закабалити, експлоатувати. Україна — країна величезних природних багатств, але в умовах сучасного (як і попереднього) стану фінансового та економічного сам Український народ, поабавлений поки що капіталів, національної промислової і фінансової класи, не в силі повести експлоатацію природних багатств та піднести

Україну на висоту великої індустріальної країни. Роз ми самі не в силі власними матеріалами якими допомогти собі у відбудові зруйнованої нині нашої батьківщини, то ми повинні одверто це признати і звернутися за допомогою до закордонного капіталу. І в цьому випадкові нам корисніше звернутися до Бельгіїв, які найбільше знають умови нашого життя, нашої промисловості, наші потреби.

Само собою розуміється, що ми не повинні прохати допомоги на таких умовах, як давні новгородці проходили варягів. Але ми можемо поставити свої умови, огерти їх на досвідокі попередніх років, ми мусимо усунути деякі дефекти в організації підприємств, твердо і послідовно перевести забезпечення державних та громадських інтересів, певний контроль з боку держави над експлуатацією підприємства і т. д. Провінши всі подібні умови участі закордонного капіталу в організації експлуатації природних багатств України, нам немає чого боятися чужинців та їх капіталу, аж до того часу, коли Україна стане твердо на власні ноги.

А. Яковлів.

Брюсель. 1923 р.

Українське літературне життя на еміграції. (Докінчення).

Зачнемо передовсім від Варшави. В 1920 р. тут з'явилися отсі видання Української Військової Місії в Польщі: поручника Горшковського „Навчання до бою на шаблях“ (ст. 42, іп. 16), капітана Є. Ельсенберга, „Піща застава“, пер. з польського М. Дітковського (ст. 24, іп. 16). Тут же вийшло офіційне видання: „Закон про поступування в Штабових Судах“ (ст. 42, іп. 8). Позатим одмітимо ще брошурку А. Коршнівського „Начальник Польської Держави Йосип Пілсудський“ (ст. 15, іп. 16), що вийшла під фірмою Видавничої Друкарської Спілки „Праця“. В 1921 році вийшла тут „Відоава Союза Хліборобів України до братів хліборобів і всього українського громадянства“ (ст. 36, іп. 8), а також кільки випусків „Бібліотеки Сина України“: В. Серотенського, Юзеф Пілсудський в перекладі М. В—ого (ст. іп. 8) збірка віршів М. Вороного „За Україну“ (ст. 32, іп. 16),

В. Острівського „Веселі оповідання“ (ст. 30, іп. 16), а також невеличка збірочка польських перекладів із Шевченка (ст. 32, іп. 16).

З Варшави перейдім до Тарнова, де, як у місці осідку уряду У. Н. Р., повстав досить значний видавничий рух. Най-самперед треба спинитися на цікавому й рухливому видавництві „Українська Автокефальна Церква“ під керувництвом проф. І. Огієнка. Воно випустили досі (у Тарнові й Львові) яких три десятки більших і менших брошур та листків, серед котрих є й дуже цінні, напр. проф. В. Біднова „Церковна справа на Україні“, 1922, ст. 48, іп. 16; проф. І. Огієнка: „Світовий рух за утворення живої народної національної церкви“, 1921, ст. 52, іп. 16, „Українська Переопинська евангелія 1556 р.“, 1921, ст. 36, іп. 8, „Українська Житомирська Євангелія 1562 р.“, ст. 72 іп. 16 та інш. Тому ж проф. І. Огієнкові належить переклад „Служби Божої св. о. І. Золотоустого“ (Львів 1922, ст. 96†80, іп. 8) та інших богослужбових книг.

Далі згадаємо про видавництво „С. У. Д.“, яке видало в 1921 р. такі книжки: „Статут Союза Української Державності“, ст. 8, іп. 16; брошуру Свого „Як забезпечити своє право на відшкодування за понесені населенням втрати під час походів на Україну чужинецьких військ“, ст. 14, іп. 16; працю проф. О. Ейхельмана „Проект конституції основних державних законів Української Народної Республіки“, ст. 96†VIII, іп. 8; Зшиток 1-й збірника „С. У. Д.“, ст. 79†(1). В 1922 р. це видавництво видало „Економічний збірник“ № 1, ст. 155, іп. 8 і дві белетристичні ріči: Г. Журби „Мелянка“, ст. 29†(1), іп. 16 і С. Васильченка „Куди вітер вів“, ст. 35, іп. 16. Та даліше видавання драматичних п'єсок перебрало на себе видавництво „Народний театр“, яке випустило в 1922 р. під загальною ред. проф. Л. Білопільского три книжечки: С. Васильченка „На перші Гулі“, ст. 30, іп. 16, Л. Яновської „На сіножаті“, ст. 40, іп. 16 і І. Тогобочного „Борці за мир“, ст. 125, іп. 16.

По-за цими видавництвами вийшли у Тарнові ще такі брошюри й книжки: в 1920 р.: „Статут Українського Товариства «Блакитного Хреста», ст. 16, іп. 16; Від чит Центрального Комітета Української Народної Республіканської партії „Задва роки“ (1918-1919), ст. 40, іп. 8; в 1921 р. два видання Т-ва „Освіта“: парис Б. Лисянського, „Вол. Са-

мійленко", ст. 30, іп. 16 і М. Обідного „Вол. Симійленко на теренах поетичної думки", ст. 30, іп. 16; та „Регулямін Ради Республіки", ст. 10, іп. 8.

В 1922 р. видавництво „Сонцецвіт" видавло свій літературно-мистецький альманах „Сонцецвіт", ст. 70†(2), іп. 8; ви-во „Триазу б" збірку публіцистичних статтей Ол. Ковалевського „На вулкані", ст. 148, іп. 8. Поза цим одмітимо ще три меморіали: Меморіял Бюра селянських депутатів Всеукраїнського Трудового Конгресу та Бюра Селянської Соціалістичної Партії до Високої Генуїської Конференції Держав Європи, ст. 5†5, іп. 8, Меморандум Всеукраїнської Спілки діячів Місцевих Народних Самоврядувань до тієї ж конференції, ст. 6, іп. 8 та „Меморіял Українського Селянсько Парламентарного Союзу до Високих Урядів Культурного Світу", ст. 7, іп. 4.

Нарешті, слід спинитися на так званих таборових виданнях, се-бо ні виданнях, що появлялись або появляються в українських військових і ин. таборах на території Польщі. Крім численних газет і журнальчиків, друкованих адебільшого літографським способом ябо й на шляпірографі, в таборах вийшло й чимало брошур, иноді досить цінних. Про таборову пресу була вже в своїм числі згадка в „Українській Трибуні," а в ч. 4—6 станіславівської „Книжки" 1921 р. спробу бібліографії цієї преси, правда далеку від повноти, дав д. Л. Бачинський. Низче, не претендуючи на повноту, подаємо реєстр книжкової літератури. З журналів помітимо такі: „Наша Зоря", „Релігійно-Науковий Вістник", „Веселка" (літературно мистецький), „Вістник Спілки лікарських поміщиків" (якого ареєштою вийшло поки що одно число, „Український Стрілець" (вийшло 3 числа)--військовий журнал «Громади Старшин 6-ої Січ. Стр. дивіаїї» і часопис „Український Сурмач"—орган об'єднаних культ. осв. організацій в таборах. Дружаються вони типографським способом. З іншої літератури можна одмітити в таборі Щипорно: Вид-яня «Громади Старшин 6-ої Січ. Стр. див.»: „Статут Громади Старшин 6-ої Стрілецької дивіаїї", 1921, ст. 30, іп. 16 і М. Левицького „Порівнююча граматика української мови", 1921, ст. 47†(1), іп. 8; Збірник „На Руїнах", 1921, ст. 60 іп. 4 і Короткий курс україночнавства для коаків—„Наша батьківщина—Україна", 1922, ст. 116†4 таб., іп. 8. Обидві останні книжки видання Культурно-Освітнього

Відділу 6-ої С. С. дивізії. Крім того слід олітити книжку Л. Биковського „Національна Бібліотека Української Держави”, 1922, ст. 17†(1), іп. 16, видання Варшав. Студ. Громади та І. Ліпповецького „Хата Стрільця”; 1922, ст. 25, іп. 16 видання Культ. Осв. Від. 6 С. С. дивізії.

В таборі Каліші з'явилися видані Культурно-Освітнім Відділом 3-ої Зил. Стріл. дивізії серії „Тернистим Шляхом” отсі невеличкі книжечки: Спогади, ч. I, 1921, ст. 46, іп. 16, І. Зубенко, Краєлини (збірка ніршів), 1921, ст. 31, іп. 16, М. Д. — Козачі драмки, 1921, ст. 14, іп. 16. Н. Швачка, Пісні поневолення, 1921, ст. 23†(1), іп. 16, Спогади, ч. II, 1922, ст. 51†(1), іп. 16, П. Загоруцько, Спогади, 1922, ст. 30, іп. 16, І. Зубенко, Наші лицарі я мученики, 1922, ст. 32, іп. 16. Заходом того ж таї Відділу вийшло: в 1921 р. й кільки військових книжечок: Збірник програмів навчань зі старослужічими коанками піхоти, ст. 18†(1), іп. 16, Є. Ельгаенберг, Піла застави, ст. 21, іп. 16, В. Сигарська, Значення та роль старшини в армії, ст. 47†(2), іп. 16, і „Правила стрільби й записка до пояснення для батарій”, ст. 64, іп. 16. Тут же треба припинувати й видані в 1922 р. „Витяги з документів, які в оригіналах зберігаються в Головному Військово-Історичному Музей-Архіві”, ст. 50, іп. 16.

Недавно засноване видавництво „Чорномор” випустило досить добре виконану брошуру А. Ільницького „Трактор і моторний плуг та застосування їх у сільському господарстві” (Каліш, 1922, ст. 56, іп. 8, з численними ілюстраціями), я „Благодійне видавниче Товариство „До Світла“ збірочку на релігійні теми: кн. ч. 1. Ф. Тома, Шукання правди й д-ра Альти, Хома Невірний, переклад з франц. 1922, ст. 26†(2), іп. 16; кн. ч. 2. В. Ерна (переклад з моск. Е. Малаюка), Життя і особа Григорія Сковороди, 1923, ст. 60, іп. 16, кн. ч. 3. Свящ. П. Табінського, Свята Служба Божа св. Отця нашого Василя Великого мовою українською, переклад з грецьк., 1923, ст. 36, іп. 16.

Ряд релігійних книжок видало й „Братство св. Покрови при 6-ій Січовій Стр. дивізії“. Літургія Івана Золотоустого (переклад), 1921, ст. 76, Вечірня і рання (переклад), 1921, ст. 24, Вечірня, рання і літургія (тексти для спінів) 1921, ст. 10, Вечірня, рання і літургія (псалми для дяка), 1921, ст. 12, Слово Івана Золотоустого на Пасху, 1921

Статут Братства св. Покрови, „Коротенький Український Православний Молитовник”, 1921, ст. 46, проф. В. Біднов--, Справа розмосковлення богослужіння Пр. Церкви на Україні”, 1921, ст. 28, ін. 16. Це ж саме Братство видає й агаданий вище „Релігійно-Науковий Вістник” з додатком проповідницького листка на кожний місяць.

Позатим значна кількість наддніпрянських емігранських видань з'явилася і в ріжних містах Східної Галичини. Розуміється, найбільше таки у Львові. Перша емігранська книжка, яка тут з'явилася, тай взагалі перша в цілій емігрантській літературі (революційного часу, очевидно) була брошурою Г. Гетьманця. „До страшних днів у Київі” (Львів, 1918, ст. 32, ін. 16). Втікши від більшевиків до першої їх навали, автор розповів у своїй брошурі про роль жидівської молоді в більшевицькому русі. Після цієї брошури вже аж у 1920 р. починають з'являтися наддніпрянські видання—урядові, партійні й приватні. Управа Навчання війська при Генеральному Штабі видає тут, у цім році, „Статут залогової служби” (ст. 119, ін. 16), 1-а Стрілецька козацька дивізія випускає брошури: „Інструкція для піднесення гігієни” (ст. 6, ін. 8) і „Об'язаки та поведіння козака взагалі” і „Особисті приписи для всіх посад” (ст. 34, ін. 8). Західом і коштом Всеукраїнської Національної Ради виходить книжка: „Устрій Української Держави” (Проект конституції Української Народної Республіки, ст. 56, іп. 8; друковано 2 000 прим.). Нарешті застосуємо однієї з двох невеличкіх обірочок поетій Біля Криниця: „Майому Козякові”, ст. 24, іп. 16. і „Смуга...інтимні”—ст. 16, іп. 16.

В 1921 р. виходить такої літератури значно більше. Однією передовсім книжку С. Куриленка і С. Донченка „Підручник для адміністрації” (ст. 140†VII†(1), іп. 8). видання Міністерства Внутрішніх Справ. Західом „Українського Народного Об'єднання” виходить тут „Статут” цього Об'єднання і 9 чисел (у 4 зошитах) журналу „Визволення”.

Наддніпрянські есдеки випускають № 1—2 свого органу „Вільна Україна” (ст. 170†(2), іп. 8), дві брошури: Вол. Дорошенка „Революційна Українська Партия” (ст. 40, іп. 16), та „Революції і постанови останніх конгресів Укр. Соц.-Дем. Роб. Партиї” (ст. 16, іп. 16.). Крім цього виходить популярний орган у. с.-д. Соціалістична Думка“. Есери теж випустили 1-е число свого органу „Вільна Спілка” (ст. 157†(3), іп. 8). О. Мицюк видав

дві свої брошури: „Комуністична Україна” (ст. 24, іп. 16) і „Коопера-
тивно-громадські казуси й курйози” (ст. 646†(1), іп. 16) Перша вий-
шла під фірмою вид-ва „Життя й Мистецтво”.

Далі одмітимо науковий військовий збірник „Доброї”,
якого вийшла у 1921 р. 1-а книжка (ст. 79†(1), іп. 8). окремими
відбитками з цього збірника вийшло п'ять брошур: М. Падалки,
М. Обідного, В. Сальського, В. Сигарьова; Р. і Шобера.

Нарешті зазначимо ще брошуру „Український Рес-
публікансько-Демократичний Союз і його
завдання” (ст. 28, іп. 16).

Солідна робота ген. М. Капустянського „Похід
українських армій на Київ-Одесу в 1919 р.” переводить нас
до 1922-го року. Частина I—II цієї роботи вийшла в 1921 р.
(ст. 88, іп. 8), а III—IV вже в 1922 р. (ст. 128, іп. 8). Обидві
книжки ілюстровані численними схемами, долученими окремо
до кожної книжки.

Правда, тільки першу книжку ген. Капустянського мож-
на вважати за stricte емігранське видання, бо друга вийшла
вже коштом галицького видавництва „Червона Калина”.

В 1922 році вийшли у Львові такі наддніпрянські вида-
ння: І. Мазепи „Большевизм і окупація України” (ст. 155†(1),
іп. 8) (у вид-ві „Знаття—то сила”), яка недавно в трохи
скороченім вигляді з'явилася по німецькі у партійнім ви-
давництві німецької Соц.-демократії. „Український Соціоло-
гічний Інститут” випустив тут працю М. Шрага „Держава і
соціялістичне Суспільство” (ст. 224, іп. 8), проф. М. Грушев-
ський 1-й том своєї „Історії української літератури” (ст. 360,
іп. 8).

Нарешті до певної міри наддніпрянським виданням треба
вважати й альманах „Дніпро” на рік 1923 (ст. 106, іп. 8),
що вийшов під фірмою „Українського Товариства Допомоги
Емігрантам з Великої України у Львові” й при участі голов-
но емігрантів.

Стільки вийшло у Львові. Та де-що з'явилось і по-за ним:
у Станіславові, Коломиї й Перемишлі.

В Станіславові в 1920 р. вийшла книжка П. Певного
„За волю та державність” (про похід української армії в за-
пілля ворога в 1919-20 рр.) (ст. 60, іп. 8). В Коломиї в цім са-
мім році заходом Організаційного Комітету „Українського На-
роднього Об'єднання”, як 1-е число видань цього Об'єднання,

вийшов „Статут Українського Народного Об'єднання” (ст. 15, іп 8.), зладжений Е. Архипенком і др. С. Барвном.

Трохи більше появилося в Черемишилі. Тут в 1920 р. вийшли отсі два видання Управи Навчання війська: „Статут польової служби” (ст. 232, іп 16); „Дисциплінарний статут” (ст. 16, іп 16). Українська Військова Місія в Польщі видала тут у цім році „Порадник для національно-освітніх інструкторів у війську”, зладжений О. Білоазерським і Д. Романченком (ст. 32, іп. 8).

В 1921 р. покійний О. Пиль[кеви]ч видав тут свою п'есу хроніку „Сини Народу” (ст. 80, іп. 8). Вийшла вона під фірмою видавництва „Національна Свідомість в Армії”.

Отсє й будуть—більше менше всі емігрантські видання, що вийшли на терені Галичини. Сюди очевидно треба додати видання, згаданого вище видавництва проф. І. Огієнка, „Українська Автокефальна Церква”.

Оглядаючи всю видавничу діяльність української еміграції вкупі, знов не можемо не пожалкувати, що багато можливостей було занехасно і змарновано на самім початку, в 1919 році, коли ще були кошти і не вироблено було відрау ні плану, ні чевної системи, та й пізніше видавництва не дуже координували свою діяльність і ми анаємо факти як (у Берліні, наприклад) де-які видавництва випускають одночасно одні й ті самі книжки, роблячи пе свідомо... Це до змісту видань, то ми бачимо велику перевагу передруків старих творів і підручників; але й тут є великі прогалини: наприклад, досі не видано підручника історії українського письменства. Взагалі те наше безголов'я, що тик шкідливо позначилося на всіх ділянках нашого життя на еміграції, відбилось яскраво і на видавничій діяльності.

Д. Дорошенко.
В. Дорошенко.

Поправка.

В статті Д. Дорошенка „Українське літературне життя на еміграції в ч. 1-м „Трибуни України“ трапилася прикра помилка, яку просимо справити. А саме, до реєстру віденських видавництв на ст. 30-й попав кінець реєстру видавництва „Українське Видавництво в Катеринославі“ від слів:

„С. Русова, Серед рідної природи“ etc. включно до слів:
„Сагайдачний, Історичне оповідання, з повісті Д. Мор-

довія переробила М. Загірня, 1922, ст. 128, ін 8.“ (рядки 9 – 13 згори на ст. 30-й).

У весь цей уступ треба перенести низче і вставити зараз по словах:

„Т. Шевченко, Кобзарь. Під редакцією і з поясненнями та примітками В. Сімовича, 1920“,

а перед словами:

„По-за тим ладить видавництво“... (рядок 8-й знизу).

Українська еміграція в Німеччині.

Українська еміграція в Німеччині відріжняється деякими характерними рисами від наших еміграційних громад в Польщі, Австрії, Чехії та інших середньо-європейських державах. Перше всього свою скількістю вона була завжди й остается до нині невелика, а друге, між нею мало елементу чисто еміграційного, тоб-то такого, що опинився тут, рятуючися перед большевицькою чи іншою загибеллю. Склалася вона здебільша з людей, які дісталися до Німеччини або як члени урядових місій, або як представники публічних інституцій та приватних підприємств, або для студій чи іншої мети. Перші початки тутошньої української громади творили співробітники Союзу Визволення України, що працювали тут під час світової війни по українських таборах полонених. Разом із ними осталися в Німеччині по скінченню війни й ті бувши українські військові полонені, що не захотіли вертати а транспортами на Україну під большевицьку окупацію. Вони осталися переважно далі на тих самих роботах, переважно сільських, на яких були під час полону. З початком 1919 року почали приїздити до Німеччини урядові місії У. Н. Р. На першому місці Посольство У. Н. Р., далі Фінансова Місія, Військово-санітарна Місія для справ українських полонених, Місія Укр. Червоного Хреста. Всі ці місії, тепер вже аліквідовані, а член їх в часті виїхали, в часті залишилися тут на дальший прожиток. Третю групу серед української громади творять студенти, які поприїздили сюди головно в останньому році, щоб студіювати на німецьких вищих школах. Врешті, останню групу становлять ті, що чи то зараз після протигетьманського повстання в 1918 р. прибули

сюди разом з уступаючими німецькими військами, чи то переяслися сюди піаніше на побут з інших країн.

Не маючи докладних статистичних даних, можемо приблизно сказати, що з усієї національно-свідомої української еміграції, яку можна рахувати на яких 1000 людей, у Берліні живе біля 300, решта розкинена гуртами або одинцем по провінції. З більших гуртів треба згадати на першому місці українську громаду в таборі Вінддорф, гурток студентів у Кілі, де кільки робітничих гуртків у промисловому районі західної Німеччини та де-кільки гуртів бувших полонених табору Зальцведель, розкинених по сільських роботах у Зальцведельській окрузі.

Роаглядаючи висліди організаційної праці нашої еміграції у Німеччині, мусимо спинитися головно на Берліні. Тут не тільки був осідок усіх наших урядових установ, але й тут витворився теж цілий ряд громадських центрів, які свою діяльністю і впливом сягають далеко по-за Берлін та мають загально-українське значіння. Українські організації на провінції мають тільки локальне значіння.

З урядових установ У. Н. Р., які в 1919 році творили головні осередки нашого життя в Берліні, пережило 1920 рік та удержалося до недавнього часу тільки Укрা�їнське Посольство. Його становище супроти німецького уряду не змінялося ні в чім від 1918 року аж до початку біжучого року, коли його було зліквидовано. Вони признавалося німецьким урядом дипломатичним представництвом України та входило в склад берлінського дипломатичного корпусу. Полішаючи на боці дипломатичну діяльність Посольства, яка виходить по-за межі нашої статті, ми звернемо увагу на його участі в життю нашої еміграції в Німеччині. Відповідно до потреб часу Посольство не могло обмежуватися на свою урядову діяльність, але мусіло велику частину своєї праці присвячувати громадським справам, виступаючи всюди, як чинник об'єднуючий і примирюючий найріжнородніші елементи на ґрунті української державної ідеї. З тою метою, від осені 1920 року, Повірений в справах У. Н. Р. д-р Роман Смаль-Стоцький уладив в будинкові Посольства ряд сходин визначніших громадян з усіх таборів, що стоять на ґрунті української державної самостійності, на яких відбувалися реферати та дискусії на біжучі питання політичного й економічного характеру. Поміж

референтами на таких сходинах, які тільки в останніх часах припинилися, треба м. в. згадати: послів Марголіна, Кедровського, Красковського, проф. Франкфурта, проф. Коваля, Модеста Левицького, д. Феденка й інших.

З цих неперіодичних дискусійних сходин виникла з часом ідея утворення постійних органів з визначніших фахових сил для підготовлення шляхом рефератів і дискусій окремих питань державного будівництва України. Так повстало, як перша спроба, зимою 1920 року за ініціативою Посольства т. ав. Економічна Нарада, з метою опрацювання питань відбудови народного господарства України. Ця Економічна Нарада, в склад якої вийшли перебуваючі в Берліні фахові сили з усіх ділянок народного господарства, поділилася на ряд окремих секцій, як аграрна, фінансова, торговельно-промислова і транспортова, і відбула на протязі кількох місяців, аж до літа 1921 року, цілий ряд секційних засідань і загальних нарад. Виголошені на них реферати та вироблені програми для окремих питань становлять цінний матеріал, який може бути в своїм часі використаний при відбудові нашого економічного життя.

Пильну увагу звернуло Посольство на популяризацію української справи серед німецької суспільності, а крім того в чужих дипломатичних та журналістичних колах. Зареєструємо коротко найважливіші прояви цеї праці. Зимою 1920-21 Посольство влаштувало цілий ряд товарицьких сходин визначніших представників нашої колонії а представниками німецького й чужинецького політичного світу. Окремі сходини були присвячені м. и. дипломатичним представникам середньої і східної Європи, німецькій пресі, чужим кореспондентам, російській пресі, а в січні 1922 р. в будинкові Посольства відбулося приняття для представників німецького уряду і берлінського дипломатичного корпусу, на якому м. и. були присутні англійський і бельгійський посли, заступник французького посла та інші чужі дипломати мало не всіх держав, репрезентованих в Берліні.

З нагоди приїзду професора В. Коваля з України Посольство влаштувало його виклад про становище на Україні перед представниками німецької преси та промислових і фінансових кол, а крім цього перший у Берліні публічний виклад на ту саму тему, який стягнув великі маси російської публіки та дав надісподівано позитивні результати.

Українське Пресове Бюро при Посольстві, крім інформування преси про біжучі події шляхом власних бюллетенів і статей, виділо цілий ряд інформаційних брошур про українську справу та розділило по всіх важніших публічних бібліотеках у Німеччині ѹ можности комплектні абики літератури про Україну. Заходом цього Бюра було перекладено та поміщено в німецьких виданнях цілий ряд творів з української літератури, між іншим драми В. Винниченка „Брехня“ і „Білий медвідь та чорна пантера“, які були теж виставлювані на німецьких сценах (див. нижче). Слід врешті згадати, що в 1919 р. Пресове Бюро урядило було в порозумінню з німецьким Міністерством Пошт радіотелеграфичне сполучення з Україною та передавало до половини 1920 р. власні радіотелеграфичні авідомлення для вживання української преси.

З громадської діяльності Посольства треба врешті згадати підтримування українських організацій та їх діяльності, а зокрема опіку над українським студентством. Особливо в перших початках припливу наших студентів до Берліна. Посольство займалося цільно їх долею, допомагало в міру можливості матеріально, та помогло навязати студенській організації звязки з американськими та іншими добродійними комітетами. Для зацікавлення студенства німецьких університетів українською справою Посольство постаралося про утворення на університетах у Берліні, Міндені, Лейпцигу і Бресляні стипендій за найкращі праці з обсягу української історії, літератури, господарства і т. д.

Зимою 1920-21 року відбувся заходом Посольства для українських студентів курс українознавства, в якому взяли участь, як лектори, проживаючі в Берліні українські наукові сили.

Починаючи з кінця 1919 року основується в Берліні ціла сіть українських громадських організацій, які перебирають на себе виконування важливих національних завдань та стають новими осередками життя нашої еміграції. Найстаршою українською організацією, а найбільш загальним характером, є „Українська Громада“, основана в осени 1919 р. Ця організація є по низішній день найважливішим загальним осередком товариського життя української еміграції. Товариство уряджує щотижневі сходини з викладами і дискусіями, або товариськими забавами, уряджує щорічно Шевченківське Свято, концерти і драматичні вистави.

Основана в листопаді 1920 р. Філія Національної Ради Українських Жінок присвячує свою діяльність головно організаційним справам українського жіноцтва, удержує живі зносини з міжнародними жіночими організаціями та опікується інтернованими й збігцями.

Широку діяльність розвинула „Спілка Студентів Українців у Німеччині”, яка відділилася 1921 р. від загально-російської студенської організації та згуртувала біля себе коло 200 українських студентів. Особливо важна діяльність Спілки на полі матеріальної і моральної допомоги членів. Спілка допомагає своїм членам вступати до вищих німецьких шкіл, вишукує для них працю, абирає фонди на допомоги та заступає інтереси своїх членів перед чужими добродійними комітетами. Крім того, Спілка дбає про духове життя своїх членів, влаштовує для них виклади, має власну бібліотеку та видала з нагоди власного концерту-балу в січні ц. р. літературну збірку в німецькій і українській мовах п. з. „Viva!t Academia!“ Спілка удержує звязки з німецькими та чужими студенськими організаціями та бере діяльну участь в загальному українському студенському русі.

Товариство „Союз взаємодопомоги українських старшин“, основане в 1921 р., ставить собі завдання моральної та матеріальної допомоги старшин української армії.

Оснований теж в 1921 р. „Союз українських євреїв“ займається організацією та обороною інтересів жидівських емігрантів в Україні. Ця організація бере активну участь у спільніх акціях всіх українських організацій і має своїх представників м. и. в Центральнім Комітеті Об'єднаних українських організацій та в Голодовім Комітеті.

Важні завдання в життю нашої еміграції в Німеччині сповняє врешті Відділ Українського Червоного Хреста, на якого, після аліквідовання Військово-Санітарної Місії У. Н. Р., перейшли обов'язки опіки бувшими положеними, інтернованими і збігцями. Треба зазначити, що, не аважаючи на всі перепони з усіх боків, в останніх часах також з боку Київського Червоного Хреста, та на недостачу фондів, Відділ, поклав великі заслуги для добра найбідніших елементів нашої еміграції. Відділ видає в міру можливості підмоги в грошах, одяжі і харчах, стирається дати деякий притулок тим, хто немає, дас поради у різних потребах, має бібліотеку і позичальню книжок.

Це раз більші вимоги, які життя ставить до окремих організацій, викликали з часом потребу тіснішого об'єднання всіх організацій для спільних виступів у важких для нашої еміграції справах. Це було причиною утворення з початком 1922 р. нової центральної організації під назвою „Комітет об'єднаних культурних і добродійних організацій”, в склад якої увійшли представники всіх неполітичних українських організацій у Німеччині. Комітет ставить собі два головні завдання: правну охорону українських емігрантів у Німеччині, і друге — координування діяльності всіх організацій у розробуттю засобів для матеріальної допомоги українським емігрантам.

За ініціативою згаданого Центрального Комітету в літі 1922 р. заснувався окремий Комітет допомоги голодуючим на Україні. Цей комітет поділився для кориснішої праці на цілий ряд комісій, які информаційна — для збирання матеріалів про голод на Україні та популяризування їх шляхом преси і усної пропаганди, фінансова — для збирання грошевих фондів, господарська — для збирання жертв у споживчих предметах, культурна — для збирання засобів заспокоєння духовного голоду і др. Комітет видав відоєви до української еміграції і німецької суспільності та придбав вже дотепер значні засоби в грошах і в натурі. Організується загальне самооподаткування українських емігрантів на користь голодних.

З українських організацій на провінції на першому місці стоїть „Українська Громада“ в таборі інтернованих у Вінсдорфі біля Берліну. Громада об'єднує біля 70 національно свідомих Українців із далеко більшої кількості інтернованих з України та поклала дотепер великі заслуги коло поширення національної свідомості серед несвідомих елементів. Особливо гарно розвивається Драматичний Гурток при Громаді, який влаштував де-кільки гарних українських вистав у таборі. Рада заходиться коло зорганізування власної бібліотеки та курсів українознавства.

Подібні „Українські Громади“ існували донедавна в таборах Целле біля Гановеру і в Кведлінбурзі, однаке більшість їх членів перенеслася в останніх часах до Вінсдорфу. З інших груп, розкинених по провінції, де-які організаційні звязки між собою мають бувші половені зальцведельського табору, що працюють по селах біля Зальцведеля. Їх осеред-

ком є село Бецендорф. окрім згадати треба гурток українських студентів медицини на університеті у Кілі; організаційно він належить до Студенської Спілки у Берліні.

Із позитивних проявів діяльності нашої еміграції у Німеччині треба згадати окрім значне спопуляризування української культури серед німецької суспільності. У першій мірі це заслуга Капели Кошиця, яка два рази, в 1919 і 1922 р.р., виступала з небувалим успіхом у Берліні. Українська народня пісня, виконана першій раз перед Німцями під майстерньою рукою Кошиця, стала між Німцями настільки популярна й улюблена, що це дало привід до зорганізування де-кількох українських хорів, які від 1919 р. дотепер побували з нашою піснею на устах в найдаліших закутках Німеччини. Крім більшої кількості дрібніших співацьких груп, квартетів, квінтетів і т. д. та солових виступів, згадаймо тільки хор Евгена Турули, який був зорганізований ще перед першим приїздом Капели в 1919 р. та удержанався донині, далі хор Т.ва ім. Леонтовича, який виступав тут від осени 1921 до весни 1922 р. і хор під управою Стеценка, який пробував тепер у Німеччині. Всі ці хори виступали головно по провінціальніх містах, де мали великий успіх.

З української драматичної літератури увагу Німецького театру звернули перекладені на німецьку мову дві драми В. Винниченка — „Брехня“ і „Білий медвід і чорна пантера“. Першу п'єсу ставлено дотепер у Ляйпцигу, Ніrnберга і в Мінхені, другу в Берліні на німецькій і ва російській сцені. Перша п'єса стрінулася з прихильною оцінкою критики, а її виставу у Мінхені критика зачислила до найкращих вистав того театру за останні роки. Після того мінхенський театр виставляв „Брехню“ на своїх гостинних виступах у Ціріху. „Чорна пантера“ була крім того сфільмована німецьким фільмовим підприємством Декля фільм і була показувана зі значним успіхом у німецьких кінотеатрах.

Для спопуляризування українського народного мистецтва була уладжена весною 1922 р. українська виставка, на якій була виставлена збірка вишивок, деревляніх виробів, картин, нових українських видань і ін. На німецькій виставці марок у Берліні в жовтні ц. р. Україна була заступлена чотирма збріками, з яких дві одягали медалі.

Велике культурне значіння має праця української еміграції на полі видавництв. Німеччина стає чим раз більше

Української Накладні Якова Оренштайна, яка працює в Берліні ще з часів світової війни і є безперечно найбільшим українським видавництвом за кордоном *), повстав у Берліні цілий ряд інших видавництв, а яких важливі: „Катеринославське видавничче Кооперативне Товариство”, Спілка „Українське Слово”, яка до літа п. р. видавала свій власний часопис, при кінці як щоденник, далі „Українська Народна Бібліотека”, „Ратай”, „Основа” і др. Обмежується план об'єднання всіх українських видавництв.

Врешті, зауважуємо в останніх часах спроби організаування нашими емігрантами економічних підприємств. окрім кооперативного представництва існує вже де-кільки приватних економічних спілок, однаке їхня діяльність стоїть ще в самих початках свого розвитку.

І. Б.

Пам'яти П. Я. Стебницького.

14 березня ц. р. в Київі помер, а 16 березня на Щекавицькому кладовищі в рединному склепі похований Петро Януарієвич Стебницький, один із найзаслуженніших діячів українських, котрого праця на нашій ниві національний охоплює собою період мало не цілого сорокаліття — від середини дев'яностох років аж до дня його смерти, що забрала його в могилу на шістдесятому році життя.

Трудно тим, хто небіжчика не знав особисто, уявити собі хоча б приблизно чистий, прекрасний образ цієї людини, бо тим, хто його знав близче, трудно в форму словесну втілити дей образ — делікатний образ неавичайної людини, якої найкращі риси духовні можна було відчути тільки через тісні, постійні особисті стосунки. До того ж бракує нам тут, на чужині, і повних фактичних даних до його біографії крім тих, що зберегас непевна, арадлива пам'ять.

Скінчивши Університет у Київі, Петро Януарієвич більшу частину свого свідомого життя провів у Петербурзі, повернувшись на батьківщину лише в 1918 році, щоб віддати їй всі свої сили, знання й великий життєвий досвід. На далекій півночі,

*) Це видавництво не є еміграційним і тому не зазначене в статті Дм. і Вол. Дорошенків „Літературне життя на еміграції.“ Ред.

роздлучений фізично з рідним краєм, він всі свої впливи, звязки й енергію використовував там на те, щоби творити певні національні цінності та поширювати організацію національних сил, гуртуючи людей коло політичної та культурної праці.

Кінець 90-х років та початок 900-х — була то „дoba малих діл“: трудно було щось ширшого зробити, чогось більшого досягти в ту пору глибокої, безнадійної реакції та ще з такими численно малими силами, якими розпоряджalo тоді українство. Але та жменька Українців, що їх доля закинула до Петербургу, не піддавалася занекіррю та сумнівам і провадила непомітну що до безпосередніх результатів, але велику для будучини нашої працю.

В 1901-му році П. Я—ча звільнено було з високої посади, яку він займав в Міністерстві Фінансів, за те, що він разом з іншими письменниками та літератами підписав гострий протест проти „избіенія“ академічної молоді під час великих студентських демонстрацій. Розумний і на свій штиб ліберальний С. Ю. Вітте злишив, однаке, його коло праці, запропонувавши йому продовжувати її „з вільного найму“. Як один із співредакторів „Торгово-Промисленной Газеты“ і „Вестника Фінансовъ“, а пізніше як керуючий Фінансово-Господарчим Відділом Петербурзького Телеграфного Агентства, П. Я—ч виявив великі організаційні здібності, надзвичайну акуратність, а сумлінним виконуванням обов'язків, що звязані були з його урядовою працею, звертає на себе увагу всіх людей, що мали з ним до діла, та знаходив собі скрізь відповідну оцінку. Далекий від того, щоби використовувати свої авязки й авторитет в цілях особистих, він уживав їх для української справи. Маючи в особі Ол. Гн. Лотоцького діяльного й активного товариша й друга, П. Я—ч притягав до праці стихійні українські елементи і використовував українофільські Петербурзькі кола, і на початку дев'яностих років, за часів міністрування Сипягина чи Плеве — не пам'ятаю тепер — добився за допомогою впливових людей дозволу на заснування „Благотворительного Общества для иаданія дешевиль и общеполезныхъ книгъ“.

З цього часу розпочинає свою історію українська популярна книжка, до той бо пори в межах російської України виникали тільки спорадичні популярні видання. До революції 1917 року „Благодійне Товариство“ видало більше 50 називріжних книжок, починаючи з перевиданих кілька разів „Розмов про сільське хоїйство“ й кінчаячи популярною хемією.

Такі книжечки, як Б. Грінченка „Як жив український народ“, як Маленький Кобзаръ Т. Шевченка й інші—були чудовим матеріалом для національної пропаганди, і наша молодь під час літніх ферій розвозила їх по селах по всій Україні. А до 1905 року й навіть така певинна річ, як наприклад „Від чого вмерла Мелася“ спричинялася до навернення до українства нашої сільської молоді. На чолі Ради Т-ва П. Я. стояв до 1920 року, коли Т-во, що в 1918 році перенесло свою діяльність до Києва, припинило її, бо більшевики позачиняли всі „непролетарські“ видавництва. П. Я. керував всією технічною справою Т-ва, працюючи одночасно й над збиранням коштів, потрібних для провадження справи.

Багато праці поклав він також на підтримання активної діяльності українського петербурзького клубу „Громада“ з часів його заснування до 1913 року, як член і один з діяльних старшин. Активну роль грав він і в Товаристві Допомоги студентам Україніям ім. Т. Шевченка (офіційна російська назва його була „Общество им. Т. Г. Шевченка для вспомоществования нуждающимся уроженцамъ Южной Россіи, учащимся въ высшихъ учебныхъ заведеніяхъ С.-Петербургъ“). Заснувалося це Т-во ще в 1898 році при його ж участі. Дякуючи тому, що до складу Т-ва належали дуже видатні люди, воно не тільки виконувало добре свої безпосередні завдання, а й не раз спромогалося на підприємства ширшого культурного значіння: воно видало 2 томи історичних нарисів та дослідів Ол. Ефименкової під назвою „Южная Русь“, а також чудові художні альбоми (2 вип.) малюнків Шевченка і йому ж випало щастя видати (в 1906 році) перше повне видання „Кобзаря“.

Коли Українці, невдовзі після революції 1905 року, з'організувалися в велику політичну таємну організацію „ТУП“ (Т-во українських пеступовців), то П. Я. став на чолі його Петербурзької громади. В 1913 році організація молодшої нашої генерації досягла вже таких розмірів, що молодь українська в Петербурзі захопила в свої руки і клуб „Громаду“ і „Благодійне Т-во“ (в 1914 році). П. Я., який був головою Ради Т-ва, коли молодь всіх старих членів Ради, крім нього, забальотувала, не довго повагавши, погодився працювати з нами, бачивши, що ми принесли з собою нову енергію й прийшли з бажанням інтенсифікувати працю Т-ва. В результаті цієї зміни Т-во з 1915 року почало видавати щорічний український ка-

лендарь, арааком якого служили календарі, видавані Львівською „Просвітою“. Збільшено було й загальну книжкову продукцію видавництва.

До праці молодої генерації П. Я. завжди пильно приглядався, допомагав їй чим міг, і з його добрими, завжди тактичними порадами всі рахуналися, і повага, якою П. Я.—ча оточувала молодь, була широкою і незамінною.

В Петербурзі П. Я.—чу належала ще зовсім особлива доля: його гостинне номенклатурне завдання було місцем ріжних українських наряд, і жідна з українських делегацій, які приїадили з Києва для переговорів і розмов з російськими колами,—не обминула Його хати й не приступила до виконання доручень без наряду а ним. В акції, яка підготовила виступ Російської Академії Наук в справі „отмъны стѣсненій малорусскаго печатнаго слова“ (1906 р.), як рівноож і в справі прискорення відповідної ухвали Комітету Міністрів—П. Я.—ч теж брав діяльну участь. В той же час він, разом з Ол. Іга. Лотоцьким та Ф. К. Вовком працював у Комісії для зредагування перекладу на нашу мову Євангелії, Головою якої був бл. пам. архієпископ Парфеній.

Коли зібралася 1 за Державна Дума, то П. Я.—ч присвятів свої сили праці в органах української преси, які виходили в 1906 році в звязку з роботою укр. парламенської фракції: „Вісти з Думи“ та „Украинскій Вѣстник“. Коли ж після довгої перерви Українці в Москві розпочинають видання нового інформаційно-політичного органу: „Украинская Жизнь“ (1912 р.), то на протязі всіх шести років Його існування в особі П. Я.—ча редакція Його знаходить не лише совісного, як у всьому й скрізь, і діяльного співробітника, а й людину, яка не перестає опікуватися матеріальним боком справи, збираючи й надсилаючи зібрані для часопису гроші. Перу П. Я.—ча належали цілі розділи в виданих від час війни інформаційних книжках „Украинский Вопросъ“ і „Галичина, Буковина и Угорская Русь“, які відіграли дуже велику роль в розвиткові нашого руху, зокрема як і в підготовленню з вим росіян. Так само бачимо ми Його і однім із редакторів широко запроектованої енциклопедії „Украинскій народъ въ его прошломъ и настоящемъ“.

Революція 1917 р. викликала напруженну працю всіх наших національних сил в Петербурзі. Укр. Громадському Національному Комітетові прийшлося репрезентувати й діяльно

захистати українську справу. Після короткочисного головування в Комітеті (березень-квітень) Ол. Іgn. Лотоцький виїхав з Петербурга, і відпоручником Центральної Ради при Тимчаковому Російському Уряді став П. Я. Стебницький. Трудною й невдачною була його роль. В міру того, як зростали й скріплялися на Україні національні центри, в організація наших сил все більше поширювалася та зміцнялася,— зростали й поширювалися й настрої недовірря, обурення й навіть зненависті до Українців з боку росіян. Нелегко було П. Я-чу при такій ситуації виконувати доручення Генерального Секретаріату й Центральної Ради. Коли в осені 1917 року Україні (в межах п'яти губерній) придано було автономію, то П. Я-ч дістав від Тимч. Уряду офіційне призначення на посаду „Статс секретаря по ділам України”, і як такий приймав участь в засіданнях Ради Міністрів, коли там розглядалися справи, дотичні України.

Ця сторінка з діяльності П. Я-ча вимагала б спеціального освітлення, бо про неї мало хто знає навіть з тих, хто перед тим працював з ним у Петербурзі. Добре було б, як би люде, які знають і пам'ятають про це, надрукували б свої спомини. Не можна не агадати тут, що ця роль представника інтересів України не раз накликала на сиву вже голову П. Я-ча несправедливі закиди й докори—йшли вони з Києва, де зле собі уявляли ситуацію, що панувала в Петербурзі.

До речі тут буде пригадати, що повне небажання й невідмінна росіян арозуміти тенденцію українців до негайної реалізації національної самоуправи в межах широкої політичної автономії, якої ми в 1917 р. домагалися, обурювали П. Я-ча до нестягами. Звичайно, найбільше його те дратувало, що внертість з цього боку виявляли як раз демократичні й навіть соціалістичні російські кола. Пригадую, як ще в березні чи на початку квітня 1917 року на конференції Українців з одною лівою російською групою п. Мякотін, в помешканні „якого“ відбулася розмова, умовляв Ол. Іgn. Лотоцького, С. Я. Шульгіна й П. Я-ча не запатися з нашими вимогами й чекати Всерое. Установчих Зборів, П. Я-ч не витримав зрештою, ріако підвівся й, червоний з обурення, яле назовні спокійний, суворо сказав: „Такъ, значить, сначала успокоеніе. а послѣ реформы?“ і з цими словами покинув нараду.

На другий день п. Мякотін телефонував до мене й скаржився мені на те, що його, старого революціонера й людину,

яка має справжні заслуги перед Україною (він мав на увазі свої наукові досліди з історії укр. замлеволодіння) — «якийсь Стебницький» дозволив собі обрізти, кинувши йому в вічі „столипінську фразу“. Прийшлося мені сцокійно роз'яснити гніваому історикові, ким був для України „якийсь“ Стебницький.

Але П. Я-ч з цих настроїв російських „друзів“ витягав свої, далеко йдучі, глибокі висновки, і всякі розмови росіян про „єдиний революційний фронт“ викликали на його устах саркастичну усмішку.

В 1918 році П. Я-ч наїважди переїхав до Києва. Давній і діяльний співробітник майже всіх органів української преси, він прийняв як найживішу участь у „Новій Раді“, що була органом, близьким до партії с—ф—ів, членом якої П. Я-ч був з дня її заснування, ц. т. з квітня 1917 року. Він був членом Ц. К. іції партії, беручи дійсну участь в її з'їздах і конференціях.

Коли Уряд Гетьмана Скоропадського розпочав мирові переговори з большевицьким урядом Росії, то П. Я-ча запрошено було до праці в мирній делегації, як заступника Голови, а після уступлення С. П. Шелухина іменовано її Головою. Тактовний, стриманий, завжди озброєний необхідними аргументами, він добре дався в руки п. Х. Раковському.

Під його досвідним керовництвом знаходилася й ціла канпелярія делегації. Свою працею в ній він звернув на себе увагу і нових „українських“ кол—гетьманського оточення й уряду. Ще раніше його призначено було сенатором, а коли Скоропадський зробив спробу українізувати кабінет, перед тим як злигався з Денікіним, кандидатура П. Я-ча на міністра освіти не зустріла жодних заперечень.

Був він четвертим міністром освіти на Україні (по І. Стешенкові, В. Прокоповичеві й М. Висоленкові). Кожний з його попередників мав свої заслуги й позитивні прикмети, але такого міністра, яким він був, ми не мали: прийшов, сів на своє міністерське крісло й одразу повівся так, ніби десятки років урядував тут.. Не було жадної справи, в якій більші він незорієнтувався за п'ять минут. Під його керовництвом всі найкращі заміри й плани приймали реальну форму, ставали на певний шлях і наближалися до здійснення. З надзвичайною гідністю боровив він незалежність своїх органів від усіх нападів та насоків з боку розбещеної „щедринсько-гетьманської“ адміністрації, а педагогичні російські й московофільські елементи, які ще по всіх школах на Україні міцно трималися, складені в біль-

шости з московських зайд, та батьківські російські пікільні комітети — вперше аustrілися з неблаганим опором з боку досвідченого адміністратора й міністра, так жовити, з Божої ласки. Солідність і тактовність небіжчика імпонували й нашим ворогам, і переполошенні й асмушені росіяне називали Його „настоящим міністром“.

Таку ж послідовну національно державну лінію проводив він і в Кабінеті п. Лизогуба (фактичним заступником котрого був тоді Гербель), разом з своїми колегами В. Г. Вязловим, О. Ігн. Лотоцьким, А. Славинським та В. М. Леоновичем. Не одного яфронту знав від П. Я—ча Ігор Кистяковський, опора гетьманського устрою, ватажок московських узурпаторів, безпринципний політичний еквілібріст авантурник. Але ні урядова, ні політична праця не перешкоджали П. Я—чу працювати на ниві літературній і культурно-громадській. Знаходив він і на це час, я коли від урядової діяльності звільнявся, то всього себе віддавав на цю працю. В „Літературно-Науковому Вістнику“ за 1918—1920 роки, в „Нашому Минулому“ (1918—1920) і в „Книгрі“ він дуже діяльно співробітничав і був найдіяльнішим членом їх редакційних колегій. В цей же час випускав він і окремі книжки, з яких зааночити треба: збірку „Між двох революцій“ (вид. „Час“, К 1918), яка дасть кожному певне уявлення про Стебницького, як близького українського публіцисти; брошурку „Укрини и украинцы“, перекладену в 1918—1920 р. р. на всі головніші європейські мови — аразок напів популярно-пропагандної літератури й блискучо написаний (друковано спочатку, як окрему статтю в Л. Н. В.) ідеологічний етюд „Золотий ріг Вернигори“.

В 1918—1920 р. р. працює він в Раді Т-ва „Просвіта“, головним чином дбаючи про збільшення й упорядкування великої просвітянської бібліотеки. Коли ж Денікін робить спробу знищити українську школу, й українське громадянство з великою гідністю, виявляючи надавичайний організаційний хист, атаку цю відбиває, то серед членів Ради Товариства Шкільної Освіти, яке взяло на себе боротьбу за нашу школу, ми аustrічаемо й б. Міністра Освіти Стебницького. І тут, разом з діячами молодшої генерації, він працює, як досвідчений порадник і вчитель.

В 1919 році П. Я—ч приняв на себе також і обов'язки головного редактора в великому видавництві „Час“. Одночасно Його вибирають в члени Комітету Української Націо-

нальної Бібліотеки, в якій пізніше, звідуючи відділом „Україніса”, він чудово впорядковує цей найпотрібніший з погляду національного відділ.

Роапочату ще за часів міністрування М. П. Висиленка справу організації Української Академії Наук випало щастя закершити П. Я Стебницькому, і Академія, закон про заснування якої контрасигновано було Ім, зараз же після ухонститування притягас П. Я—ча до праці, доручивши Йому редактування найбільшого з відділів у Комісії для складання „Біографічного словника діячів України”, а в 1920 р.—керування Комісією для складання Українського Енциклопедичного Словника. Для Біографічного Словника збирав він матеріали для відділу громадських, політичних та наукових діячів від часів скасування гетьманщини до нашої доби і в спадщину своєму наступникові залишив величезні картотеки.

В 1918—1920 р. р., коли на Україні відбувався величний процес потужного культурно-національного відродження, центром якого, як і центром політичного життя був Київ, склидалися там ширші й вуачі об'єднання й угруповання діячів культури на низі освіти, науки й письменства. Одним із найширших гуртів таких було товариство, що складалося з співробітників „Нашого Минулого”. Зважували нас взаємні особисті симпатії, а найбільше захоплювали Й цікавили питання, звязані з відновленням старих і занедбаних наших традицій культурних—українського стилю в усьому, що звязано було не тільки з мистецтвом, а й з побутом. На традиційних „стилізованих“ вечірках, в атмосфері приятельського єдинання поміж літературних жартів, яким друзі наші—художники вміли надати відповідну декоративну оздобу, виростали й обговорювались ширші культурні проекти: видавничі плани, питання культу книги, з музеїними справами, з працею академічних катедр і громадських та наукових установ, звязаних з історією й плеканням нашої національної культури. Найповажнішою фігурою серед всіх був П. Я—ч; але ві літія, ні підупале здоров'я не перешкоджали Йому брати живу участь у товарицьких бесідах веселого, повного запалу гурту молодших культурників. В рукописному „Діаріуші“, який вела наша літературна „братья“ П. Я—ч також залюби співробітниця, записавши там на спомин не одну свою річ, завжди повну тонкого українського гумору.

Всі П. Я—ча обожували. І великим щастям для кожного з нас було—провести з ним кільки днів в атмосфері блажен-ного *fat-piente*. На це між іншим давали змогу і большевики, змушуючи нас ховатися по пригородніх закутках Київа під час ріжних наступів, коли вони агідно свому звичаю хапали українських діячів, як закладників. П. Я—ч, мавши вже в літку 1919 року приємність сидіти в „Чека“, не бажав собі повторення такого експерименту й заняді звадалегідь забирається куди небудь на далеку окраїну. Так в одному з пригородніх кутків Київа повстив був своєрідний український „Декамерон“ (арештою що до замісту—дуже далекий від любовних пригод Бокачіо): кожний з невільників „дачників“ мусів по черзі заповнювати довгий вечір вимушеного безділля якимсь оповіданням, і П. Я—чові належали найбільш дотепні й цікаві. Знаю, що він їх потім оброблював літературно.

Свої враження про Київську „Чека“ списав він у великому оповіданні „Червона Букегарня“, й мало воно побачити світ у ЛНВ., членом редакційної колегії якого був П. Я—ч, та „події“ припинили вихід у світ самого часопису.

Літературна спадщина, що йї залишив по собі небіжчик, досить велика й ріжноманітна. Він арбив багато перекладів з європейських поетів, писав оригінальні оповідання, був кореспондентом і співробітником багатьох солідніших українських органів як на Україні, так і в Галичині, починаючи ще з кінця 90-х років минулого століття. Його економічні праці завжди визначалися прикметами фахового знання, хоча з освіти був він філологом. Як публіцист був він арааковим представником літературної коректності, прикладом живої образності в викладі думок і чистоти української мови, а як полеміст умів, як ніхто інший, побивати супротивника ідким, невблаганим сарказмом. Найкращими вирцями його сатиричних творів завжди застануться його, повні живого гумору й близкучих сарказмів, фейлетони в „Проміні“, що заступив припинену денікінцями Київську „Раду“. Так, здається, ніхто не дошкучив Москалів, як він тоді, висміючи й зневажаючи їх за націоналістичне нахабство і „шапкозакидство“.

Псевдонім його був—П. Смуток. Не дурно він собі його прибрав: на шляхетнім обличчі його справді лежала печать глибокого й правдивого смутку, й коли лагідна усмішка розгніяла суворі зморшки й зганяла цей смуток з його уст, то в

очах—глибоких, промінистих і скорбних—залишився він завжди не скований.. Якась невідома трагедія особистого характеру—трагедія молодості покладає на все життя на лиці Його свою прозору печать із лагідною усмішкою на устах, а прекрасними скорбними очами, весь тихий, якийсь нечутний, м'ягкий, делікатний, він усіх прихилив до себе й вабив шляхетством своєї глибокої натури, що найшла собі й у зовнішньому образі відповідну і гідну відбитку. Лицар обов'язку й праці — всім життям своїм він учив, як належить жити тому, хто хоче не тільки аватися, але й заслужити на ім'я патріота. Кожну вільну хвилину свого життя він дав Україні так само, як не пожалував ніколи „для справи“ останнього гроша. В особистому життю надто був скромний і невибагливий і задовольнявся заспокоєнням лише найнеобхідніших потреб.

Але ті неможливі „обмеження“, які довелося заанати в особистім життю кожному з інтелігентів українських за часів панування большевиків,—були не до знесення для Його славного, надломаного вічною працею організму. Стомленого і змученого фізично й духовно зустрічали Його часто на Володимирській з клунком із роздобутими після довгих стирани „продуктами“—зустрічали ті, хто, як і він, страдали однаково тяжко, й здавалося, мабуть, не одному з нас, що Його подвійно-скорбний образ—це образ страждань і тероїнь цілої нашої нещасливої нації...

З 1920 р. П. Я--ч почав сильно хорувати, а тяжка операція, яку Йому довелося перенести в 1921 р., зовсім підняла Його сили. Треба було відповідно діти, ліків, певного режиму, вигод та... їх не було, і ні авідки було все те дістати. Він невпинно підупав на здоровлю, марнів і арештою висажений умер від занеслення.

Хто мав можливість пізнати Його чутливу, вражливу душу, той тільки може собі уявити, які тяжкі невпинні страждання душевні переживав він, дивлячись на те, що діється тепер на Україні—на страшну її руїну, на голод, на кріавий терор, на загибель тисяч найкращих синів того народу, аразком служення якому був він сам. Всі ці страхіття й посіяни деморалізація, принесені на Україну червоними „цивілізаторами“, провели глибокі бороани на Його й без того смутному чолі. Згадуючи Його скорбний образ, мимоволі сригадуєш собі страшну, містичну байронівську „Темряву“, майстерньо перекладену небіжчиком на нашу мову...

Насильство, пожежі, голод, смерть, руїна... замісць несправдженіх ідеалів, нездійснених чистих мрій, повних самопосвяти й любови до батьківщини й до людини. Правда, що він мав досить пессимізму, щоб сподіватися легкого й простого здійснення великих заповітів кращих предків наших, але ж ніколи, він, чистий серцем, уявити собі не міг тої безглуздої й дикої кріавової вакханалії, що її свідком не пожаліла його, непопрявного ідеаліста, зробити мачуha-доля.

Чистий образ Його, що тінню сполошеною вітає над ями, кличе нас до праці й борні—до направи того, що сами зробили ми злого та до знищення лиха, заподіяногого нам і отчизні нашій кріавими чужинцями...

Кажуть: *de mortuis aut bene, aut nihil!* Така, мовляв, традиція. Да не спокуситься цим ніхто, хто прочитав написане вище. За 20 років праці на українській ниві бачив я й зневажував чесних і добрих людей, гарячих патріотів і невтомних робітників, але таких, як Стебницький, не бачив. Єсть такі, що їх заслуги—ще більші, що їх таланти—дужчі й сильніші, але великих людей ми не маємо—не маємо тому, що ті, що могли б бути великими, мають моральні вади, яких не мав не біжчик, що в них немає тої гармонії між серцем і мозком, між почуттями й розумом, вірцем якої був „не великий” Стебницький: ніхто не скаже про нього нічого злого, бо життя його—здійснення вищої правди.

Честь пам'яті праведного й великого громадського вчителя!

Павло Зайцев.

1—V. 1923.

НА СУЧАСНІ ТЕМИ.

Німецькі комуністи про Українців в майбутній війні.

Німецька комуністична партія 15 травня видала шумливий маніфест, в якому заповідає нову світову війну. З цього маніфесту видно, як уявляють собі німецькі комуністи хід подій нової війни. Отож: з наказу анти-антанти „васали“ ІІ відкличується послів своїх з Москви; після цього розпочнеться блокада Совітської Росії; одночасно українські, вірменські та інші „банди“ перейдуть кордони Польщі і Румунії і нападуть на „миролюбивих“ большевиків; „бандам“ цим фінансово і зброяю буде допомагати Антанта. Допомога виявиться крім того в активній підтримці Англійської флоти на Чорному морі. З огляду на таку небезпеку „миролюбива“ Москва „примушена буде добути меч“ і направити його „проти сусідніх держав“, щоб захиститись „од наїзду на землю російську“. — Власне в оцю трагічну хвилину і розпочнеться нова світова війна. По одному боці стоятиме Антанта з українськими „бандами“, вірменськими то що, по другому—„миролюбива“ комуністична Москва з прихильниками німецької комуністичної партії. Автори маніфесту уявляють собі небезпеку такого розподілу сил; не ігнорують вони також і географично-стратегічної ситуації, що може в такому разі утворитися, загрожуючи Совітській Росії. Ця небезпека полягає в можливості безпосередніх комунікацій союзних з Антантою Держав-сусідів Росії через територію окупованої Німеччини, яка при цих умовах уявлятиме „вільний терен вільного військового транзиту між Заходом (Європи) і Польщою“. Небезпека, на думку Німецької комуністичної партії, може бути усунена тільки тоді, коли Німеччина перестане триматися дотеперішньої пасивної політики в питаннях відшкодувань і запровадить у себе уряди Рад робітничих та солдацьких депутатів, які в спільноті з Совітською Росією дадуть, мовлятиб, „последній решітельний бой“ своїм ворогам. Днем, од якого має розпочатися нова світова війна, намічено 26 травня ц. т., той день, коли заповіджено було, — переїздом до Москви, — прибутия з Лозани до Берліну „тлінни“ останків большевицького „подвижника“ Воровського, що так таємничо був підстрілений в Лозані під час ресторальної вечері.

Такий в загальних рисах є зміст маніфеста Німецької Комуністичної Партії. Оголошення його, особливо в даний момент, набуває певного симптоматичного значення: воно ніби відслонює і на око людське виволікає ті плани та інтенції, що живляться в кругах комуністичних в зв'язку з сучасною європейською політичною ситуацією. Для вірного зрозуміння цих планів слід перш за все усталити, що згаданий маніфест не є лише одсвітлом думок німецьких комуністичних кол. Він одбиває також і думки Міжнародової Централі Комуністичної осередок, нерв, мозок і технічні засоби якої скончені в Москві, де перебуває і виконавчий апарат її — Уряд Совітської Росії.

В зв'язку з цим виданням „маніфеста“ і з закликом до боротьби за встановлення системи Совітської влади в Німеччині — видається черговою спробою експанзії комуністичної Москви на захід і підготовчим військовим засобом на випадок передбачених європейських мілітарних подій. Убив

ству Воровського, досить неясному і загадковому, при цих умовах надається ніби вага вбивства Архікнязя Фердинанда в 1914 р., а відповіальність за нього наїдується Лордом Керзоном, Франції, цілому взагалі буржуазному Заходові, інакше кажучи — тій коаліції політичних і мілітарних сил, що після загострення англо-совітських стосунків особливо — вважається комуністами ніби вже як провізорично певна і актуально ворожка для Сovітської Ресії.

Наскільки відповідає дійсності і найближчим подіям той військово-політичний діагноз, що його дають комуністичні дипломати в Москві і Берліні, це — справа занадто скомплікована: ледве чи найдеться в Європі тепер політик, який би міг усвідомити певні терміни і висловити ясні погляди. Непевність, протилежність, депресія, неусталеність політичного життя, економічні кризи, нервовість відносин і настроїв — все це контури темного образу, серед яких губляться ясні лінії, а ріжного роду комбінації живуть коротким життям: з дня на день, од випадку до випадку.

Через це з великим застереженням, *силі грано salis* треба ставитися до заповідження „нової війни“, чи „війни проти війни“, хоча би ці заклики походили від комуністичних центрів, — особиво ж, коли на увагу вята банкроство комуністичних експериментів в 1919—1920 р.р. в центральних державах Європи і зменшення прихильників комуністичного руху навіть там, де раніш їх було куди більше (Чехія, Італія то-що). Ще з більшим застереженням слід ставитися до тих рожевих надій, які понладаються комуністами на остаточний вислід великого європейського чи світового конфлікту, колиб, звичайно, до нього дійшло. Нема чого й казати, що цього конфлікту комуністи хотіли б і його за всяку ціну спровокували б, колиб їхнє власне становище на тих землях, де вони ще й досі формально і фактично тримають владу в руках, було міцнішим і заповідалоб сталість, незалежно від наслідків війни. Та тільки в цій справі самі ж большевики, як реальні політики, політики до цинізму і безоглядної брутальності, не можуть зоколисувати себе ілюзіями. Небезпека заворушень, переворотів, повстання в запіллю і різних вибухів невдоволення припускається ними не тільки в разі невдалої для них війни, а навіть і в умовах певних успіхів на зовнішньому військовому фронті, при чому більш реалістично усposоблені діячі комуністичної партії рахуються з можливостю анулювання зовнішніх успіхів внутрішніми розрахунками і загостреннями.

При такій ситуації заклик одної з експозитур Комуністичної Москви — німецької комуністичної партії — не можна розглядати інакше, як певного роду перестраховку своїх розрахунків, чи як шахматний хід застрашування супротивника: ануж і на цей раз пощастиТЬ щось од зненавидженої, але потрібної большевикам Антанті вирвати, і таким чином, відтягти момент справжніх мілітарних конфліктів, витворювати та брати чинну участь в яких большевики сьогодні не хочуть, бо бояться наслідків своїх же акцій.

Звичайно, — при неясності загально-європейської ситуації всяких розрахунки можуть завести, перепутатись і викликати певне „розряження“ політичної ситуації, серед якої позначається вже й певні реальні групіровки ворожих сил і можливу конфігурацію котрих намічає 15 травня Німецька комуністична партія, чи вірніше, Уряд Комуністичної Москви. В цій конфігурації уділяється певне місце й українському чинникові, термінологічно позначеному як „українські банди“. Неходить тут про терміни: лайли-

ва лексика комуністичної мови не знає літературної пристойности і всяку організовану силу, ворожу принцип'яльно до неї, інакше й не характеризує, як „банду“. Більше значіння має той факт, що українського чинника наш принципіяльний противник не ігнорує і ясно здає собі справу в тому, що чинник цей опиниться у ворожому таборі. В даному разі діагноз зроблено вірно; коли спраєді дійшло до якихось великих політично-військових пертурбацій, то реальні інтереси вимагалиб од українських організованих сил, од цілої української нації, щоби вона в и р а з н о стала п р о т и Московсько-комуністичного блоку з його комуністичними чи не комуністичними спільниками і в рядах коалішії, що буде братися з цим блоком. Інтереси передбаченості і психологічно розрахунку наказують більше, а саме: організаційно до такої коалішії вступати не тоді, коли прийде діло до чинної акції, а в моменти попередньої підготовчої праці. Ясна виразність в цій справі не тільки не пошкодить, але, навпаки, буде позитивним придбанням реальної політики нашого національного програму, поскільки цей програм повинен мати ясні лінії в обсязі так званої „міжнародної орієнтації“. Не можна тут не пригадати, що ми й досі покутоємо за ті помилкові кроки, яких допустилися проводарі нашої політики в 1918 році, приставши до орієнтації на Центральні держави, зокрема на Німеччину, порозуміння з котрою і серед тодішніх обставин і серед теперішніх не було і не є відповідаючим інтересам української державності. Ті обставини, що утворюються тепер, на більче майбутнє, не тільки не зміняють напряму заінчененої наци вище орієнтації на протимосковську коаліцію, а навпаки підкріплюють правильність його. Ми гадаємо, що уміщуючи нас, Українців, в цій коаліції, німецька комуністична партія не все договорює, коли має на увазі тільки „банди“ українські, що прийдуть з Європи братися на рідну землю за знищення на ній Московсько-комуністичної окупації. Німці заняди мали добру інформацію і розвідку. Так було за довоєнних часів, так стоїть справа і тепер. Ті інформації, що їх вони мають тепер про становище на Україні, можуть переконати, що антимосковським і антикомуністичним духом просякнуті не лише „банди“, але й ціле населення України, яке, звичайно, використає кожну сприяючу для себе ситуацію, а військову й поготів! і хоч це населення в сьогоднішніх умовах не має широких відомостей про загально-европейську ситуацію, хоч віно навіть в момент великих вибухів позбавлено буде можливості судити, чи ці вибухи лежать на лінії інтересів загально-антанської коаліції, чи ні, все одно вибухи ці будуть одновідати згаданим інтересам. Огоже, акція „українських банд“, — тих, що прийдуть з Європи, і тих, що утворяться на терені України, — буде „совпадати“ і в своїх інтенціях в своїх політичних цілях. Не даром же большевицька влада на Україні з скаженою лютістю переводить тепер страшні репресії над українською людністю: запоанює тюрми українською інтелігенцією, тисячами розстрілює зарештованих і запідозрених в зносинах з українськими повстанчими організаціями і винищує цілі села гарматним вогнем, запалюючи ними всі будівлі та вбиваючи під час кононади всіх мешканців даного села, як це твориться, починаючи з весни цього року, на Полтавщині, Харківщині і Київщині *). В цих репресіях відчувається певний план, послідовність і роз-

Говоримо про це на підставі цілком левних даних, хоч большевицькі газети свідомо утають од своїх читачів про ці розправи. Автор.

рахунок; обезсилити свого майбутнього „противника“, який в умовах окупації виглядає в ролі „внутрішнього ворога“, а при першій відповідній міжнародній ситуації стане й ворогом зовнішнім.

Висловлені вище міркування, навіяні текстом згаданого „маніфеста“. Вони потрібні були, щоб з'ясувати український момент в ньому з погляду інтересів української державності і в площині, зазначеній лише межами загальної схеми можливих подій і групіровок, оскільки вони уявляються на підставі діагнозу авторів „маніфеста“.

Ясна річ, що міркування ці приирають умовний характер і теоретично значіння на сьогодні, коли ще немає цілком виразних симптомів мілітарних подій і небезпечних для європейського миру політичних конфліктів. Але вони можуть придатися на завтра, бо політичні контури цього завтра ми повинні уявляти собі вже тепер і заздалегідь. В кожному разі ми мусимо своєчасно усталити своє місце в евентуальних подіях. Ми бачимо, що за нас уже думають, а в підрахунках своїх нас беруть на увагу. Булоби убійчим для нашої справи, колиби ми і тут виступили „ZU Spät“, що так фатально давало себе відчути в нашій минулій боротьбі.

С. Торнтон.

До наших позицій.

Перший випуск „Трибуни України“, як всяке нове літературне з'явище, викликав ріжноманітні відгуки і в пресі і по-за пресою. Редакція одержала кільки листів од видатних наших письменників і громадян з висловом задоволення, але є й листи з більш менш гострою критикою. Так само і в пресі: одні органи ставляться до „Трибуни“ сприятливо, другі більш менш негативно. Все це цілком природно. На всіх вгодити не можна, та й не було завданням редакції комусь догожати — навіть друзям, бо *amicus Plato, sed veritas nimititia magis*.

Отже — *veritas*. Де-ж саме вона, ота *veritas*? Чи наближаємося ми до неї на нашій трибуні чи ні? Чи допомагаємо з'ясованню істини? В одному листі до редакції, підписаному дуже поважним літературним іменем, читаємо: „як би гарно не реагувалася „Трибуна“, але в Варшаві не може виходити незалежний український орган. Нам (еміграції) потрібний об'єднучий орган, але в якому небудь нейтральному місці“.

Треба по широті визнати, що шановний автор цих рядків висловлює безсумнівну істину.

По суті ми не тільки мусимо погодитися з його думкою, але повинні піти далі. Трагедія всякої політичної еміграції, а української може в більшій мірі, ніж якої іншої, полягає в тому, що цілком незалежних органів своєї преси вона не може мати як раз в тих державах, де вони найбільш потрібні, а там, де такі органи можна б видавати, — вони непотрібні. Непотрібні хоча б вже з того одного, що до широких верств еміграційного громадянства такі органи могли б доходити хіба почкарським шляхом.

Але що з цього випливає?. Цілком негативно ставлючись до тих органів преси, які мають на собі тавро рептильності чи офіціознос.и, ми гадаємо, що там, де скучені широкі еміграційні маси і де в матеріальні і літературні можливості видавати морально пристойний, хоча-б є обмежений рамцями „незалежних обставин”, печатний орган—це треба робити. Те, що не договорить один орган в одному місці,—договорить другий в іншому.

Чи ж не так?

А тепер ще про одне. В першому числі „Трибуни” редакція між іншим писала: „Широка дискусія допоможе кристалізації поглядів на першорядні моменти нашого державного життя, в яких на жаль у нас ще панує неясність, заплутаність та суперечність”. На превеликий жаль отої дискусії ми до цеї пори не маємо. Може нема до цього приводів? Навпаки. З ріжних сторін, наприклад, до редакції доходять відомості, переважно приватними шляхами, про нездоволення де-яких емігранських кол чи осіб статтю Ол. Саліковського: „На історичнім роздоріжжю”. Але які з цього маємо наслідки для справи? Жадних! Стаття торкається дуже важливих питань нашої державної ідеології і дійсно дає ґрунт для потрібної дискусії, для критики тих чи інших думок, у ній висловлених, для такого чи іншого освітлення та інтерпретації сумних фактів, у тій статті викладених; а між тим окрім приватних балачок та двох-трьох листів „з настроем” ми нічого з приводу статті не маємо. І це шкода.

В пресі стаття „На історичнім роздоріжжю” викликала ріжні відгуки і між іншим вказівку на те, що вона обвіяна „федеративними мріями”. Inde іга.

Авторові не хотілося б при таких умовах залишати справу без пояснень. Вони явно потрібні.

Та не тільки пояснення автор хотів би дати в тих важливих питаннях, яких торкається його стаття, але й де-що поважне додати.

По перше я вважаю помилковою думку тих, хто гадає, що сумні ідейні явища в українській суспільності треба ховати від людського ока або забороняти їх вислів, як то один раз у нас було. Це не відповідає ні інтересам тої суспільності, ні громадській нашій гідності. Що ж торкається статті „На історичнім роздоріжжю”, то перш за все це не вислів власних думок автора, це інформація про те, до якої розpacії під үдарами большевицького режиму дійшли де-які з кращих елементів нашої демократії на Україні. Шукаючи порятунку від червоних катів батьківщини, вони схиляються до певної згоди навіть з російськими „федералістами”. Цей факт треба знати, бо з ним треба боротися, як би ми не поважали особисто тих, хто під пресієюsovітських благ став на такий хибний шлях. Може б, звертаючись до тих людей, для яких призначалася відповідь певних еміграційних елементів, слід було б сформулювати думки більш різко і без дипломатичних помягшен—то вже інша річ; ми ж говоримо не про форму, а про суть. Отже, підкреслюю: коли ми віримо в свою справу, в її ґрунтовність і поважність —ми не повинні ховати таких фактів, як патологічні та без сумніву часові течії й настрої в де-яких колах на нашій нещасній отчизні. Коли ж ми визнаємо, що з такими фактами нам треба ховатися, то це визначає, що ми самі видаємо собі і своїй справі *testimonium rumpertatis*. До речі зазначу, що не слід забувати й того, що „дипломатичні“ документи наведені в моїй статті, перебувають у руках росіян.

Дле може моя стаття здібна спокусити кого небудь з „малих сіх”, захитати їх самостійницьку лінію та затемнити нашу державну ідеологію?

Коли вважати, що між нами є такі недотепні або, вживуючи вираз Чернишевського, занадто „проницательные”, читачі та до такої міри хибкі люди, що в них дійсно можуть зародитися федеративні мрії, то знов же таки мовчати про це не слід, а навпаки із цим слід боротися і боротися ґрунтовно, боротися науковим фронтом. Чи не дивна, справді, річ, що наші фахівці-правнодержавники до цеї пори не спинилися поважно на такій актуальній для виробки української державної ідеології справі, як науковий дослід і теоретичне з'ясування цілковитої неприпустимості федерування держав, що ріжнуться між собою так, як Московщина й Україна—і національним складом та характером населення, і економічними інтересами країн, і історичними їх традиціями, розмірами території, і числом мешканців. Там, де збігається стільки ріжниць та ще й така географична ситуація, як у нас з нашим московським сусідом,—не може бути жадної мови про федерацію. Федерація в таких умовах була б лише шляхом і засобом до полегшення боротьби для дужчого в його неминучім імпути придушити та підбити під себе слабшого. Це розуміли ще декабристи і вони шукали вихід з цього в тім, що штучно ділили Великоросію на кільки окремих самостійних штатів. Шлях з наукового і державного погляду цілком наївний. Його можна перевести хіба на папері.

Сучасна політична думка все частіше звертається в бік тої ж проблеми. Ще недавно, коли виник відомий проект Гюманса про федеративне поєднання Польщі з Литвою, навіть у польській пресі були поважні проти цього виступи як раз з зазначеного мною погляду. Я пам'ятаю статтю п. В. Келецького в соціалістичній „Трибуні“ (1921 р. ч. 24). Стаття і відповідну називу мала— „Utopia federalistyczna“.

Автор статті доводив, що федерація Польщі з Литвою при сучасних розмірах їх територій, кількості і складі населення, взагалі при різкій ріжниці їх сил, неможлива. „Федерація Польщі і Литви, писав п. Келецький, не могла б існувати, як спілка двох рівноправних контрагентів, і в скорому часі мусіла б перетворитися в стосунок підлегlosti Литви Польщі“, і тому треба розуміти Литвинів, які „не бажаючи тратити фактичну незалежність, мусять цілком природньо противитися ідеї федерування“. Це пише Поляк і соціаліст, який далі додає: „Утопічність федерації в данім конкретнім випадкові чедоводить її загального банкроцтва. Федерація є одна з зasad будови соціалістичного ладу, тільки треба знати, де й коли належить його переводити“.

Перед нами величезної ваги й цікавости наукове питання, а чи ж наші наукові сили зупинялися ґрунтовно на йому? Чи розробляли його? Ні, коли б воно було розроблено на основі багатого і яскравого об'єктивного матеріалу, який поки що лежить облогом, та за допомогою відповідного наукового апарату, то може б усунута була сама можливість отих психологічних аберрацій та самообману, що й тепер ще утворюють чи поновляють федеративні ілюзії в знесилених та зневірених недобитках української демократії на Україні. Та може не тільки на Україні...

Треба раз назавжди з цим покінчити!

Отже, хай наші вчені нададуть наміченому тут кістякові думок, м'язі і нерві, хай заповнять цю схему аксіоматичних для нас тез історичним і політичним змістом. До цеї пори ми мали в цій галузі лише публіцистику... та патріотичну лірику і патос. Цього замало!..

Ол. Саліковський.

Не з того кінця *).

Серед наших злиднів на чужині перша книжка „Нової України“ в новітнім пишнім убранні безперечно з'явище і самітне, і відрядне. Не кажучи ще про зовнішній вигляд журналу надзвичайно солідний—розмір, папір, друк, окладинка: давно не бачили ми такого видання, — ми знаходимо в ньому такі популярні імена, як В. Винниченко, О. Олесь, В. Самійленко й інші, а реєстр співробітників говорить про літературні й наукові сили давно випробовані й широко відомі. При таких ауспіціях можна сподіватися, що „Новій Україні“ справді пощастиТЬ лати і „змогу для вияву творчої праці, і корифеям нашого письменства, і молодшим силам, що йдуть ім на підмогу та заміну“, і „вислів українській науковій і критичній думці, що до літератури й мистецтва“.

Тим більше, прочитавши передмову, здається есть основа покладати такі надії, що гасла, які лише на своєму прапорі журнал: „національно-державна незалежність і всебічний вільний розвиток нашого народу, визволення людини від усіх форм експлоатації, насильства і гніту“, не можуть викликати до себе нічого крім загальної прихильності. А шлях яким обіцяє йти до здійснення цих ідеалів редакція: „вільна, по змозі в академічних тонах дискусія, доброзичлива критика, чесне шукання найкращих шляхів до перебудови сучасного громадянства“, нагадує нам серед взаємного нерозуміння, неймовірності, роздратованості й ворожнечі якусь давно забуту музику небесних сфер і ще міцнішими робить ці сподіванки, викликаючи у кожного побажання успіху новому літературному огнищезі.

Особи редакторів журналу—В. Винниченко і М. Шаповал—роблять ще видатнішою його появу і пояснюють те загальне зацікавлення, яке він викликає.

З такими настроями й такими думками перейшли ми до статті В. Винниченка, безперечно центра ваги всієї книжки з погляду громадського. Уже сама тема її—единий фронт—ніби роса на спраглі, змучені душі тих, що власне через ту незгоду поневіряються тут, на чужині, чи стогнуть під ворожою окупацією там, на Великій Україні, побиваються і шукають нового слова, сподіваються якогось одкриття, що має показати ім путь до землі обітованої. А ім'я автора, широко відоме, вся його попередня діяльність ще більше інтригує, імпонує. Ореол одного з найвидатніших письменників сучасних засліплює не тільки звичайного читальника, впливає на психику

*). Ця стаття в скороченому вигляді друкувалася в ч. 49. „Укр. Сурм.“ Ред.

не самого тільки середнього обивателя: його чарам піддаються, може не помітно для себе, й фахові публіцисти.

„Винниченкова щирість і журба за долю народу каже нам з беззастереженим довіррям ставитися до його слів та з повною увагою і серйозністю важити його погляди, щоби могли предметово оцінити положення, в якому находитися дев'ять частин української національної території”.

Бачите це, не тільки до повної уваги й серйозності, але аж до „беззастереженого довірря” закликає нас таке поважне віком і урівноважене „Діло” (ч. 4).

То що ж говорити про те, як поставилася до статті взагалі широка публичність. Її певне повсюди прочитали з напружену зацікавленістю.

Ото ж, зваживши це все, твердо пам'ятаючи прекрасні слова передмови про те, як має „Нова Україна” провадити в життя свій програм, розгорнули ми книжку на статті п. Винниченка, прочитали її, прочитали з великою цікавістю, повною увагою й серйозністю,—тільки на „беззастережене довірря”, признаємося, ніяк не могли наперед спромогтися, — прочитали... і гірко розчарувалися...

Справді. „Академичні тони” і непристойна лайка; „вільна дискусія”—і менторський, безапеляційно-навчальний стиль; „доброзичлива критика”—і самовпевність та непогрішимість, яким не треба звичайно жадної критики.

Автор вже наперед знає, що для ослаблення вражіння від його голосу „будуть висувати всі улюблені моїми противниками „гармати” мою ніби „мінливість у позиціях”, „емпульсивність”, „емоціональність”, „поетичність”, одне слово— всю ту немудру, легеньку зброю, яку може піднести навіть усякий хлопчик без штанців і якою часом не соромляться оперувати більш дорослі віком люди” (ст. 70).

Як бачите, він провидить все, заздалегідь легковажить кожне слово проти, авансом нехтує чужими доказами й висміює опонента, унеможливлєє полемику, запанцеровує себе: „я охоче приймаю, пише він далі,—всі стріли і хлопчиків, і дорослих, сподіваючись, що вони мені дадуть де-кільки гумористичних хвилин” (ib).

Отже, автор „Чесності з собою” і в сфері публіцистичній визнає видно чесність тільки за собою; тільки у нього мабуть самого „чесне шукання”, тільки у нього—та ще хиба може в тих, хто з ним у всьому згодні, — право вільно висловлювати свої думки.

Це все—ота дивна запанцерованість і непогрішимість, що нею перейняті вищенаведені слова, отої тон: *magister dixit* і край, ота лайка на „іннакомисльчих”—все оце власне позбавляло б нас необхідності й озиватися на статтю п. Винниченка.

Тим паче, що йому абсолютно байдуже, видно, що там про його писатимуть, та ще й хто до того?—предані ним, як побачимо трохи далі, проглятую з чисто папською авторитетністю часів великого розколу й одлучені від „єдиноспасаючої церкви католицької чи то пак соціялістичної. Запевне кому іншому таки доведеться використувати проти нього де-які з тих „гармат”, що про них він сам пише. Ми не маємо на думці розважати його, даючи „де-кільки гумористичних хвилин”, але не можемо все ж відмовити славетному письменникові хоч в малесенькому компліменті: дуже рідко кому так вдається, такою близькою до дійсности являється самохарак-

теристика, що її з такою майстерньюю дотепністю зробив він в вищезгаданому уривкові.

Я коли ми вважаємо за потрібне всеж таки спинитися на деяких моментах його статті, то це тому, що звертаємося не до нього власне, а маємо на увазі тільки читальників. Отож з огляду на загальний інтерес теми ми й спробуємо спокійно, *sine ira et studio*, в академічних тонах, хоч і трохи відмінних од тих, які принято в редакції „Нової України”, спинитися на поглядах, що їх провадить новий журнал, та його аргументації.

Талановито й горяче написану статтю розпочинає п. Винниченко докладним малюнком відносин наsovітській Україні. Давня заява закордонної групи У. К. П. дала канву, на якій незрівняна рука блискучого белетриста вишила яскраві узори. Відомі раніше факти, зміщені новими даними, доводять, що ніякоїsovітської України нема, що єсть тільки Москва, яка за всяку ціну, й всякими високими та гарними словами прикриваючись має одне на оці: тими „ліг'чайшіми способами“ по Катерининому заповіту нас „к рукам прібрать“, чи мовляв Раковський нині „авладеть масамі“, а мета та сама, що за колишніх часів, що тепер.

Взагалі ці сторінки, сторінки критичні належать до найкращих. Характерні факти, гостра критика: тут автор непереможний, і силу його ще збільшують враження особисті, коли він одував подорож до Каносси чи-то до Москви влітку 920 р. Враження ті цікаві ще й тим, що подають деякі цінні автобіографічні відомості, з яких довідуємося, що п. Винниченко тоді не тільки керував закордонною політикоюsovітів—„коли я перебрав місце народного Комісара Зак. Справ“ (ст. 60),—але й мав високу честь перебувати на посту „Заступника Голови Ради Народних Комісарів У С. С. Р.“, (ст. 66.), якої, як він сам доводить, нема й на світі.

Нема, а єсть тільки експозитура Московського Правительства—„який вже там уряд, коли Москва все одно сама все рішала, не питуючись українського уряду, згадує він.—коли Раковський не раз довідувався про „свій підпис під нотами post factum“ (ib.). А Москва веде своє—централістичну політику, денаціоналізацію, все, направлене до одного, на те, щоб „вирвати с корнем“ separatism. чи як його тепер прийнято там називати „шовінізм“. „І дула московських гармат звернені просто в серце українського народу“ (ст. 61).

Москва веде проти України наступ систематично. І на цьому сходяться всі вони „від соціалістичної демократії й кінчаючи монархизмом“ (ст. 62); вони творять єдиний фронт.

Це правда, як безперечно правда і те, що „одним із чинників, що надають большевизму певної сміливості та цинізму в його націоналістичній агресивності єсть роз'єднаність, розпорощеність українства, як національного цілого“ (ст. 63).

Як правда захована й в тих словах, що до них піднявся автор на прикінці, коли говорить:

„Треба окремим групам і особам української демократії перемогти свої взаємні кривди, образи й непорозуміння, в яких би гострих і тяжких формах вони колись не були. Треба припинити серед демократії амбітницьке вишукування й підрахування взаємних помилок, передавши їх на вищий суд історії, собі на цей час лишивши тільки той досвід, що розбиття, роз'єд-

Про надзвичайну суб'єктивність трактування автором тих чи інших питань, говорить принаймні й те, як глибоко вкорінилися в йому й як довго живуть спомини перших часів революції. Візьміть уже саму термінологію: революційно-демократичний фронт, трудова демократія! — як далеко одсувають вони нас: до епохи трудового конгресу і навіть давніше, нагадуючи часи комітетів усіх революційних та охорони революції. Він і тепер още говорить про соціально-політичні течії, „що заступають інтереси класу найбільш численних, продукційних, найнеобхідніших для існування національного цілого“ (ст. 64). Це вже просто переносять нас в часи Центральної Ради виборів до установчого зібрання, коли всім було добре відомо, що тільки с.-р. та с.-д. творять собою націю і представляють її... Але ж на жаль — *Die schöne Tage von Agapjuez sind schon vorbei*: то був 1918 рік, а в р. 1923 це видається якось несерйозно. Адже сама „Нова Україна“ признає, що партії „пережили де-яку еволюцію“ (ст. 2) й перед ними стоять нові завдання. Адже за цей час вони втратили звязки з Україною, одірвалися від ґрунту, поділилися на ся, комітети їхні або безнадійно застигли, або розпорошилися й існують хіба номінально, уявляючи собою в кращому разі штаби без війська, а то й самісеньких тільки важків...

В партійному житті зайшла глибока криза. І сьогодня ледве чи хто повірить, іщоб яка з наших партій справді таки представляла маси. Надто коли взяти на увагу ті складні процеси, що переходять під впливом ріжноманітних чинників в глибинах народніх там, на Великій Україні. Трудно сьогодня говорити, за якою партією піде народ, та й чи піде за якою? Хоч би це були й такі партії як с.-р. радянці чи с.-д. незалежники. Симбіоз їх може дуже добрий в редакції „Нової України“, може він придастися десь на еміграції якому громадському комітетові, але про маси народні нема що говорити.

А тимчасом для автора роки життя, що внесли у все, в тім числі й партійні відносини, стільки змін, ніби ці роки для нього пройшли непомітно.

Ота відірваність від життя проступає виразно. у п. Винниченка. Чим, як не нею, отісю одірваністю від життя, можна пояснити, що всю монархичну концепцію він збуває кількома легковажними рядками, замалювавши всіх і все одним кольором „ломіщицьким“ та додавши, що нема чого їх брати в рахунок.

Адже сам він визнає: „революція не тільки загибає, костеніє, а вже загинула, вже перевертється у свою противінність“ (ст. 58). Отже, коли б п. Винниченко хоч трохи уважніше ставився до дійсного життя, то він би помітив, що цілком природна по революції, яка „вже перевертється у свою противінність“, реакція здобуває все більше сили, приймає українські форми, зростає надто замітно в психіці молоді, пригортає нові й нові елементи.

Я далекий від ідеології українського монархизму і не моя справа обороняти його, зазначну тільки, що в склад цих груп входять багато елементів, що не мають нічого спільногого з поміщицтвом; нагадаю, що хлібороби наші — глибокі українські державники і їх участь в державному будівництві і бажана, і потрібна.

Не знаю вже, чи можна й безмежною одірваністю від життя пояснити те, що він прикладає назву „петлюрівці“, по його словах, до „купки людей“

що безвідовідально називає себе „урядом” і „носієм української державності”, а фактично підводить під це усіх, хто стоїть під прапором У.Н.Р. Чи треба тут шукати пояснення в іншому джерелі?

Коли що до гетьманців він легковажучи, хоч зовнішню коректність зберігає, то тут чого й якими словами не закидає? Взагалі сім смертних гріхів, а з них найбільший, що ми ніби то „петлюрівці”, а сучасна державність українська „петлюрівщина”. Десь знаходить Українців, що „з якоюсь одчайдушістю”, чи „з погано зрозумілого патріотизму називають себе „петлюрівцями”. Де йому пощастило знайти таких людей, Господь його святий відав; нам, наприклад, як близько ми не стояли й не стоїмо до нашого життя державного в ріжких його сферах, не доводилося зустрічати ані одного свідомого громадянина У.Н.Р., яке б видатне чи непомітне становище б він не займав, щоб при всякий своїй пошані до заслуг С. Петлюри перед рідним краєм він прикладав ніби до себе таке прізвище. Чи може такі типи десь і водяться, а як добре пошукати то можна знайти десь і таких оригіналів, що уявляють з себе—не знаємо, на приємність чи на прикрість авторові—„винниченківців”? Але коли б де така проява й знайшла б, то це якась одиниця, такий дріб'язок, що про нього й згадувати не варт.

С. Петлюра. Хвиля подій винесла це ім'я наверх і поставила в фокусі державних змагань, привернувши до нього симпатії народні, як ставила раніше і інші свого часу. Та реч у тім, що ті не вдергалися, спалили те, чому поклонялися, а він, при всіх умовах найтяжчих, вірний ідеї стояв і стоїть непохитно. З того, що на чолі Республіки нині С. Петлюра, не викодить, що ми служимо особі, як не служили колись М. Грушевському, коли він представляв молоду державу нашу. Голова держави і звичайний козак всі служимо разом кожен по своєму місці не якісь особі, а тільки республіці.

„Але ворогам національно-українського і республікансько-демократичного руху було дуже корисно звести цей рух на акцію одної особи, відняти в неї загально-народну, національно-українську прікмету”.

„І ще тепер противники українського визволення, навіть серйозні політичні діячі, докладно знайомі з дійсними фактами української революції, охоче називають увесь український рух „петлюрівським”. Тої самої тактики тримається й московська окупаційна влада на Україні”.

Знаєте, чи це слова, хто так пише? Це п. Винниченко на ст. 66. „Нової України”.

Чуєте — це тактика ворогів, противників, окупантів і... тактика п. Винниченка, бо він так пише і на тій же сторінці робить теж, що й вони.

Так тож вороги, а він? Вони це роблять свідомо, як колись нашу мову називали „язиком Грушевським”, а він?

Що це таке? Чи ви що розумієте, читальнику ласкавий? а коли розумієте, то як це назвати? Чи краще й не питати.

Нам доводиться трохи довше спинитися на цих річах *pro domo nostra*, а це не легко, бо треба стримувати себе, щоб на ганебні закиди й непристойності все ж зробити спробу одповісти по людському.

Ну, так, припустім на хвилину, вживуючи терміну „окупантів, ворогів, противників українського визволення” і разом з ними і творця „єдиного національного фронту”, ми—„петлюрівці”, якими справді ніколи не були й не

будемо. Була колись У.Н.Р., а тепер „Петлюрівщина”; присмтвенности, неперериваемости влади не заперечує й сам Винниченко тільки згадує про „узурповання”. Отже, де саме мечка? Доки У.Н.Р., а відколи „Петлюрівщина”? Чи не з того часу саме, коли п. Винниченко, залишивши армію, що на неї звідсіль насідали вороги, залишивши армії боротися за визволення нації, сам поїхав за кордон писати „Відродження нації”? Чи може з тієї пори коли у Відні „Нова Доба” опільовувала все святе для нас, а військо роздягнуте на холоді, серед пошестей жертвувало життям в боротьбі з окупантами і через зимовий похід зберегло, донесло чистим прапором У.Н.Р.? Може ти, читальнику ласкавий, що активно зі зброєю в руках бився за нашу справу, допоможеш п. Винниченкові відповісти на ці питання?

Далі, ну нехай „це невеличка групка людей”, яка ніби „узурпувала собі назву уряду У.Н.Р.” — По нашому, ніби коли іх справді небагато, то честь їм, хто серед скрутних обставин береже ідею державности, її форми, бореться за неї далі. Нехай іх небагато в „центрі”. Але ті тисячі, що сидять в таборах? Чи розпорощені в Польщі і всій Европі не тратять звязку з своїми частинами? Ті тисячі, що все віддали на жертву отчизні в боях і нині, вірні до кінця, незважаючи на всі заходи ворогів розорошити, знищити—твердо стоять на своєму і при давніх прапорах? А інтерноване військо, старшини й козаки—хто вони? Чому про них не згадує п. Винниченко. Забув чи просто замовчує, бо йому треба щоб була „купка” та й край.

В своїй передвзятості п. Винниченко доходить до того, що нам закидає тенденції якоїсь персональної акції в межах єдиного „общерусского народа” і „єдіної неделімой Россії”... (ст. 66). Кільки рядків вище ми—за всяку ціну граємо „хомедію” уряду, ми вважаємо себе „носіями української державности”, ми „узурпатори УНР”—і від цього не можемо ніяк відмовитися, а тут раптом маємо—ми тільки „локальне явище”. Але ж одне виключає друге. Ябо У. Н. Р. або „єдіная·неделімая”.

Коли вже зайшла мова про „єдиную неделімую” й наше до неї відношення, то ми до останнього часу, до послідньої спроможності билися збройно з Московською окупацією, і не припиняємо тієї боротьби, тільки міняючи форми її, і не припинемо; це в той самий час, коли п. Винниченко скакав в Московську гречку. Коли лилася кров українських козаків в тяжких боях влітку 920 року проти Москви, він „Застулник Голови Ради Народніх Комісарів УССР”, свою участю в Харкові в окупаційному уряді, зміцнював позиції окупантів в Ризі...

Можна нас звати так чи інакше, можна до тих елітетів, на які такий щедрий п. Винниченко, додати ще чимало: словник у нього багатий, надто коли взяти на увагу де-який його нахил до російської культури, принаймні до де-яких її проявів. Можна у нас і в нашій діяльності знайти чимало дефектів—не помилляється той, хто нічого не робить,—можна ріжно розцінювати методи і наслідки нашої роботи, але факт—приємний чи неприємний п. Винниченкові, хоче він того чи не хоче,—зостається фактом: і „купка” міцно тримається. і ми сидимо і при нагоді можемо розпочати збройну боротьбу.

І цих фактів, хоч і як би іх хотів і якими фразами закрити од людського ока п. Винниченко, обминути ніяк не можна.

А на фрази він майстер, хоч іноді в його фразеології трудно дошукатися змісту. Візьмемо один зразок.

На сторінці 62 читаємо: „отже, не про державність, не про ті чи інші політичні форми Йде вже мова, а про буття чи небуття української нації, як такової”. Колись в розцвіті сили російської міг Валуєв казати „не било, нет є бить не може”, міг казати і думати, що цією фразою рішається доля України, але як такі слова, таке питання „буття чи не буття”, коли це не порожня фразеологія, могло вийти р. 1923 з під пера українського письменника і активного колись проводиря нації — цього не можна зрозуміти. Ставити таке питання після того, як Україна прокинулася до нового життя, як кров'ю окроплена ідея оновленої державності нашої, говорити про це після жертв останніх літ, після всього, що ми пережили, — говорити це значить не вірити у власні сили, не поважати своєї нації. Хіба що попросту завела любов до фрази і тільки...

Ні, не про „буття й небуття нації” випадає сьогодня говорити, а хіба тільки про те, що боротьба за державність затягається, що вона вимагатиме ще великого видатку енергії народної, труду, страждань, жертв і крові, поки ми осягнемо наш ідеал національно-державний. Отже, справа вже сьогодня тільки про державність.

Це ж саме дає ще одну характерну рису, яка підкреслює дивну непослідовність автора. Винниченко, письменник і публіцист, на сторінці 62 ставить це питання, а Винниченко, редактор, тут таки поруч з „єдиним фронтом“ дає місце повним життя нарисам з повстанського побуту В. Підмогильного, написаним 920—21 р. в Катеринославі...

Чи пам'ятаєте цей прекрасний і сильний уривок: „Два козаки підвели до отамана молодого хлопця в селянській одежі...“ (ст. 76—77).

Перечитайте його і перейміться отим: „хочу“, отим „знаю і не боюся“, що іх устами того незнаного хлопця ісповідує вся молода Україна, яка знайшла свій символ віри і готова за нього покласти життя, щоб жила отчизна...

„Бути чи не бути?“ Винниченко і „хочу, знаю й не боюся!“ повстанця — де правда й за ким голос життя, чи треба питати...

Отже, як бачимо, ми спробували піти слідом за п. Винниченком, шукаючи національного фронту, але туди, до того сподіваного єдиного фронту він нас не привів, тай не міг привести тим шляхом логічної непослідовності, що перемішана з порожньою фразеологією, закрашує другу частину — не критичну, а позитивну статті п. Винниченка, який живучи і досі ремінесценціями 17-го року виявляє тут, на кожній сторінці, надзвичайну одірваність од життя разом з докторальністю тону й непохитною вірою у власну непогрішимість.

А тим часом він, сам певно не знає, чи приведе завтра туди, куди хоче прийти сьогодня. Та коли права рука не знає, що робить ліва, то чи ж дивно, що Винниченко кінчає статтю не тим, чим почав, вживає не тих методів, підходить до справи не з того кінця.

Підвівши всім близьку підібраним матеріалом першої частини думку читальника до висновку про конечну потребу „єдиного національного фронту“, він далі весь час говорить про те, як створити єдиний соціально-політичний фронт.

Що ж робити: la plus belle fille ne peut pas donner plus qu'elle a.

В. Прокопович.

Національний податок.

(До еміграційного з'їду).

Коли порівняти сучасний стан української еміграції в Польщі з тим, в якім вона перебувала два роки тому, то треба буде визнати виличезні відміни. Тоді майже вся еміграція сконцентрувалася біля певних офіційних центрів—переважно в Тарнові і Ченстохові, уявляла з себе організоване тіло і засоби до життя одержувала головним чином з урядових джерел, або з запасів, що були привезені з України. Тепер еміграція відірвалася від центрів, розпорішилася і коли організовується, то лише окремими трудовими гуртками, в значній же більшості перебуває без жалюї організації. Багато людей наших не-зле, а де-хто навіть і дуже добре улаштувалися під матеріальним поглядом, але з правного та морального погляду українська еміграція перебуває в дуже сумному стані. Не шарлає її лише той, хто не хоче. Особливо тяжкі умови життя еміграції спостерігаються в глухих кутках провінції і в першу чергу на кресах, звідки весь час ідуть скарги на утиスキ з боку нижчих агентів адміністративної влади. От коли гостро відчувається відсутність організації, відсутність підтримки з боку своєї інституції, яка б мала певну компетенцію та силу допомогти й захиstitи, а принаймні дати добру пораду, посвідку etc.

Та не тільки під цим поглядом відчуває наша розпорощена еміграція потребу в якісь організації, в об'єднанні своїх сил. Чимало й тепер серед неї є осіб і родин, які перебувають у важкому матеріальному стані, втративши працю або влавши з інших причин в скрутне положення. Хто підтримає таких бідаків, уто подасть їм руку допомоги? В такі менти знов же боляче відчувають наші люди свою розпорощеність, брак єдності та організованості, брак таких інституцій, як бюро відшукання праці, як допомогові та позичкові каси.

Але й незалежно від більчих, так би мовити, зоологичних, шкурних потреб, відчувають наші громадяне на еміграції і незадоволення потреб вищих, потреб, які питомі кожній культурній істоті. Хотілося б прочитати свою книжку, свою газету, дістати інформації з батьківщини, обмінятися думками з іншими громадянами, дати дитині рідну науку, але нема під рукою ні книгоzbірні, ні читальні української, нема рідної школи, нема клубу українського, нема постійного емігранського органу преси, нема жадного культурно-громадського товариства—хоча б співочого, аматорського чи спортивного.

В додаток до всього тут згаданого не можемо ми забувати, через що саме опинилися ми на еміграції, чому примушенні перебувати тепер на чужині, а не в себе дома. Всі ми політичні емігранти, всі ми докладали своє праці чи принаймні співчуття до справи визволення батьківщини від червоного московського ярма. Нас не покидає надія на поворот до дому і кожний з нас, коли він не зрадив і не збирається зрадити батьківщину, мусить в міру можностей своїх допомагати прискоренню цього моменту, збереженню та розвитку наших культурних, політичних і військових сил, що перебувають тепер на вигнанні. Певні чинники, що належать до ріжних політичних світоглядів, але мають спільній національний ідеал,—прова-

дять і тут, на міжнароднім форумі, захист ідеї державної незалежності нашої батьківщини, і обов'язком кожного з нас є підтримати їх і морально і, по можливості, матеріально. Для цього ж ще раз потрібне об'єднання наших, сил, спільна організована акція.

Отже, з якого боку ми не підійшли б до справи, ми натикаємося на одне й те саме: на необхідність об'єднання й організації еміграційних сил по перше—для правного захисту та матеріальної підтримки наших громадян, які відчувають нужду, по-друге—для задоволення культурно-громадських потреб еміграції та по-третє—для допомоги політичним чинникам в їх праці та боротьбі за українську державність.

Гадаємо, що конечність усього цього цілком ясна для всіх нас незалежно від того, до якого напрямку, до якої партії та до якої політичної концепції кожний з нас належить. Це—наша спільна справа, спільна потреба всіх українських громадян-державників, і тому мусимо ми над цією великою проблемою замислитися та спільними силами прямувати до її розв'язання на майбутньому з'їзді нашої еміграції.

Тут я хотів би звернути увагу тільки на одну умову, без якої всі балачки та міркування в зазначеній справі були б порожнім місцем. Такою умовою являється матеріальні засоби для переведення наміченого широкого програму. Без грошових коштів ми нічого поважного не зробимо. Від кількості коштів буде залежати і те, в яких межах можна буде спровадити зазначений вище широкий план організації еміграційних сил.

Деж взяти отих коштів?

Ми гадаємо, що коли еміграційне громадянство визнає слухність висловлених вище ідей, то кошти для їх переведення можна буде дістати без поважних утруднень. Мало цього. Саме здобуття коштів для організації та задоволення потреб громадянства перетвориться в справжню національну справу, яка зміцнить наше об'єднання та з cementує наші розорошені сили.

Це не маніловщина, ні! Це лише питання про те, чи скоронила в собі наша еміграція душу живу, більше від тих груп еміграційної периферії, які зберегли інстинкти й інтереси громадянства, ми знаємо, що здобуття коштів для національної справи це річ, яку цілком сприятливо й актуально зустрінуть в тих периферійних трудових колах. Від скромних своїх заробітків вони завжди уділять якусь частину на громадські потреби.

Отже справа, розходитьсь о національний податок.

Всякий мусить той податок внести в спільну еміграційну скарбницю і цим перш за все підтвердити й заманіфестувати, що він є український громадянин, що він не відокремлюється від загалу, від еміграційного суспільства, від тієї політичної акції, яка привела нас всіх на вигнання. Хай нічого не заробляє громадянин, хай не має жадних прибутків, але якихсь 100 чи 200 мар. п. на місяць—це більш символічну, ніж реальну суму, він внести мусить, і на підставі таких основних взносів національного податку повинні складатися списки українських громадян.

Поруч з основним податком, який натурально не може скласти дуже поважної суми й має головним чином значіння принципове, необхідно встановити податок прибутковий (подоходний)—в залежності від прибутків кожного. Комісія з громадян, яка обмірковувала це питання для вироблення директив докладчикам емігранського з'їзду, спинилася на таких

нормах: громадяне, які мають на місцях до 200.000 прибутку, мусять платити пів-відсотка, які мають від 200.000 до 600.000 млр.—платять один відсоток, хто має місячно більше 600.000—платять два відсотки.

Такий прибутковий податок, мало обтяжуючи громадян, євентуально дасть кілька десятків мільйонів місячно, а на таку суму вже можна задоволити принаймні найпекучіші потреби еміграції і в першу чергу—організувати на місцях сталі громадські органи, які провадили б правний землист емігрантів і допомогали б задоволенню матеріальних та культурних потреб першої черги.

Від загальної суми національного податку буде залежати, в якій мірі і в який час доведеться перевести в життя дальший програм—культурно-громадський і національно-політичний.

Тут не місце розписуватись, як саме повинна бути зорганізована з технічного боку справа оподаткування всієї української еміграції, як має стягатися з громадян національний податок та яким чином повинні використовуватися суми цього податку. Докладно все це має бути обговорено на з'їзді всієї української еміграції в Польщі. Тут я вважаю необхідним зазначити лише дві загальні і найголовніших тези. Перша з цих тез та, що органи які керуватимуть справами національного податку—так центральні, як і місцеві—повинні бути складені на основі громадянського обрання і підлягати повсякчас громадській контролі. Друга теза—що всяке ухилення від внеску національного податку повинно прийматися як зренчення українського громадянства і тягти за собою відповідні наслідки, а саме припинення всякого захисту, всякої підтримки громадянина з боку українських еміграційних організацій та інституцій. Прізвище такого емігранта негайно сповіщається цим організаціям і установам, а в певних випадках доводиться до відома всього громадянства шляхом преси.

Національний податок української еміграції є її внутрішня справа, яка не може мати правних санкцій і базуватися на правних примусах, але вона має широку моральну базу і спиратиметься на такі репресії чисто громадського характеру, якими можуть нехтувати хіба ті, для кого українська справа і чесне громадське ім'я взагалі не мають жадного значіння.

І таким не повинно бути місця серед нас.

О. Хоменко.

Незабутні Герої Визвольної боротьби.

(Спогади повстанця).

В процесі боротьби українського народу за свою волю з московською окупаційною владою поклали головами своїми чимало славних лицарів. Імена іх в більшості невідомі широкому загалові, але там, на Україні, спогади про них живуть серед селянства і іхні дорогі тіні довго будуть будити молоде підростаюче покоління до дальшої боротьби.

Імена де-кого з цих лицарів-повстанців, що цілком свідомо йшли під прапором боротьби за Українську державу, я і хочу подати до широкого відома.

Спочатку я опишу, при яких обставинах, не бажаючи здаватися ворогові, покінчили з своїм життям старшини та козаки охорони Штабу Подільської Повстанчої Групи.

1) Таких лицарів до цього часу є 12. Перші з них чотирі покінчили життя в листопаді 1921 року: 1) Микола Панасюк, 2) Стасько Клітищ, 3) Петро Фурманець і 4) Філімон Соломирський (всі з Літинського повіту).

Іхня смерть сталася при таких обставинах. Зазначені козаки весь 1921 рік брали участь в повстанчо-організаційній праці на Київщині й Поділлю. В осени саме на запусти, 13 листопаду, підслідив їх один „сексот“ і дав знати в 12 Башкирський полк. Проти 4 „бандитів“ виїхало спочатку 50 кіннотчиків, які оточили хату, де були повстанці. Тікати ім було нікуди, отже, завязався нерівний бій. У повстанців було по 2 пістолі, гранати і карабіни, по 100 набоїв на кожний. Більшевики від 10 год. ранку билися з повстанцями до вечора; останні не здавалися. Вороги повистрілювали майже всі набої, послали в штаб полка за набоями та за людською підмогою. Командір полка зацікавився, зібрав увесь полк і в кількості 200 шабель під'їхав до місця „осади“ в с. Курилівку Хмельницької волости.

Бій почався з новою силою. Тільки й чути: „Панове бандіти, здавайтесь! „Товарищі-бандіти, ми вам нічево не сделаем!“ А ті й слухати не хотіть, тільки ловлять якого небудь необережного червоноармійця на „мушку“. Тоді більшевики підпалили хату, верх її згорів, почав сипатися вогонь через стелю в хату. Намочували в дьоготь і обливали бензиною кулі та кидали через стелю в хату. Набої повстанців приходили до кінця, а це додало ворогам сміливості. Стемніло зовсім. Більшевики почали кидати до хати ручні гранати, але іх повстанці викидали назад на ворога. О 12 год. ночі у повстанців не було вже ні одного набоя до карабінок. Зосталися тільки пістолі. Вистрілюючи набой по набою, о 12 годині ночі всі чотирі залишили тільки по 1 набою в пістолях... Прощаючись між собою вони вистрілили майже одноразово собі в голови. Командір полка, коли затихло все, зібрав селян і наказав поховати повстанців в саду б. поміщика й додав: „Хотя і бандіти, а герої протів яких всяка месть безсильна.“

Так закінчили свою трудну повстанчу діяльність 4 лицарі незабутніх—справжні сини свого народу.

2) В бою 20 травня минулого 1922 року, коли штаб Подільської Повстанчої Групи було оточено 8 полками кінноти в районі Дяковецького лісу, відбився козак з с. Літинки Літинського повіту, Роман Наволюк, під котрим було вбито коня. Зазначеного козака оточив спішений 10-й полк 2-ї Червоно-Козачої дивізії. Знаючи свій певний кінець, лицар до останнього набоя розстрілював лаву коло, яке ставало все вузче й вузче. Залишивши в пістолі один набій, Наволюк вистрілив собі під шию—куля вийшла верхом голови. Своєю смертєю Роман Наволюк відтягнув на себе майже весь полк, і тим дав змогу іншим своїм товаришам більш успішно відбиватися від других частин.

3) Козак 2-ї сотні охорони Штабу Петра Харкавий з с. Сахнів Літинського повіту 29 червня минулого 1922 року був посланий в своє село для розвідки. Жінка розстріляного повстанця комуніста зустріла козака й миттю побігла до сусіднього села з доносом. Раптом наскочило 50 верховців-більшевиків, оточили козака, котрий відстрілюючись прямував до лісу. На недолю його більшевики ранили його в ногу, перебили кістку. Не ма-

ючи змоглі бігти, козак сів і почав відстрілюватися. Ворогам нарешті вдалося перебити козакові руки. Харковий, не маючи змоги стріляти з рушниці, вихопив пістоля й з нього почав стріляти в большевиків, що наблизилися. Залишивши в пістолі останній набій, вистрілив він собі в серце. Кати підбігли до мертвого героя з криками: „Перевязуй! перевязуй! Где вчера бил?“ Прокляті очевидно бажали довідатися про місце, де перебуває повстанчий віddіл.

Не стало борця. Селяне на рідному кладовищі поховали свого оборонця. Найпером буде йому рідна земля яку він так любив.

4) Хорунжий Матвій Новоселецький, Сквирського повіту на Київщині, командір 3-ї кінної сотні. Фанатик-Українець, ідеаліст; з боку він здавався людиною екзальтованою і до деякої мірі ексцентричною, а в дійсності до самозабуття був відданий справі боротьби. Цей чоловік майже ніколи не зневажав утоми. Завжди обережний, пильний за справою, гуманний. Все товариство любило Новоселецького. Його можна було бачити тільки з козаками, котрим він завжди щось оповідав, або чомусь іх навчав. В балачках зі старшинами Новоселецький завжди висловлював незадоволення з нашої інтелігенції і дикої несвідомості селянства. Говорить, говорить, а потім скаже: „Не відергить моя душа, не можу жити, не хочу жити на цім паскуднім світі! Немає людей, а хоч і є, то не такі, якими я їх бажав би бачити! Я застрелюсь—душа моя чує!“ Йому давали зрозуміти, що знищивши себе, діло не поправиш, що себе не потрібно сиріляти, бо є й без того тисячі причин, обставин і людей, які повстанців нищать. Одного разу, 12 липня, один козак його сотні без згоди господаря взяв рамху меду. Довідався про це хорунжий Новоселецький, поганьбив козака, і на очах всієї сотні сказав, що надоїло жити, вихопив „наган“ і застрелився.

5) 26 серпня 1922 року, коли згідно наказу Троцького і його загрози, що „всі ком·кори і ком·диви будуть розстріляні, як тільки не ліквідують банд Орла“ в Подільській губ. — дійсно посунули на повстанчеський віddіл Орла цілі, як кажуть селяне, „вармії“. В третьому бію, який завязався в районі Радовець-Гришок з 1-ою кінною дивізією і пішою 24-ою, в кущах упав ранений козак 2-ої кінної сотні Охорони Повстан. Штабу Піділля Петро Бондар з с. Частиного-Майдана Літинського повіту. При грізній наvalі большевиків зі всіх боків і завзятому бію, про допомогу раненому не можливо було й думати: кожний намагався, аби не дати змоги ворогам знищити інших. Крім того з козаків і старшин ніхто не бачив, що козак Бондар ранений.

Ми прорвали кільки ворожих лав·кол і рушили вперед, відбиваючись. Ранений козак лежав в корчах, не міг встати дієї доби. Селяне приходили до нього, було подивляться й підуть, боючись чим·небудь допомогти. Нарешті хтось доніс большевикам, що лежить в лісі ранений чи большевик, чи „бандіт“. Почали шукати,— знайшли. Козак вихопив пістоля і вистрілив під шию. Куля не скінчилася одразу мук нещасного козака. На залитання большевиків він нічого не відповів. Напівпритомний він лежав до вечора і потім помер. Вечером селяне по наказу большевицького командира на високій нагорку, на місці смерти й мук поховали героя, насипавши високу могилу.

6) В кінці жовтня 1922 року, хорунжий 1-ої повстан. кін. бригади Іван Митришин з с. Ходацької Слободи Літинського повіту і хорунжий Вик-

тор Богданенко, нач. штабу 2 ої повст. бригади, мешканець м. Бару, завдяки сільського шпига були в Ходацькій Слободі оточені „отрядом” оперативної тройки в кількості 50 шабель в хаті сел. Дударя. Большевики, оточивши хату, казали цивільним виходити, а „бандітам” здаватися. Довго змагалися завзяті, і, коли не було вже ні одного набоя до карабінок, з пістолів пострілялись: Богда́ненко вистрілив собі в серце в комарі, а Митришин — в рота на порозі комори. Полягли один до одного головами.

Ця драма особливо үплинула на населення, а також на повстанчі організації та на провідників повстання. Скільки років боротьби потрібно, щоб із звичайних людей викувалися такі безстрашні, хоробрі, віддані справі борці. Спіть, лицарі! Про ваші діла згадають майбутні покоління, а світлий спогад про вас ми збережемо до кінця своєї боротьби і до кінця свого життя!

7) 18 листопаду 1922 року, коли повстанчий штаб був у районі Ново-Ушицького повіту на Поділлю в с. Тевновці, на нас напали большевики завдяки зраді хорунжого Петра Ренія. Підхорунжий Онисько Грабарчук, з Пінківської Слобідки Винницького повіту, б. командір Окремої Винницької сотні ім. полк. Богуна, був оточений ворогами-комуністами з Корнилишним Фед'ком. Цих двох козаків мали тільки пістолі. Вистріливши майже всі набої, Онисько Грабарчук вистрілив собі в рота, вбивши перед тим двох чекистів і ранивши зрадника Ренія. Підхор. Корнилишин, стріляючись ранив себе і попав до рук комуністів, які відпровадили його до больниці; з якої ніччу він втік. Яка його доля тепер не можу сказти. Цих двох завзятих борці з 1918 року, не покладаючи рук, без перерви, працювали на користь української державності.

8) В 1922 році на проводах після Великодня Штаб Подільської Повст. Групи мав велику сутичку з 9 червон. козачим полком в Винницькім повіті в с. Миколаївці. Бій проводився серед сідків і лісової місцевости. Відбився в бою козак 4-ої кінної сотні з с. Уледівки Винницького повіту Сава Уладівський. Бажаючи добрatisя до Штабу, зустрівся він із сотнею большевиків, які вбили під ним коня, рапили 2 кулями самого козака і бажали захопити його живим. Але хоробрий козак відстрілювався до останнього набоя. Не маючи при собі пістоля, козак роззувся і натиснувши пальцем ноги на спусковий механізм рушниці, вистрілив собі в груди.

Це останній з лицарів, котрі, не бажаючи попадатися живими до рук катів, сами себе позбавили життя.

Тепер серед селянської молоді про життя й смерть зазначених тут лицарів ходять цілі легенди. Так, я зустрічав недавно одного парубка з с. Куриловець, котрий запевнено говорив, що, стоючи один раз з дівчиною недалеко тієї хати, в якій пострілялися козаки (та хата до цього часу пуста і з обгорілим верхом), чув, як там чотири голоси співали „Ще не вмерла Україна“. Є ще багато інших легенд, які хтось колись, слухаючи перекази, опишe докладно для майбутніх поколінь.

Крім незабутніх цих молодого віку козаків і старшин, є чимало таких, що полягли від рук катів своєї батьківщини в боях на протязі минулих двох років (1921—22 р. р.), схороняючи Штаб Подільської Повстанчої групи та в повстанчих кінних бригадах. Реєстр цих осіб, що віддали все в офіру батьківщини, я подаю для загального відома: 1) Федір Гальчевський з села Гути-Літинської, 2) Павло Слобідський з Пінківської Слобідки Винницького

позіту, 3) Гнат Слобідський, 4) Тропа Красовський з Пільківської Слобідки Винницького повіту, 5) Влас Ішенишнюк з с. Брусленова Літинського повіту, 6) Олесь Ростоцький з с. Бруслінова, 7) Лукаш Дяковецький, с. Дяківці Літинського повіту, 8) Дмитро Порицький, с. Дяківці, 9) Павло Іванів, с. Сохни Літинського повіту, 10) Дмитро Горбатюк-Паламарчук, с. Сохни Літинського повіту, 11) Микола Марків, з с. Німечини, 12) Яків Вовкодав з с. Лознів Літинського повіту, 13) Микола Євтушевський з с. Євтух Літинського повіту, 14) Володимир Луганський з с. Барської Луки Жмеринського повіту і 15) Кирило Горбатюк з с. Войтовець Летичівського повіту.

Ранені в боях: 1) Гриць Осадчук з с. Кусиковець Літинського п. 2) піоручник Корабчевський з м. Київа, 3) підп. Павло Коноплянико два рази ранений на партизанщині з Єлисаветського повіту на Херсонщині і 4) Федір Паттай-Корнилишин з с. Уладівки Винницького повіту.

Я. Правобережець.

НОВІ КНИЖКИ.

М. Возняк. Історія української літератури. Т. I До кінця ХУ віку. Львів 1920, ст. 344, вел. іп. 8, т. II віки ХІІ-ХІІІ, частина 1-а Львів 1921, ст. 416, вел. іп. 8. Накладом Т-ва „Просвіта“ у Львові.

М. Возняк. Старе українське письменство. Вибір текстів з історично-літературним оглядом, поясненнями та словничком. Львів 1922, ст. 512, іп. 8. Накладом Українського Педагогичного Товариства.

Наукової історії української літератури, що охоплювалаб дії нашого письменства дійсно в цілій його історії, у нас досі так, як би й не було.

Перший саме д. М. Возняк узявся за таку працю. Перед нами оце вже два її томи. З-й том, що має довести річ до ХІХ віку, як знаємо, саме друкується. Хотілося б зажекати дії його, появи щоб мати змогу приглянутися певному закінченому цикліві, але значна громадська й наукова вартість згаданих угорі видань примушує мене звернути увагу читачів на додержане вже діло. Вага бо його безсумнівно велика. Вперше маємо зібраними до купи в однім суцільнім, річевім і спокійнім огляді всі досі дієжести тешби нашого письменства від його початку. Досі у нас і історію літератури трактувалося як янусь причілку до московської.

Історія України зводилася до самої козаччини, а історія старої літератури в найкращім випадкові ло дум або драми XVI{—XVIII в.

Княжа доба була міцно анектована Московщиною. І от то, що зробив проф. М. Грушевський для нашої історії, те робить тепер М. Возняк для літератури.

Вже це само примушує нас цінити його працю й бажати їй дійти до кінця. А тим більше, що робить її д. Возняк незвичайно совісно і з знаюнням річи. Адже ж це не легка річ виділити з старої літератури речі, що

строго до української літератури належать, відділити їх від усіх північних домішок. Але що до княжої доби, то тут хоч шлях протоптаний і нашими й чужими дослідниками. Ще трудніше представити розвиток літератури в так званім середнім періоді, який обіймає такий довгий шмат часу як XV—XVIII в. в.

Тут у історика властиво попередників так, як би й не було, дово-диться самому прокладати шлях, бо по-за окремими монографіями суцільного огляду нема жадного. І тим більше тут заслуга автора, що перші леди ламає й розчищує шлях другим. Очевидно, що по закінченню праці д. Возняка вже значно легше буде іншим ладити подібні праці, бо головне—синтетичний звід матеріалу вже є. Провірка й звід цього матеріалу головна заслуга автора, перед котрою бліднуть всякі дефекти його роботи. Але те, що де-хто може закинути авторові, на мій погляд не є зовсім ні яким дефектом, а навпаки, ще підносить вартість його роботи. Я маю на увазі саме ті широкі історичні й культурно-історичні екскурси, котрими пересипає свій виклад д. Возняк. При браку відповідних книжок, такі уступи чи й розділи просто таки конечні, щоб увести читача в розуміння умов і обставин чисто-літературного розвитку. Тому це не баласт, а органічно-необхідна частина, бодай доти, поки у нас не буде історії друкарства, школи-ництва, цензури *etc.* Можна б закинути де-що що до тих чи інших цітатів з якогось письменника, але справа це вже суб'єктивної оцінки й вибору. Один зверне більшу увагу на той твір чи уступ його, другий на інший. Найважніше, що автор ступінь за ступнем веде своє прагматичне оповідання, ілюструючи його цітатами, або змістами.

По своєму характеру праця проф. М. Возняка нагадує університетські лекції і дійсно дає вона все, що студентові й взагалі загально-освіченій людині треба знати з історії рідної літератури.

1-й том „Історії укр. літератури“ ньшого автора обіймає княжу добу. 2-й—становить першу частину середньої доби й трактує про перше відродження й літературу на церковно-релігійному ґрунті. Драма, думи, козацькі хроніки *etc.* становитиме зміст 3-го тому. Незвичайно цінним і необхідним додатком до випущених двох томів і майбутнього 3-го є хрестоматія автора, видана торік Укр. Педагогичним Товариством. Недостача такої хрестоматії сильно відчувалася в школі. Попередні спроби на цім полі були здебільшого недосконалі, неповні та й перестарілі й зробилися бібліографічною рідкістю. Окремих видань ріжних пам'яток старого письменства у нас сливей не було. Тож Возняків „Вибір“ заповнює дійсно воліючу прогалину, за що кождий учитель та й взагалі освічений громадянин буде йому незвичайно вдячний. І „Вибір“, як і „Історія літератури“ опрацьований солідно зі знанням справи. Можна очевидно тут ще більше змагатися з автором що до вибору того чи іншого уступу, але на загал автор вивязався з своєго завдання близкуче. А завдання його було не легке, бо треба було рахуватися не тільки з чисто-педагогичними поглядами, а й з політичними (польська влада) й релігійними (унія, католицтво й православіє) при виборі того чи іншого кусника. Та автор, як кажу, щасливо обминув усі підводні каміні й дав цінну книжку не лише для школи, а й для широкої громади. Відповідні введення збільшують вагу згаданої хрестоматії.

Всі ж взагалі згадані книжки рясні ілюстровані портретами, знімками з рукописів і такими іншими прикрасами.

Вол. Дорошепко.

В. Ерн. Життя і особа Григорія Сковороди. Переклад з московської мови Євгена Маланюка. (З передовою перекладчика). Благодійне Видавниче Товариство „До Світла“, ч. 2. На еміграції, 1923. Стор. 60, іл. 16.

Як справедливо зазначає в передмові перекладчик, наше навіть передове суспільство виявляє надзвичайний індиферентизм до визначних мужів українських; більш од того, воно не має не тільки докладної уяви, але навіть і коротких відомостей про багатьох видатників діячів нашої культури і зокрема про представників української філософії наше суспільство не знає майже нічого: всі знання освіченого Українця з історії української філософії дуже часто обмежуються звістками про українських філософів, вміщеними в „Українській Культурі“ проф. Ів. Ів. Огієнка на трьох сторінках, та ще деякими непевними відомостями про Сковороду, „філософа—чудака“, що мандрував по Україні й залишив кільки анекdotів“.

Ця дивовижна відсутність знання навіть найвизначнішого нашого філософа серед ширших кол суспільства пояснюється повною неуважністю нашої науки до його творів і особи. Що правда, філософії Сковороди було присвячено де-кільки нешироких розвідок: про фр. Зеленогорського, Ол. Єфименкової, проф. Сумцова, ак. Багалія й ін.; але майже всі ці праці писані були без грунтовного студіювання, „між іншим“. Випадково (більшість з них написано з приводу ювілею Сковороди); деякими з цих дослідів, здається, бракувало широкого загально-філософського освітлення поглядів Сковороди, іншим—історичної перспективи, й т. д.; в результаті ж дослідники приходили до діаметрально протилежних висновків про характер філософії Сковороди та про ті джерела, під впливом яких зложились основні ідеї його світогляду: в той час, як більшість дослідників схилялася до оцінки його філософії, як ідеалістичної й навіть містичної, та вбачала в ній переважно вплив платонізму, деякі дослідники (напр., О. Єфименкова), як раз навпаки вважали його світогляд реалістичним і намагалися усталити звязок між Сковородою й Спінозою. Врешті, всі ці випадкові розвідки зробили дуже мало для наукового дослідження світогляду Сковороди й ще менше для познайомлення ширших кол суспільства з його особою й філософією, й постать Сковороди по-давньому лишалася таємницею й подекуди анекдотичною.

Тільки в останні роки перед війною виявилося деяке зацікавлення Сковородою, як серед Українців, так і серед росіян. По-українському написав у цей час книжку про Сковороду Товкачевський, але вона лишилася мало поміченою; більшу увагу на Сковороду звернули росіяне, особливо, згуртовані біля Петербурзького „Релігійно-Філософського Товариства“, де було відчитано де кільки рефератів про Сковороду; надруковано було по-російському й де-кільки статей, присвячених Сковороді, а серед них твір Ерна, з якого зробив тепер переклад Е. Малюнок.

Твір В. Ерна не є студією над філософією Сковороди: в ньому не розглядаються зовсім філософічні твори Сковороди; Ерна цікавлять не пи-

сання, а передусім життя й особа високо-оригінального філософа, на прикладі якого ми маємо зразок життя не менш значного, ніж його, філософія. „Постать Сковороди, цілковито виявлена в його житті,—каже Ерн,—не менш значна філософська вартість, ніж його твори”. І завданням Ерна було освітлення життя Сковороди, як філософської вартості.

В житті Сковороди Ерн розріджняє три доби Перша доба—це *Lehrjahr*, проведений Сковородою в Київській Академії та в подорожі за кордоном, з якої він повернувся, маючи 30 років. Доба ця найслабше змальована Ерном: кидаються у вічі брак у автора історичної перспективи та елементарних відомостей з історії української культури; Ернові здається, що Сковорода був „культурно-ізольований”, що оточення Сковороди на Україні за молодих літ перебувало в стадії „найпервіснішого впливу західної культури”, що „навіть свою теоретичну освіченість Сковорода мав завдячувати, перш за все, собі самому”. Таким чином, Ерн не знає, що саме під час молодості Сковороди західні впливи на Україні розповсюджувалися дуже широко; так само Ерн помічає, що „характер” знання Сковороди, в якому (по словах Ерна) перше місце належало античності й друге—патристиці, свідчить як раз про великий вплив на Сковороду Київської Академії, якої вихованці задовго перед Сковородою любили покликатися на тих самих античних „природних богопроповідників”, яких постійно згадує в листуванні Сковорода.

Далеко краще, ніж першу, змальовано в Ерна другу й третю доби життя Сковороди. Сковороду звичайно вважали ідилічно суцільним, наївно-гармонійним. Ерн вяснює глибоку помилковість цього погляду й розкриває перед нами трагічне борення, яке відбувалося в душі Сковороди між хаотичними стихійними бажаннями („ злою, неситою, сліпою волею”) й стремлінням „на гори, де правда живе”, і наслідком якої була пекуча нудьга- журба. Це „борення” й ця нудьга- журба відбиваються в пессимістичній ліриці „Саду Божествених пісень” Сковороди, де розкидано деякі думки, надзвичайно близькі до пессимістичної філософії Шопенгауера.

Третю добу життя Сковороди Ерн змальовує, як добу мадрівництва, аскетичної відлученості від усіх гараздів звичайного життя і—вчительства; в цю добу Сковорода залишився з самим собою, оволодів своїм „я” й створив таке життя, яке суцільно випливало з чистої ідеї його внутрішнього ества, „зазнав усі ступні натхнення”, і йому „здавалося в ентузіазмі, що його дух носиться в окіяні безмежних ідей і ніби дотикається всесвіту в цілій його безмірності”.

В цілому Ерн виконав своє завдання: постать і окремі періоди життя Сковороди змальовано Ерном яскраво й талановито; шкода тільки, що автор не подбав про вивченне й освітлення оточення Сковороди: тоді б він уникнув зроблених ним багатьох помилок, а може б ще й внес нові риси в змалювання особи й життя Сковороди. Зрештою, невеличка книжка Ерна є дуже змістовна й цікава, і треба вітати появу її в українському перекладі; і разом з тим, слід висловити бажання, щоб цей переклад не лишився однокою виданою на еміграції книжкою про Сковороду.

Вяч. Зайкин.

Проф. Ів. Фещенко - Чопівський. Економічна географія України. Для середніх шкіл. Вид-во „Земля”. Київ—Віден—Львів. 1922. Стор. 144 іл. 8.

Проф. І. Фещенко-Чопівський є видатним знатцем народного господарства України. Його відома праця „Природні багацтва України” — один із найкращих творів по економіці України. Новий курс Фещенка-Чопівського написано ім для учнів старших класів середніх шкіл; але без жадного сумніву, ця книга матиме даліко більше значення: при нашій обмеженій економічній літературі вона, безумовно, зробиться джерелом відомостей про народне господарство України для широких мас; з нею мусить бути знайомий кожен освічений Українець.

Найкраще й найповніше написані відділи про сільське господарство та інші галузі добуваючої промисловості, на які автор звертає найбільшу увагу, як на галузі найважніші для України, краю „сuto-сільськогосподарського”. Трохи побіжніший огляд оброблюючої промисловості; так, напр., автор не каже, в якому стані перебуває дрібна промисловість: чи є вона незалежною від капіталістів чи залежить від них та в якій мірі; не подає статистичних відомостей про розміри промислових підприємств, і т. ін. Найслабший у книзі відділ про кооперацію, в якому автор не наводить числових даних і обмежується де-якими короткими відомостями занадто загального змісту.

В цілому огляд економічного життя України зроблений по певному додержаному планові, з безперечним знанням і науковою об'єктивністю, вміло, стисло та яскраво.

При характеристиці ріжких галузей господарства, автор часом торкається проблем економічної політики й політичної економії, освітлюючи їх у дусі „державного соціалізму” (якого основоположниками вважаються Шефлєта Шмолер, і який дуже значно ширився під час війни). Характерною рисою цієї теорії є признання держави найважнішим чинником в економічному житті та майже безмежна віра в здатність держави її власними силами створити добробут народних мас. Вплив державного соціалізму на пр. Фещенка-Чопівського помічається в ідеалізації протекціонізму, державних монополій і прогресивного оподаткування, в неуважності до кооперації та в поглядах на історію господарства. Протекціонізм автор називає „засобом захисту рідної промисловості з боку держави”, дійсно, протекціонізм іноді приносить велику користь промисловості, але в підручникові треба було зазначити, що часом він служить виключно інтересам промислових капіталістів. Ще більшими симпатіями автора користаються державні монополії: в близькому майбутньому, каже автор, демографічні держави приймуть на себе широкі господарські функції в багатьох галузях промисловості й торговлі, а в ідеалі всі держави мають простувати до того, щоб усі галузі народного господарства зробилися державними, монополізованими. В дійсності ж після війни помічається розчарування в державних монополіях; а що до ідеального господарства, то ідеал можна бачити і в монополізації господарства державою, і в кооперації та інших формах громадського (а не тільки примусово-державного) впорядкування господарства.

навіть у визволенні господарства від державної регламентації; у наукових працях можна доводити ідеальністьожної з цих трьох форм господарства, але в підручникові не слід називати якусь із них ідеальною. Прогресивне оподаткування, на думку автора, „наближує до соціальної справедливості” й покладає певну межу високим прибуткам, вище якої одержувати прибуток невигідно, бо весь такий прибуток вдається державі як податок; в дійсності, такої межі нема, та й, взагалі, прогресивний податок є

тільки найкращою формою оподаткування й ніякої соціальної справедливості в народньому господарстві не творить.

При визначенні розуміння вартості автор держиться трудової теорії без обмежень, не рахуючися з тим, що в науці тепер панують інші погляди: авторові ж підручника з цим треба рахуватися.

У вступі, кажучи про минуле народного господарства України, автор висловлює думку, що державна політика може цілком переробити господарчий лад, цеб-то тримається погляду цілком протилежного марксизму який стверджує, що навпаки, економіка творить державну політику.

Російський уряд, по словах автора, зовсім перевернув укр. народне господарство, і „економічне життя України, вже, починаючи з Переяславської угоди, не носило ознак індивідуальності“. Погоджуючися з автором, що не тільки економіка впливає на державну політику, а й державна політика робить великий вплив на народне господарство, й що російська політика дуже шкідливо відбилася на господарстві України, треба признати, що автор усеж [таки перебільшує значення держави в історії господарства, і ніяк не можна погодитися з твердженням, що Україна (та ще з самої Переяславської угоди!) стратила всі ознаки економічної індивідуальності].

Таким чином, хиби курсу полягають у однобічнім освітленні згаданих проблем та ще в кількох неточностях при визначенні деяких політико-економічних розумінь (нпр., промисловості, фінансів, паперових грошей тощо). Але ці хиби майже не зменшують високих якостей книги, і її можна тільки рекомендувати як найкращий науково-популярний огляд економічної географії України,

В. Зайкин.

Книги. Журнал літератури, критики, бібліографії. Ч. 1 — 1923 р. Січень—лютий. Видання „Книгоспілки“. Харків. Стор. 67.

В Харкові заснувалася „Книгоспілка“, що має очевидно мало спільногого з старим кооперативним союзом, який існував з цією назвою у Київі до більшевицького розгрому. На чолі нової „Книгоспілки“ стоять люди невідомої національності: В. М. Целаріус, М. А. Ягуф і С. М. Пилипенко. Почала „Книгоспілка“ у цьому році видавати журнал „Книга“, який ніби то повинен замінити „Книгаря“, „зліквідованого“ комуністами, але 1-ше число нового часопису це лише не дуже вдатна підробка під „Книгаря“. По-перше — „Книга“ скоріш московське, ніж українське видання: більша частина її тексту викладена російською мовою. По-друге — в основу статей та рецензій „Книги“ покладено не науковий і літературний об'єктивізм, а вузенькі і настирливі комуністично-радянські тенденції. По-третє — між співробітниками „Книги“ ми не знаходимо як раз кращих представників сучасного українського письменства, навіть з тих, які перебувають у Совдепії. І все ж таки переглядаємо „Книгу“ з цікавістю, бо з технічно-редакційного боку складається часопис пристойно і подає більш менш вичерпуючі відомості про книжкову продукцію на Україні. Досить сумні ці відомості: книжок на Україні виходить дуже мало, між ними великих, ґрунтовних творів нема зовсім, значна більшість видань — в московській мові.

До „Книги“ додається „Бібліографический бюллетень Украинской Книжной Палаты“ — само собою зрозуміло, також в мові російській. Як ці-

каво дрібничку зазначимо, що „Книгоспілка” приступає до видання „Універсальної бібліотеки” і одним з перших „твірів” випускає відомі емігранські „Перезви” О. Олеся (Валентина). Дуже вони подобалися комуністам.

О. II.

Биковський. Національна Бібліотека Української Держави. (1918—1921). Берлін. В-во „Укр. Книгознавство”. 16 стор. Ціна не зазначена.

Невеличка брошура д. Л. Биковського подає цікаві відомості про історію засновання, устрій та книжне багацтво Національної Бібліотеки в Київі. Автор брошури був одним із помішників бібліотекаря Національної Бібліотеки до червня 1921 р., цеб-то до моменту від'їзду з України, а тому подані ним відомості характеризують становище Нац. Бібліотеки лише на червень м. 1921 р.

Національна Бібліотека була заснована в Київі на підставі закону 2-го серпня 1918 р., а потім вже при большевиках з 2-го травня 1919 р. переіменована у „Всеноародну (Національну) Бібліотеку”. Національна Бібліотека надзвичайно поширилася при большевиках, — а саме, в червні 1921 р. книжний фонд Бібліотеки перейшов за 1.000.000 книжок, тоді як ще в кінці літа 1919 р. Бібліотека рахувала всього біля 400.000 книжок. Дальшому поширенню Нац. Бібліотеки та її упорядкуванню перешкоджають технічні причини і головним чином відсутність власного, відповідно до бібліотечних вимог улаштованого помешкання. За час з 1918 по 1921 р. Нац. Бібліотека перемінила біля 10 приміщень, і на червень 1921 р. книжне багацтво Бібліотеки розміщено в 5 окремих помешканнях.

Отже, дальший розвиток Нац. Бібліотеки залежить від збудування спеціального помешкання. Тоді Нац. Бібліотека,—гадає автор,—хутко займе перше місце не тільки поміж бібліотеками України, а й взагалі на всьому південі Схід. Європи.

З зовнішнього боку брошура Л. Биковського видана чепурненсько.

Ст. Сірошполко.

Записки Української Академічної Громади при Українській Господарчій Академії в. Ч. С. Р. т. I. Січень-Березень 1923 р. Подебради. Орган Періодичний.

Перша книжка Записок Української Академічної Громади справляє міле вражіння перш за все самим фактом своєї появи: молоді наші студенти, закинуті долею в Чехію, побираючи там науку у вищій Українській Господарчій Академії, випускають перший том своїх рефератів і таким чином дають ширшим кругам еміграції знак про себе і оповіску, що часу не марнують, а працюють, думають, студіюють і готовуються до відповідальної ролі—„українських фаховців-громадян, будівничих Української Держави”. І ми маємо певність, що зовнішня ознака цієї підготовчої праці—перший том записок,—справить позитивне вражіння на кожного, хто на чужині ставить свою метою працю для добра України. Підготовка до праці є початком ІІ.—а тому побажаємо, щоб цей початок мав дальший розвиток і щастливе закінчення. Редакція „Записок” хоче прищепити студентам замісьць „дотеперішнього туманного універсалізму та бажання „обніти необнітане”—нахил до самовиховання, уміщуючи на сторінках” свого органу „почат-

кові спроби у відповідних фахових галузях". Відповідно до цих завдань складено першу книжку „Записок", в якій, крім редакційно-програмової статті уміщені такі реферати: 1) А. Ільніцький—Мотокультура; 2) К. Єгунів.—До питання про бетонові й глиняні дрени; 3) С. Науменко.—З'їзд пасішників Чесько-Словацької Республіки 12 серпня 1922 р. 4) М. Мукуляк.—Посівна площа і урожайність Чехії, 5) О. Кіцерэ—Підкарпатська Україна (географічно-економічний нарис). 6) Л. Биковський—Замітки про книгознавство та книговживання. Крім того докладна хроніка про студенські організації і діяльність Господарчої Академії. Реферати зазначених авторів—старанно опрацьовані, оперті на студіюванні літературних джерел, відзначаються совісним відношенням до теми і популярністю викладу. Де-які з них, як напр. праця Л. Биковського свідчать про опанування авторами їх теми і широку ерудицію. „Записки" надруковано літографським засобом, але читко-чисто і старанно. Це вимагало напруженої технічної праці—та, видно, любов до праці взагалі ціхув наших студентів Господарчої Академії, отже й технічні труднощі при такому відношенню до неї переборюються лекше. Вітаючи працю студентів на полі оголошення чергових результатів своїх студій хочаб і літографським способом, побажаємо, щоб слідком за подебрадськими студентами пішли шією ж дорогою іхні колеги і з інших осередків нашої студенської молоді.

С Т.

Школа українських пластунів у таборі інтернованих Щипорно в Польщі. Видання школи. т. Щипорно. 1923 р. Ціна не зазначена. 42 стор. + 8 таблиці.

Історія школи українських пластунів в таборі Щипорно заслуговує на увагу всього українського громадянства вже з одного того, що вона наочно з'ясовує, яких результатів можна досягнути в справі виховання нашої молоді в тому разі, коли за неї беруться ідейні, енергійні, а головне, чутливі серцем до дитячої психики педагоги.

Треба лише уявити собі моральний стан дітей, що вступили до табору, пройшовши страшну школу життя зі всіма страхіттями горожанської війни, щоб зрозуміти, скільки було понадено керовниками школи енергії, праці та любови до справи для того, щоб нарешті перетворити фізично виснажених і морально покалічених дітей в здорових, лагідних, здібник до науки й практичного знання та національно-свідомих дітей-пластунів. Організація школи пластунів і науково-виховальна праця в ній і складає головний зміст брошури, написаної кількома членами Педагогичної Ради самої школи.

Школа пластунів відкрилася в грудні 1921 р., і з січня 1923 р. почався третій шкільний рік. Тепер в школі вчиться всього 123 дітей, з них Українців 78, Білорусів 29, Росіян 13 і Поляків 3. Білоруси та Росіяне обслуговуються вчителями-Українцями, але навчання проводиться російською мовою.

Науково-виховальна праця в школі пластунів проводиться по програму єдиної національно-державної школи, при чому додержується вимога програму—при навчанні того чи іншого предмету проводити дієвий принцип. Так, природознавство проходиться серед живої природи — на шкільному городі, в полі, в лісі—під час перебування дітей на літниску; знання прак-

тичного характеру подаються в майстернях—оправній, шевській, кравецькій і столярській.

Фізичному вихованню дітей надається взагалі велике значення. Практичне розвязання цієї проблеми пішло у двох напрямках: зацікавленням учнів спортом ріжного роду та грами, а також організацією самого щоденного життя в школі. В кінці кожного місяця всім дітям робиться фізичний і медичний огляд та виміри, які наочно показують, що в дітях розвивається нормальні й на що треба звернути більшу й пильнішу увагу.

Утримання школи і підживлення дітей, які одержують від польської влади козачий пайок, взяла на себе У. М. С. А., яка з січня 1922 р. по березень 1923 р. витратила на школу пластунів всього біля 50.000.000 м. п.

На великий жаль, У. М. С. А. ліквідує свою діяльність у Польщі і з 1-го травня ц. р. припинила свою допомогу школі. Таким чином „цілком полагоджена справа, висока й чиста по своїй ідеї, справа, від якої можна сподіватися найкращих реальних наслідків, ця справа мусить загинути, як що не прийдуть з допомогою ріжні благодійні організації і нарешті наше українське громадянство“.

Тепер при Управлінню культурно освітніми справами в таборах утворено культурно-просвітній фонд на допомогу таборовим школам, і тому треба побажати, щоб справдилася віра керовників школи, „що справа виховання й освіти нашого молодого покоління знайде відгук у серцях громадянства, яке не дастъ загинути цьому промінню світла для молоді серед таборового безпросвітку“.

Дозволю й собі приєднати голос до цього заклику, щоб наше громадянство, розкинute на еміграції майже по всіх країнах світу, підтримало матеріально школу українських пластунів в т. Щипіорно і тим дало б можливість керовникам школи довести до належного кінця ту працю, яку почали вони з глибокою вірою в освітньо-виховальне значення школи та з широю любовю до дітей. І це я можу зробити з тим більшим правом, що мав нагоду на власні очі пересвідчитися. — при своїх відвідуваннях цієї школи,—що автори брошюри не прибільшують результатів двохрічної діяльності школи.

Брошюра читається з захоплюючим інтересом, і ми охоче рекомендуємо її всім тим, хто не байдуже ставиться до справи виховання нашої молоді.

Ст. Сірошук.

Крип'якевич Гав. Історія Козаччини для народу і молоді.
Львів, 1922, ст. 90+(2), м. іп. 8. Накладом Фонду „Учітесь, брати мої“ ч. 5.

Цю книжечку молодого галицького вченого треба циро привітати: йому вдалося написати справді популярну історію Козаччини. В 12-ти невеличких розділах проходить перед читачем уся Козаччина від її початку аж до хінця. В дійсності книжечка могла би бути ще коротша, якби видавництво трохи ощадніше її друкувало. Зовсім непотрібно було залишати між окремими розділами багато вільного місця, розпочинаючи кожний розділ з нової сторінки.

Написана книжка доброю мовою, на жаль тільки правопис не відержаний. В популярній книжці цього не повинно бути.

Вол Дорошенко.

КНИЖКИ НАДІСЛАНІ ДО РЕДАКЦІЇ.

Проф Дм. Доротенко. Короткий курс історії України. З малюнками. Видавництво в Катеринославі. Катеринослав—Ляйпциг. 228 стор. іл. 8.—1923 р.

Мод. Левицький. Українська граматика. Видання третє. Катеринослав—Ляйпциг. 197 стор. іл., 8.—1923.

А. Кащенко. Оповідання про славне військо запорозьке низове. Ілюстрована Історія Запорожжя. Катеринослав—Ляйпциг. 1923.

Тарас Шевченко. „Кобзар”—повний ілюстрований збірник віршованих творів поета з життєписом та передмовою Богдана Лепкого. Вид. „Українського Слова” в Берліні. Стор. 312, іл. 8.—1922 р.

Дмитро Доротенко. Славянський світ в його минулому і сучасному—т. II. (стор. 258) і т. 3 (стор. 264). Видання „Укр. Слова”. Берлін. 1922 р.

Іван Котляревський. Твори. Т. I. Енеїда. З передмовою й поясненнями Богдана Лепкого. Берлін. 1922 р. Стор. XVI+208.

Його ж. Твори. Т. II. Наталка Полтавка, Москаль Чарівник і Ода до князя Куракина. З передмовою і поясненнями Богд. Лепкого. Берлін 1922 р.

Володимир Леонтович. Спомини утікача. Берлін. 1922 р. Стор. 154.

Українська літературна мова і правопис. Українська Академія Наук: „Найголовніші правила українського правопису” і Є. Чикаленко: „Про українську літературну мову”. Берлін. 1922 р. Стор. 52.

Олекса Стороженко. Твори. Мерко Проклятий і інші оповідання. Берлін, 1922 р.

Пант. Куліш. Твори. Т. I. Чорна Рада. Берлін, 1922 р. Стор. 240.

I. Свєнціцький. Шевченко в світлі критики і дійсности. Львів. 1922 р. Стор. 90.

I. Свєнціцький. Драгоманов і Галичане. Львів. 1922 р. Стор. 14.

Тарас Шевченко. Артист. Повість, переклав Олександер Кониський. Укр. Накладня Київ—Ляйпциг. Стор. 192.

Тарас Шевченко. Гайдамаки. Поема. Вид. Української Накладні Київ—Ляйпциг. Стор. 140.

Артур Шніцлер. Лейтенант Густив. Новела. Переклав Андрій Стриговський. Вид. Української Накладні Київ—Ляйпциг. Стор. 64.

Іван Нечуй-Левицький. Пропаїці. Повість. Вид. Української Накладні Київ—Ляйпциг. Стор. 104.

Ольга Кобилянська. Битва. Нарис. Із переднім словом про літературну діяльність О. Кобилянської. Вид. Української Накладні Київ—Ляйпциг. Стор. 51.

Валеріан Шідхогильний. В епідемичному бараці. Нарис. Видання Української Накладні Київ—Ляйпциг. Стор. 47.

Ольга Кобилянська. Природа. Новела. Видання Української Накладні Київ—Ляйпциг. Стор. 45.

Іллатон. Оборона Сократа. Переклав і пояснив Володимир Кмицикович. Із його ж переднім словом про основні риси грецької філософії від перших початків до Платона. Видання Української Накладні Київ—Ляйпциг. Стор. 93.

Іван Тобілевич. (Карпенко-Карий). Житейське море. Комедія на чотири дії (протяг „Суєти“). Видання Української Накладні. Київ—Ляйпциг. Стор. 128.

Сергій Сфремов. Академік. Михайло Коцюбинський. (Із серії „Літературні характеристики українських письменників“). Видання Української Накладні. Київ—Ляйпциг. Стор. 173.

Проф. Ів. Огієнко. Наглядна таблиця українського правопису. Для школи й самонавчання. Жовтв. 1923 р.

Свята відправа Вечірня і Рання. З грецької мови на українську переклав професор Іван Огієнко. З благословення Високопреосвященного Діонісія, з Божої ласки єпископа Кремінського. Львів—Київ. Року Божого 1923 р. Стор. 288.

Свята Служба Божа святого Отця нашого Василя Великого в перекладі на мову українську свящ. Г. Табінського. Вид. Т-во „До Світла“ 1923 р. Стор. 38.

Моріс Метерлінк. Монна Ванна. Драма в 3 актах. Переклад Ф. К. Видавництво „Чорномор“. Кам'янець на Под.—Одеса. 1923 р. Стор. 56.

Український Скиталець. Орган військової еміграції земель З. У Н. Р. Ілюстрований двотижневик. Ч. ч. 7 (29) і 8 (30).

Релігійно-Науковий Вістник. Неперіодичний журнал Б—за св. Покрови б-ої Січової Стрілецької дивізії 1923 р. Ч. ч. 6 і 7—8 (з додатком Проповідницького Листка).

Учительське Слово Орган Взаємної Помочі українського вчительства. Виходить два рази на місяць. Львів, 1923 р. Ч. 3—4 (з педагогич. додатком „Життя і Школа“).

Визволення. Місячник вільної української думки за кордоном. Ч. III —квітень 1923 р. Відень—Прага. Стор. 64.

З УКРАЇНСЬКИХ ГАЗЕТ І ЖУРНАЛІВ.

„ЗАГРАВА“

Українська журналістика збагатилася кількома новими виданнями. Крім „Нової України“ (в новій редакції М. Шапovala і В. Винниченка)— органа деяких елементів української еміграції в Празі— і „Визволення“— органа українсько-галицької еміграції у Відні, почав у Львові виходити з 1-го квітня „Орган незалежної політичної думки „Заграва“. Редактор його Д. Донцов. Перші два числа нового журналу читаються з інтересом і багато темпераменту і гострої критики до теперішніх національних позицій всіх українських угруповань; повно бойовничого запалу і алярму — „Заграва“! Не бракує „ображаючих“, мовляв би, алегорій, які хоч не завжди переконують, та проте „очі колять!“. Редакція журналу не боїться „покласти персти“ на рані і болячки українського національного життя, не вагається порушити мовчанку і голосно говорити з приводу тих справ, що досі уважалися до певної міри дискретними,—навпаки вона сміливо підходить до фактів, не ховає неприємних цифр, нападає, бурлить, „ріже правду“, ферментує. Поки що редакція спиняється переважно на явищах галицько-українського життя, але не цурається справ і загально-українського маштабу. Темперамент і публіцистичні методи начального редактора надають тон цілому журналові й забезпечують йому певну авдиторію, поширення якої можемо тільки побажати, хоч і маємо свої застереження що до програму журналу, коли можна назвати програмом в політично-національному розумінню цього слова ті узагальнення—цілі, що ставить їх собі редакція „Заграви“ і в яких трудно було б намацати більш менш виразні риси певного політичного світогляду чи національно-державного будівничого плану.

Справді. Коли редакція заявляє, що вона хоче „поставити замісць „фрази“— „чистий, національний егоїзм і безкомпромісні інтереси класи, на яку він спирається і яка творить у нас подавлячу більшість“, а одночасно не розкриває змісту цих інтересів (бо це не так легко!), то така заява в теж тільки фразою і більш нічим. А коли редакція маніфестує, що скликає свою голову перед демократією, бо „воля більшості нації є для нас закон, лише ми думаємо, що всі мандати, в тім числі і від демосу... не одержується, лише береться“, а в той же час признається, що для неї є „загадкою“, як цей мандат взяти, а до того ж і сама „демократія“ (в лапках) є „фразою, що вічно на устах політичних дурисвітів і політичних трусів“, то тут уже маємо до діла не з одною фразою, а з цілою абракадаброю фраз, що мало надаються до з'ясовання програму журналу й одна одній суперечать. Нема підстав думати, щоб отаке вільне, може занадто вільне поводження з „фразою“ могло навчати читача й показати йому шляхи для пізнання правдивої лінії в організації національної волі. Тим часом „Заграва“, допускаючи вільне поводження з словом, не рахується або мало рахується з тою відповідальністю, що бере її на себе. От хоч би, для прикладу взявши, оті „мандати“ Звичайно, мандат од народу „береться“, але при певних тільки умовах, рівнозначних добровільній передачі його народом. Одною ж силою, гвалтом чи обманом мандати не беруться; ко-

ли ж хто й зважується на такий експеримент, то така комбінація не буде довготривалою: або хтось інший цей „мандат” забере, або власні руки його опустять. Занадто алгебраїчне формулювання „Загравою” умов, при яких „мандати” береться, не може бути визнане задовільняючим, бо в ньому читач може знайти для себе не лише імпульси для енергійної праці для добра нації, але й заохочування до політичного авантюризму, який вже й без того дорого коштував нам в минулому і, не дай Боже, щоб повторився в майбутньому.

Кандидатів-пройдисвітів на такі авантюри ми мали й у нашій новітній історії, і кожний з них теж мав право, виправдуючи свою авантюру, посилатися на те, що, мовляв, „мандати” беруться. Досить пригадати Скоропадського та Оскілка, щоб з'ясувати собі непевність „мандатів”. Так само і з партіями політичними, діяльність котрих гостро критикує „Заграва”. Як би ні ставитись до них, а проте повинні ми визнати, що без їхньої активної участі в політичному життю нашої нації, ідеали останньої не будуть здійснені. А тому чи не користніше було б для справи необмежуватись одною гострою, заслуженою і незаслуженою, критикою партій, а додати до неї фактичне спростовання довершених ними помилок з одночасною подачею певних корективів на майбутнє? Ми гадаємо, що тільки таким чином і методом можна прислужитися до ревізії пройдених шляхів і відшукання нових, скоріше і певніше допроваджуючих до мети.

Безоглядною критикою сучасних цінностей і норм, не висовуючи одночасно їх еквіваленту, не пощастиТЬ дійти до здійснення тих завдань, іщо їх ставить собі „Заграва”. Тимчасом власне цього еквіваленту в обсязі національно-політичного життя української нації ми не бачимо на сторінках нового журналу. Тим більше доводиться жалкувати з цього, бо Редакція висловлює певність, що той гурт „однодумців, який вона хоче біля себе створити,—а великий: ім'я йому „легіон” і що вона „знає, чого хоче”. Може це й так, може й не легіон, а легіони, але ледве чи ці „легіони” являються карними, організованими і знаючими, чого саме вони хочуть. На платформі „Заграви” організації національних сил перевести не можна. Збудована на негації і критиці дотеперешніх програм і тактик, пересякнута національною фразеологією і національним патосом, але не розвинена що до позитивно-творчого програму організації національних сил, вона може виконувати підрядну роля—роля доппінгу імпульсу в ревізійній праці, а не роля організатора національних „легіонів”, роля первісного фермента в цій праці, а не того цементу, що перетворює ці легіони в організовано-карні чинники національного життя.

По-за цими застереженнями „Заграва” безумовно в придбанням нашої журналістики і потрібною трибуною національної думки, особливо в наші часи, часи ревізій, шукання нових цінностей і перевірки старих.

S. T.

„НОВА УКРАЇНА”.

Місячник Винниченка Й Шаповала, про якій вже доводилося згадувати на сторінках „Трибуни України”, випустив ще дві книжки, і треба ви-

знати, що обидві вони кращі від першої. Правда, „Нова Україна” і надалі дотримує характеру альманаха з додатком чисто фактичної хроніки, але статейний матеріал подає ніби цікавіший і робить спроби близче підійти до проблем сучасності. Під цим поглядом треба в першу чергу зауважити статтю другого редактора „Нової України” д. М. Шаповала: „Складка сил” і потім—д. В. Григорієва „Підстави української національно-державної політики”, яка ще не скінчена.

Між редакторами місячника нема згоди, нема єдності думок, і М. Шаповал в ч. ч. 3 та 4 старається врятувати справу, зіпсовану д. Винниченком в його статті про єдиний національний фронт. Коли стаття В. Винниченка фактично зводила єдиний національний фронт до якогось невеликого відсотка всієї суспільності, то стаття М. Шаповала поширює його майже до тих меж, які вміщують всю нашу демократію.

„В організації визвольної боротьби демократія мусить визнати, що форму державного устрою вирішить рівноправний громадянин. Коли більшість нашої трудової нації скаже, що мусить бути радянська демократія,—це мусить бути для всіх законом, і навпаки: більшість скаже, що всім рівне право, не тільки українським трудовим класам, але й його національним і класовим ворогам,—то хай і це буде для всіх законом, поки він волею більшості не буде змінений. Щоб вирішити це питання, щоб дійсно виявити волю більшості, то до виборів може бути допущена цілість, усі громадяне України. За свої ідеали кожна демократична група, очевидчаки, може боротися в умовах вільної громадської пропаганди й агітації. Так, це мусить бути признане за передумову народоправства, а тому мусить бути відкинена диктатура „ініціативної меншості”, узурпація влади озброєними моторними політичними промисловцями... Признання поставлених тут передумок мусить дати ґрунт для єднання, непризnanня жіх мусить вивести людей по-за межі демократії (курсив наш. А. С.)... В ім’я великої творчої праці можуть бути допущені між демократичними групами компроміси, я думаю, не у програмах, а в тактиці, і то з спеціальною метою—більш доцільної боротьби з окупацією й наслідками руйнництва”.

Можемо лише широ привітати про декларацію єдиного національного фронту, але боїмося, що як раз лівому відтінкові вона найменш уподобається. Вона так само, як і крайні праві (бо крайності звичайно сходяться) любять лише прикриватися прапором демократії, по суті ж тягнуть до демагогії, до диктатури, до „захоплення мандатів”.

Стаття д. Н. Григорієва про підстави української національної політики ще не скінчена. Будемо сподіватися, що друга її половина—так само, як і в д. Шаповала—буде видатніша, ніж перша, бо перша, це є власне вправа для дітей молодшого віку. Місце її—що найбільше—в часописі для юнацтва, а не в „товстому місячникові”, який претендує на керування суспільною думкою. Випадково трапилося так, що ми приступили до ознайомлення з нею після того, як переглядали близкучі „Підстави нашої політики” д-ра Донцова. Це ще побільшило враження.. До речі кажучи, з того низенького штандпункту, на якому стоїть д. Григорієв, політика уявляється незвичайно елементарною річчю; і не тільки п. Донцов з його відомими орієнтаціями мусить бути визнаний за найчистішого хуторяніна, але й вели-

кого Богдана—може, найгеніальнішого з наших політиків—треба визнати звичайним неукою, що не розумівся на цілком аксіоматичних річах.

А зрештою—почекаємо кінця статті д. Григорієва.

А. С.

,ВІЗВОЛЕННЯ“.

До нас дійшло лише одно, а саме З-е число цього в кожному разі дуже цікавого місячника. Видався він за близчою участю д-ра Мих. Лозинського, д. Андрія Жука, д. Антона Крушельницького й інш. і стоїть на платформі державного об'єднання всіх українських земель, що знайшлися в межах Річі Посполітої Польської. Ця платформа, здається, не має тепер багато прихильників ні на еміграції ні на українських землях, але й противник платформи журналу знайде в „Візволенні“ чимало матеріалу, який заслуговує на увагу. Ми дозволимо собі спинитися на статті д. І. О. Бочковського „До проблеми української нації“.

Це власне не стаття—це ціла енциклопедія на протязі яких 8-исторійок. Вона, так би мовити, пересичена ідеями чи, точніше, окремими темами, з яких кожна може стати темою для поважної монографії. На великий жаль мова п. Бочковського дуже важка і це утруднює читача. Наприклад: „український етнос занадто довго перебував у стані ерупції, не перейшовши своєчасно той процес племінної седиментації, що обусловлює нормальну суспільну деференціацію кожної нації, відтак передумовиною витворення самостійного національного організму“... Не кожний це й зrozуміє!

Але поборовши труднощі авторського стилю, читач дістане винагороду, ознайомившись з старанно складеним соціологичним підсумком історії нашого народу.

Спочатку автор з'ясовує величезне значіння, яке мало для нашої історії географічне становище України, по якій цілі віки „етничні хвилі найріжнороднішого походження переливалися бурхливим океаном з одного кінця в другий“, унеможливлюючи історичну консолідацію нації. Далі автор зазначає, що „таке несприятливе географічне становище України погіршувалося через межування з сусідніми історичними націями—польською і московською, а саме в тім сенсі, що територіальний імперіалізм цих останніх ішов саме в напрямі на українську територію (конкретно до Чорного моря), в наслідок чого Україна рівночасно і невпинно мусіла боротися на двох фронтах”—азіяцькім і європейськім. „В цій боротьбі за існування загинули у величезній кількості найбільше націїтворчі атоми українського етнічного елементу, національно відпали зародки вищих суспільних шарів, ополячивши та омосковивши: українська нація перед своїм остаточним сформуванням політично, а поруч з тим і культурно—була роздвоєна і так існувала протягом де-кількох століть, в наслідок чого витворився в українськім народі свого роду психонаціональний димофізм. Фатальним наслідком цього психо національного

диморфізму в сучасний антагонізм між наддніпрянцями і наддністрянцями, тобто Галичанами".

„Справа механічного лікування цього лиха октроюванням соборної державності (в січні 1919 р. в Станіславові та потім в Києві)—річ ясна, мусіла скінчитися фяском. Вона може бути усунено лише сярхвола шляхом органічного прищіплювання обом українським частинам позитивно соборницької ідеології. В перекладі на політичну мову це значить, що майбутня українська держава мусітиме боротися з цим власним „сепаратизмом” не методом механічного централізму, але шляхом концентруючого автономізму у відношенню до деяких своїх частин, індивідуально відмінних”.

Зазначивши далі кволе виплекання національного інстинкту в українськім народі та мудрацію над ним чисельних політичних партій і інших суспільних груп, що тягнуть кожна в свій бік, п. Бочковський каже:

„Так довго поки українська суспільність не дійде до загально-національної ідеології, принаймні в справах фізичного і культурного свого відрубного існування, українська державна самостійність буде думковою функцією або фактичною одноднівкою, як це ми бачили вже в недавньому минулому... Бо соціологічний закон національного розвитку категорично звучить: Нація вище класи, держава вище партії”

Обмежуючи цим виклад цікавої статті „До проблеми української нації”, висловимо щире побажання, щоб шановний автор ширше і розробив та надавши свому викладові більш популярний характер, видав статтю окремою брошурою для широких кол українського суспільства.

О. Х.

„ЛІТ.-НАУКОВИЙ ВІСТНИК”.

У винниченківсько-шаповалівського журнала та біда, що він має дві голови, які не враз мислять. В „Літер.-Наукового Вістника”, здається, як раз протилежна біда,—там одна голова, яка хоче мислити за всіх. І це переобтяжує увагу та занадто уніфікує напрям думок... Тільки в цьому і можемо ми вбачати, між іншим, причину того, що ясна позиція „Трибуни України” викликала в львівському журналі коментарі просто таки невідповідні.

В імені всієї придніпрянської еміграції, яка не зійшла з платформи народоправства, „Трибуна” писала про працю еміграційних чинників у міжнародному маштабі: „Тут ми мусимо знайти собі певне місце для того, щоб великі події не пронеслися над нами й по-за нами і щоб ми могли в цій справі виконати перед українською нацією той обов'язок, що його вона накладає на політичну еміграцію, сама перебуваючи в тисках чужої московської влади. Ми мусимо весь час пам'ятати, що без нас ніякий чинник український чесно виконати того обов'язку не може”.

Натурально, що ці слова наші стосуються до всіх тих еміграційних центрів та організацій, яких об'єднує ідея демократичної державності — чи буде то така організація, як Українська Національна Рада в Відні, чи державний центр У. Н. Р., чи Конгрес українських парламентарів, чи щось іншого в цьому роді. А те, що з центра, до якого ми стоїмо найближче, вийшли (це зазначає, як зазид нам, „Л.-Н. Віст.” такі фігури, як Порш, Діду-

шок, Мазуренко, Супрун,—в такій же мірі може його плямувати та дискредитувати, в якій взагалі плямують їуди ті осередки, до яких колись належали.

Що ж до федерації, якій симпатизув самостійник Саліновський, так хай рецензент „Літ.-Наукового Вістника“ уважно перечитає хоча б той виклад статті д. Бочковського з „Визволення“, який вміщено вище. Тоді, гадаємо, буде цілком ясно, що можна бути ширим прибічником федерації українських земель і таким же ширим ворогом федеративних комбінацій, противних природі народу та його територіальним і всякім іншим умовам.

Разом з тим можна бути непримиреним противником федерування з хижаком-сусідом і захищати себе від нього не тільки силою зброї, але й силою дипломатії, шляхом договорів.

Та це ж все азбука...

А. С.

НА ЧУЖИНІ І ДОМА.

Рекорд світового успіху.

(Кошиць в Америці.)

На скриняях нашої жалібної сучасності ширим золотом, що ніколи свого блиску не втратить, вписано буде одну нічим незатъмарену згадку—про тріумф нашої музики й пісні, проспіваної Кошицем цілому світові, пісні, що здобула Україні рекорд світового успіху.

Чехія, Німеччина, Австрія, Швейцарія, Польща, Бельгія, Нідерланди, Франція, Еспанія—всі признали їй світове першенство, але й захоплення європейських меломанів та музикальних гурманів і тисячних авдиторій ріжноманітного європейського демосу українською піснею знайшло собі завершення в країні рекордів—за океаном, у Новому Світі...

Передо мною лежать сотні вирізок з американських часописів у всіх мовах, реклами, плакати, інформаційні брошури, копії адресів і дипломів, — і радість охоплює душу і гордість за націю і тільки одно в душі бажання — щоб у кожній з галузів творчості національної нашої мали ми таку організуючу геніяльну волю й досвідченість, якими доля нагородила великого нашого маestro—Олександра Кошиця в сфері творчості музичної.

Коли зустрінутий земляками на американському березі Український Національний Хор засипано було квітами, то з того дня почався тріумфальний похід нашої пісні по Америці, який після Різдва завершився в Мексиці нечуваним і незнаним до того никому з найвидатніших артистів світу успіхом.

Нью-Йорк, Філадельфія, Балтимора, Вашингтон, Клевеленд, Детройт, Сен-Луї, Найльс, Ричмонд, Норфолк, Бостон, Чикаго, Спрінгфельд, Провіденс, Індіанополіс—скрізь тисячні авдиторії, скрізь овації, скрізь надзви-

чайно прихильна оцінка в пресі, загальне захоплення й визнання. Університет в Прінston, Ель, Міссурі, *Purdue University*, *Hampton College* — вислали на руки імпресарю хору, після виконаних там хором концертів, лист з подяками й з ентузіастичною оцінкою його артистичних якостей.

Спочатку змішувано наш хор і наші пісні з російськими, але чим далі, тим більш зрозуміння і зацікавлення викликали виступи хору, з його геніальним керовником на чолі: „людина-батута”, „людина-магична”, „людина безмежної гармонії” і т. п.—це епітети, якими наділювано в американській пресі Кошиця, а про хор одна Нью-Йоркська газета сказала те, що покриває собою захоплення й здивування всіх із пресових собратій: „прийшов, заспівав і побігав... І побігав, приїхавши з поневоленої України, як писала друга газета, з ентузіазмом запитуючись: „А що ж може дати Україна визволена!”..

Шаляпин, який мав іноді в Америці неповні залі, як і геніальна Павлова й російська опера—все мусіло уступитися перед вражінням справленим капелою Кошиця: всі згідно признали її за „найкраще, що в цьому році викинув на американський беріг океан.”

І от після святисячних авдиторій, після концертів, що проходили один за одним з днішлагом,—засипані квітками й замучені безперестанною їздою в американських потягах, що роблять по 200 кілометрів за годину,—опинилися наші співаки-земляки після перебування в країні зиску й „бізнесів”, яку ім все ж пощастило покорити,—за тропиками, в казковому, дивному для нас, європейців. Мексико, де на горах безлюдна й безоглядна пустиня, де носиться в повітрі ідкий порох, що розідає очі й не дав дихати, і де в роскішних долинах, серед пальмів, олеандрів, бананів, боабабів, цитринових та апельсинових дерев, попритулялися до моря неохайні, великі міста, а в них—цікаві, близькі нам духом, мешканці—сумісь еспанців і аборигенів, безтурботні метиси, яким серед бананових лісів, під блакитною чашою бездонного блакитного неба небагато треба дбати про хліб насущний і яких душа, не зіпсована ще погонею за зиском, відкрита для прекрасного й живе в піснях і іх ритмах...

„Пігони” й „гіdalго”—селяне й фермери-лицарі, діти суворих узгірь і лагідних долин, зійшлися на *Piazzo di Torgeo* (майдан для бою биків) в Мексико-Сіті, щоб почути співців, далекої, незнаної, свавільної й музичної, як вони, нації... На першому концерті було 28 тисяч люду, на другому—36 тисяч, а на третьому—38 тисяч! Треба було бути там, щоб уявити, ізо пережили наші артисти, коли ці десятки тисяч південних ентузіастів бушували, як океан, вимахуючи капелюшами й зливаючи оплески свої з слюзами. А плакали вони широко, коли слухали свого гімну, аранжованого Кошицем так, що не могли вони, діти природи, потомки лицарів Кортеса, не плакати... І „Шедрик” і „Почаївська” й веснянки й колядки далекого шляхетного „козацького” народу промовили ім більш до серця, як кому іншому з народів світу.

Президент Республіки, який двічі відвідував концерти хору, особисто дякував за них Кошицеві, міністр освіти від міністерства підніс йому золотий жетон і просив його заняться впорядкованням мексиканського фольклору... Обиди й банкети на честь хору й Кошиця—у президента столиці, у мексиканського уряду, в консерваторії... Музики Мексико вносять до Мад-

ридської Академії проект введення нового музичного терміну—„musika Koschitina”, а Кошицеві дали прізвище „Lamba divina”—„божественна лисина”.

І коли попереджені набувало рекламою—показувані цілій Америці на кіно-фільмах, знятих під час концертів на Piazzo di Torre, серед незбираниого ніким ніколи „множества”,—вернули вони до Північної Америки, то їх тріумфальний похід потонув серед моря квіток, а душі й тіла змучилися від нечуваних, непережитих раніше ніким, божевільних овацій.

З початку жовтня до 14 березня, за 6 з половиною місяців, цеб-то за 190 з чимсь днів, дали вони 138 концертів, зробивши до 40.000 верстов залізницями й морем.

„Відпочивши” від середини березня до початку травня, 5—V. виїхав хор до Південної Америки на літнє турне, до осени. Аргентина, Бразилія, Чилі, Перу—мають вони всі ці країни об'їхати, щоб з осені знову повернутися на північ, об'їжжаючи Каліфорнію, Флориду й Канаду.

Але перед тим, як вирушити в далеку путь зазнали вони ще одної радості успіху Й виконали ще одну культурну й цінну для України місію: коли в кінці квітня відбувався в Нью-Йорку Американський Конгрес діячів преси, хорові запропоновано було виступити на банкеті, де зібралася сіль американської інтелігенції й пресового капіталу—від редакторів до власників пресових трестів включно. І в залі, де 2.600 делегатів шостої держави світу зібралися на своє свято, перед лицем властителів опінії цілого американського інтелігенції пролунали наші чудові пісні, разом із аранжованими Кошицем індіянськими, негритянськими й хентукійськими піснями. І ця небувала авдиторія зуміла також Кошиця і його хор оцінити. Нема тепер пресового органа в Америці, де б не згадано було про них і про Україну. Тепер американські меценати обговорюють організацію американського інституту фольклору, на чолі якого просять стати Кошиця, бо в них, як сказав мексиканський міністр освіти: „є свій фольклор і своя музика та немає свого Кошиця”.

Але капела вирушила знова робити своє діло в інших американських державах—далі вперед, а ще далі, в 1924 році, перед нею далека Австралія, куди Ї запрошують також, в той час як європейські народи, які ще Ї не чули (Серби й Італійці) тягнуть Ї до себе.

Дальшої слави Вам і дальших успіхів! А тобі, божественний маestro, — сил і здоровля!

Робіть своє велике діло! Україна вашу працю нагородить сторицею, а пісні ваші—будемо вірити—викличуть відповідні чини,

Слава Вам і подяка, завойовуйте далі симпатії світу до стражденної батьківщини!

ІІ. Зайцев.

Новий большевицький зігзаг.

За останній час наша редакція одержала низку інформацій з Харкова, Києва і Одеси, які свідчать, що на Україні тепер відбуваються глибокі внутрішні процеси, що большевики почувають, як тікає з-під їх ніг ґрунт і кидаються в ріжні, часами навіть протилежні, сторони, рятуючи свою справу. Неп не вправдав їх надій: в божевільних умовах совітського режиму планомірна і спокійна торгово-промислова праця показалася неможливою, і підприємства, придушені колосальними податками та примхами большевицьких помпадурів, ліквіduються і зникають. Українець, який ризикнув з документами чужоземної великої фірми пробитися з Варшави до Одеси, повернувшись розказав нам, що всюди по дорозі він бачив лише страшні злідні, голод, нужду і таку внутрішню і зовнішню обшарпаність, яка переходить імовірність. Кваліфіковані інтелігенти, навіть професори вищих шкіл служать нижчими агентами, наприклад, важниками на залізницях, і в буквальному смислі слова світять голим тілом. Про білизну вже забули, яка вона; забувають потрохи й те, що таке сором. В Одесі наш оповідач сподівався побачити щось іншого, сподівався зустріти хоч якісь сліди отого Непа та помилився. Перш за все його страшенно вразила повна пустота в порті, де він звик колись бачити сотні кораблів та тисячі дрібних пароплавів і човнів. Тепер там стоїть два пароплави та й то не комерційних...

Вулиця не має нічого спільногого з європейським містом. Хіба кількох людей він побачув з краватками, взагалі ж люди ходять брудні й обдерті—навіть коли мають щось кращого вдягнути, бо то краще моментально перейде у власність вуличних бандитів.

Але не тільки з боку бандитів та зголоднілих бідаків загрожує небезпека мешканцям Одеси, що до цих двох категорій не належать. Лютус в Одесі і терор—страшний вуличний терор. У ріжніх кварталах в спеціально призначенні подвір'я, де щоденно провадиться розстріл осіб, раптом захоплених агентами Г. П. У. (чека) на вулиці. Та навіть такий жакливий безглуздий терор не досягає мети, і під час перебування нашого громадянина в Одесі, майже на його очах, натовп розіревав на кавалки жидівку-комуністку, яка з великою лютістю розпочала на мітінгові антирелігійну агітацію.

У Києві життя менш жахливе і може як раз тому, що тут більше відчувається українська культура, більше наших людей. Цікаво зазначити, що всі, хто приїздить до Варшави з Києва та з Київщини взагалі, в один голос зазначають, як явище великого-національно-суспільного значіння Українську Церкву. Ми це чули навіть від кількох Росіян і від Поляків, які між іншим з захопленням розповідають про свої відвідування служби Божої у Софійському соборі. Один із Росіян виступив у Варшаві два рази на російських і польських зборах з докладними промовами про національно-церковний рух на Україні та його велике показтельне значіння, з яким не хочуть рахуватися ні большевики, ні сліпа російська демократія.

Найцикавіші може інформації прийшли до нас все ж таки з Харкова. Там в останні часи дуже заметушилися комуністи біля українського націо-

нального питання. Курс у цьому питанню несподівано і різко змінився. Ще зовсім недавно Раковський розпинався за скасування навіть фіктивної федерації української та за остаточне приєднання України до Москви, до С. С. С. Р. З цинізмом, який взагалі відзначає політику большевиків, голова українського совітського уряду заявив, що облуда національно-державної самостійності була потрібна лише для того, щоб піддурити українське селянство з його шовіністичними настроями та змаганнями. І от тепер, коли У. С. С. Р. зникла і замість Р. С. Ф. С. Р. зазнанував С. С. С. Р. тепер раптом забили комуністи відступ. Та ще й як забили! І Ленін, і Троцький, і Фрунзе і—це може найцікавіше—той самий Раковський промовляють, пишуть, кричать, переконують, що найгірший ворог совітського ладу це „великоруський централізм і шовінізм“, що національне питання взагалі, а українське з'осібна незвичайно важливе і законне питання, що коли совіти не підуть на зустріч національним вимогам народних мас, коли не українізується сама К. І. (б.) У., то совітський лад вгриматися на Україні не зможе. Про скасування окремих українських амбасад за кордоном вже перестали балакати, але зате багато уваги присвячують організації поруч з Всеросійським ісполкомом федеральної палати з рівним представництвом від усіх національностей—для захисту конституційних прав окремих автономних республік.

Які власне причини так вплинули на червоних катів України і чи дозго прогримається цей новий їх зігзаг—важко сказати, але без сумніву відограто свою велику роль все більше та більше загострення народної ненавісті, особливо ж ті повстання, що з нечуванною силою знов виникають і на Україні, і в Грузії. Що з настроями українського села дуже тепер рахуються червоні окупанти—про це свідчить між іншим той факт, що на останніх з'їздах волкомів, комбідів і т. д. не випускали з доповідями і рефератами ні одного жида, хоч жиди і досі складають більшість у всіх центральних установах на Україні.

Натурально, що міняючи на близче майбутнє свій фронт у національній справі, большевики не тільки не припиняють кріавової боротьби з повстаннями, а навпаки доходять тепер у своїй лютості до крайніх меж. В останній час найбільші повстання провадилися в Полтавській та Катеринославській губерніях, і там большевики знищили вщент цілу низку сел,— знищили гарматним вогнем і будинки і худобу і людей до останньої дитини.

Іродове племя..

Що відомості, які викладені нами вище на основі інформації ріжних поважних людей, цілком відповідають дійсності—про це свідчить цікавий діпіс, що недавно з'явився на шпалтах „Діла“ під наголовком „По той бік Збруча“. Автор діпісу д. Іван Микитюк пише:

„Вашому кореспондентові довелось мати розмову з одним російським громадським діячем, який залишив совітську територію дуже недавно. Він подав ряд цікавих інформацій про сучасне становище в совітських державах. Особа інформатора, відома особисто від давніших часів вашому кореспондентові, примушув поставитися до інформацій, які він подав, з повним довір'ям.

Українська справа, зазначив інформатор на початку розмови, виразно поставлена в комуністичних колах на перше місце. Стоїть це в тісному

зв'язку з тим курсом на об'єднання з селянством, який взятий комуністами з початком періоду непа. Комуністи побачили, що всякі спроби здобути якийсь грунт серед українського селянства без виразного національного курсу являються виключеними. По національному питанню, зокрема по українському, комуністи провадили дуже довгі й жваві дебати на останній конференції комуністичної партії України і потім на загальному партійному з'їзді. Але справа тим не обмежилася. Вже після партійного з'їзду на сесії московського ВЦІКа з початком травня й на з'їзді комнезамів України в Харкові в середніх числах травня українська справа знову була поставлена на порядок денний й обговорювалася довго й докладно. І в Москві і в Харкові особливо гаряче й різко виступав в українській справі Фрунзе. Він в своїх промовах зазначав, що комуністи серед українського селянства жадного ґрунту не мають, що український (петлюрівський по термінології Фрунзе) рух шириться, що повстання не спинюються, що переводиться акція по підпалу військових й харчових складів і що комуністи, як що вони радикально не змінять своєї політики до українства на Україні, вдержаться не зможуть. В результаті цих численних обговорювань української справи комуністами принятий ряд резолюцій, які ніби то заповідають зміну в їхній українській політиці. В даний момент справа далі резолюцій ще не пішла; зміна курсу поки-що позначилася хіба в тому, що вsovітських установах українська мова здобула трохи більші права громадянства, ніж раніше.

Безумовно основною причиною теперішньої уваги комуністів до української справи являється той колосальний зрост національної свідомості в українських масах, який поступає все далі вперед надзвичайно швидким темпом. Дуже велику роль в національному освідомленні населення відіграє Українська Церква. Ті процеси, які відбуваються тепер в українських народніх масах, привели до того, що дуже багато людей з поміж російської інтелігенції, які раніше ставилися до української справи скептично, тепер свої погляди змінили цілком. Росте свідомість народніх мас й не вгласе так само їх активність. Звістки большевицької преси про повну ліквідацію повстанського руху цілком не відповідають дійсності. Ці рухи, неорганізовані й стихійні, як вислів елементарного незадоволення мас виникають спонтанно раз-у-раз. В квітні й травні між іншим мали місце великі повстанські рухи на Полтавщині. Вони охопили досить значну територію, але складалися з розріжнених виступів окремих сіл чи окремих груп сіл; большевики нещадно придушили ці рухи.

Являється сумнівним, чи большевикам вдасться перевести ті зміни в своєму національному курсі, які вони проектують. Найбільш імовірним являється, що ці їх заходи стрінє такий самий крах, який стрінув і вслівлений неп. Комуністична партія має на Україні занадто мало українських елементів, щоби мати можність провадити українську політику. На останній конференції партії вияснилося, що кількість членів партії на Україні, яка з походження належить до української нації, виносить всього 27 відсотків. Само собою зрозуміло, що число людей, знайомих з українською мовою й культурою, серед комуністів являється значно меншим. При цих обставинах провадити активну українську політику для комуністів нема можливості.

Треба додати, що серед громадських кол на Україні ходять уперті

чутки, ніби еволюція, яка заходить у відношенні большевиків до української справи, звернула на себе серйозну увагу представників Англії і Америки, які перебувають вsovітських державах. Передають, що представники цих держав інформують свої уряди в тому напрямі, що український рух набрав остільки серйозного характеру, що з ним порадити собі не можуть навіть большевики, що з огляду на це всякі надії на відновлення Росії в давніх межах стають повною утопією й тому являється необхідною повна зміна політики в цьому питанні".

Можемо додати до цього, що вже в 1923 р. в Харкові і в Москві видана цікава комуністична література в російській мові по національному питанню. І тут найбільше уваги уділено Україні. В брошури „Основные задачи момента", що містить промови Раковського, цього справжнього словоблуда, знаходимо між іншим такі рядки:

„Перед усім треба зазначити, що національне питання, яке стоїть перед нами, має незрівняно більше значення для нас на Україні ніж для таких республік, як Грузія.... Тут ми перебуваємо у виключному становиську. Міста—російські, а село—українське, і отже тут, у нас на Україні, незалежно від того як ми розв'язємо його у всеросійськім маштабі, це питання велике—не тільки питання мови й культури, але й питання державного устрою, питання організації державного апарату, державних шкіл. Тов. Блакитного не зрозуміли. Він хотів висловити, що треба перемогти ті забобони, що існують у багатьох з нас, буцім то є єдина й неділіма, буцім нема України, а є Малоросія. От що хотів сказати Блакитний. Але в нас з Росією є революційна й тісна „смичка", котру ми будемо весь час підтримувати. Я не боюся, що ця революційна смичка щось втратить від того, що наших свідомих партійних працівників примусять вчитися по-українському. Від цього вони нічого не втратять, але з них вийдуть українські працівники, і ми нічого не втратимо від того, що зробили 95 відс. шкіл у Київській та Полтавській губ. українськими, а українських учителів нема.

Мені доводилося тут чути, що для селянства головне питання не мова, не культура, а дешева махорка, непереобтяжуючі податки, високі ціни на хліб і ін. Звичайно, і цього зображає селянство, але одно одному не суперечить. Далі—є ще й такі явища в українському селянстві. Тут нам читали, що українські селяні з Золотоношського повіту більш люблять читати російські газети й мислять по-російські. Я був одним із тих, які твердили, що „Селянську Правду" треба писати по-українські й по-російські тому, що є старе й нове покоління. Але робити з цього висновок, буцім то до українізації селяні ставляться байдуже,—неправильно, товариші. Я сам міг би розповісти, що під час повстання в 1917—18 р. р. в Трипіллі в самих українських селянських районах, коли наші товариші виступали по-українському, селяні казали: „Балакайте по російські, бо ми хочемо вчитися панської мови". Але ж звідси неможна робити висновку, що національного питання нема! Адже коли готентоти не дійшли до поняття про Бога, то звідси можна було б зробити висновок, що готентотів треба визнати найліпшими атеїстами. Але товариші, вони атеїсти з причини крайнього свого неузвіту, а от коли вони історично дійдуть до Бога і потім стануть поборювати ці фантасмагорії,—тоді ми скажемо, що готентоти дійшли

до вищого ступня розвитку. Старі українські селяне гадають, що українська мова—то мова рабів, мова „холопства” і відчувають ненавість до неї; відозви, писані большевиками українською мовою в 1918 р., селяне рвали. Але є інше—це сучасні українські школи, це те, що ми самі виховуємо—нове українське покоління, національно свідоме, і коли перед цим поколінням виникає питання про мову, культуру, школу і т. і., то це перетворюється в питання—бути чи не бути нашим впливам на це нове покоління.

Я вам подам, до речі, маленьку подробицю при розвязанні національного питання в першій резолюції, яка була складена Центральним Комітетом Р. К. П. була вказівка на те, що нові економічні умови утворили два похили (уклони): один похил у центрі—централістично-бюрократичний і другий похил на місцях—сепаратно-націоналістичний, і що партія мусить боротися проти цих двох нахилів. В останній редакції це викинуто. І в новій резолюції, яка тепер надрукована, ви не знайдете вказівки на другий нахил. Вона свідомо звідти витравлена.

Я зазначу ще один момент, який тов. Лебедь висунув у своїй промові, коли сказав, що нічого спільногома між Ірландією, Угорщиною і нами. Я поперед усього запитаю т. Лебедя, чи читав він полемику тов. Леніна з Радеком. Вона точилася в 1916 р. Тов. Радек написав статтю в газеті „Бернер Тагевахт“ У цей час на горло скарали Сегмента, вождя Ірланського повстання. Тов. Радек писав, що фактично події в Ірландії—дута річ. Нема, мовляв, жадного поважного ірланського руху. Він був у той час, коли земля знаходилася в руках англійських ленд-лордів. Але після того як земля перейшла до рук дрібних власників, цього руху нема, і те, що діється,—штучне й роздуте.

Тов. Ленін напав на тов. Радека в нашім закордоннім органі „Соціал-демократ“ зі всією суворістю, з якою він завжди нападає. І правда була на боці т. Леніна. Дивіться, що тепер діється в Ірландії!..

Я вам вже казав, що все, що торкається спеціально нас—України та ми не можемо ігнорувати. Те або інше розвязання національного питання в нас на Україні поможе нам або перешкодить нашій справі за кордоном. Там, за кордоном, десятки мільйонів Українців (ІІ) дивляться на нас, на кожний наш крок.

Я хочу ще оголосити маленьку телеграму з Лондона, яка торкається Східної Галичини. Візьму тільки кінець з неї: „на передачу Східної Галичини Польщі дуже впливув факт окупації України Совітською Росією“. Ми знаємо, що це невірно (ІІ), але це є той тон, який домінує в усій закордонній пресі, що слідить за кожним нашим рішенням. Коли було принято рішення про Союз совітських соціалістичних Республік, то вся польська преса писала: „Касується тепер Україна. Це добре. Тепер українські партії в Галичині, що орієнтувалися на Україну, будуть знати, що то таке дружба з Росією“. Це говорилося за для того, щоб аргументувати анексію Галичини. От момент, який треба підраховувати“.

Дозволю собі навести ще кільки рядків:

„Неможна погодитися з поглядом т. Лебедя про вільну боротьбу між двома культурами. Нехай вони, мовляв, борються, і хто з них переможе—це їх справа.“

Зовсім не так стоїть питання. Завдання держави дати змогу розви-

ватися тій культурі, яка була штучно стиснута та обмежена. От наше завдання. А коли ми будемо чекати природної українізації нашої партії, то боюся, що нам доведеться дуже довго чекати, що політичні події можуть випередити цей процес, і ми опинимося „за бортом”...

Ми могли б навести ще кільки сторінок такого ж змісту з промов спритного Румуна, який міняє переконання в національному питанні три рази на рік, але поки що поставимо крапку. Для нас ясно лише одне,— що здорово притискає російсько-жидівських комуністів на Україні, коли вони мусять братися за українську граматку.

О. Па—ський.

З УКРАЇНСЬКОГО ЖИТЯ. НА ЕМІГРАЦІІ.

В таборах. Що більше дошкуляє таборян — матеріальні, чи моральні скрути, сказати важко. Перші потягають за собою під падок настрою, що безперечно відбивається в де-якій мірі і на моральному стані інтернованих. Другі породжують зневір'я і нехіть, і, навіть, недбайливe відношення до справи поглишення свого матеріального стану.

Спроби розірвати цей ланцюг і організовано розпочати боротьбу з матеріальними скрутами розбились об цілком життєву перешкоду „брак засобів на розпочин акції”. Ініціатива боротьби перейшла до приватних груп і навіть окремих індивідів, які почали вишукувати засобів до поглишення свого матеріального стану, закладаючи ріжні майстерні то що. Таким чином в таборах утворилися майстерні по виробу валіз, кошиків, кістяних прикрас то що, і вже цілком самостійно почали працювати малярі, які найшли попит на свої картини і заробляють досить порядний гріш, як рівно ж і майстрі по кості. Останні своїми артистичними виробами і дешевою розцінкою зачехували ринок і мають великий попит на свої праці. Майстерні дають досить великі замовлення і обо-

ротний капітал дає колективам їх заробіток до де-якої міри вистарчуєчий на поглишення свого стану.

Жінки в таборах дістають працю від методистів (після ліквідації У. М. С. А.), дістаючи від них замовлення і матеріали на вишивки і мають прибуток хоч і не такий, який могли би мати при замовленнях приватних, та при бракові політу на вишивки на місцевім ринкові — приходиться навіть дорожити тим, що перепає хоч будь який гріш.

Де хто з таборян пробує боротися з матеріальними скрутами йдучи на чорні роботи в близьких околицях табору, де, правду кажучи, інтернованого робітника потроху визискують, та все ж і з тим заробітком, який вони мають — жити так-сяк можна.

Ще частина інтернованих працює в таборових майстернях (кравецька, шорна, швецька, столярна). Але досить значний відсоток інтернованих — поглишти свій матеріальний стан не може і то, навіть, не завше з браку ініціативи. Скоріше з браку відповідних засобів на розпочин якогось діла, а помочи на це немає заідки чекати.

Моральне життя таборів, вірніше частини таборового суспільства, що знаходиться під впливом

культурно-просвітніх установ і в тісному звязку з останніми, стоїть на ліпшому шляху, тут помічається більша злітованість і охота до праці.

В таборах існують Академічні курси—військові, гімназія ім. Т. Шевченка, реальна школа, Школа українських пластунів, педагогичні курси, курси чужоземних мов, курси правопису і вечірня школа для неграмотних (в таборах Каліш і Щипіорно).

Після ліквідації відділів УМСА, які в значній мірі допомагали матеріально існуванню зазначених наукових закладів, Управління культурно-освітніми справами засклало шкільно-просвітній фонд ім. Б. Грінченка, який зібрав 11.000.000 марок польських, і вживає їх на підтримання освіти (переважно гімназій).

З'організувалися товариства й гуртки: Громада Старшин 6 дивізії, Товариство плекання військових знань, Філософський гурток ім. Гр. Сковороди, Культурно-освітня секція комітету допомоги збігцям з України, Літ. арт. Т-во „Веселка“. Вони час од часу влаштовують лекції, реферати і виклади, а деякі з них, як напр. Т-во плекання військових знань і Філософський гурток—готують свої праці до друку. Т-во плекання військових знань думав навіть про видання власного журнала.

Засобами Головного Управління К.О. справами видається газета „Український Сурмач“, що має характер більш інформаційний, а засобами приватних груп видаються журнали: „Наша Зоря“ — журнал військово-публіцістичний, „Релігійно-Науковий Вістник“, „Веселка“ — літературний місячник, „Вістник спілки лікарських помішників“ і неперіодичний „Військовий вістник“.

Із зазначених видань „Український Сурмач“ і „Наша Зоря“ розповсюджуються в таборах цілком безкоштовно, що дає змогу читати їх кожному.

Для видання зазначених журналів і газети видавництва користуються таборовими друкарнями, яких в таборах є аж три. Окрім видання журналів — видавництва

иноді видають окремі книжки. Так наприклад,—Благодійне видавництво „До Світла“ видало три випуска бібліотеки „До Світла“: 1) „Шукачі правди“ Ф. Тома і „Фома Невірний“—Д-ра Альті. 2) „Життя і особа Григорія Сковороди“—Ерна і 3) „Служба Божа св. Васила Великого“, В-во Б-ва Св. Покрови б С. С. дивізії, крім „Релігійно-Наукового Вістника“—ряд книжок національно-церковного змісту. В-во Культ.-освітнього відділу б С. С. дивізії, наряду з дрібними, випустило такі цінні книжки як „Наша Батьківщина-Україна“ — короткий курс українознавства для козака, який являється коротенькою енциклопедією по всіх українських питаннях, і збірник „На Руїнах“, присвячений листопадовій повстанчій групі 1921 року на Волині. Літ. арт. Т-во „Веселка“ видало окрім журнала „Веселки“ — п'есу Ф. Крушинського—„Мотря Кочубеївна“, п'есу А. Кафманюка—„Максим Свеней“ і „Альманах трьох“ поезії Е. Маланюка, М. Селегія і М. Осики.

Видавництво „Чорномор“ видає книжки по замовленнях з Чехії і Галичини. Видало воно: „Трактор і моторовий плуг та застосування його в сільському господарстві“—Я. Ільницького, „Світ Червоний“ повість К. Поліщука, „Українські прислів'я“, „Казки сходу“ В. Дорожевича в перекладі п. Селегія, „Запорожський клад“ Корнієнка, „Як ковбаса та чарка, то минеться й сварка“, „Історія української літератури“ проф. Л. Білецького, „Повстання органічного життя на землі“ В. Корольова-Старого, „Kleptatis“—Хр. Алчевської, „Озеро Імен“—Шторма, „Диктатура пролетаріата“—К. Каутського і „Монна Ванна“ М. Метерлінка.

В таборах Каліш, Щипіорно і Стрілків є 4 драматичних трупи, 3 хори і 3 оркестри (з них дві симфоничні).

Заснувалися два релігійні братства: „ім. св. Кирила і Методія“ і „Св. Покрови“, при чому останнє малося при кожній військовій частині, але в сучасний мент проявляє своє життя лише одно — б-во С. С. дивізії. В-во св. Кирила і Методія час од часу звертається до віруючих з посланнями, дбає про інформацію заграницьких церков

про церкву українську і захищає пропагує ідею автокефалії Церкви на Великій Україні. За підтримкою братств у таб. Каліш і Щипіорно з'organізовано церковні хори.

Особливою енергією визначається п.-о. Білон, який стремить до запровадження старих українських традицій в службі Божій (є членом редакційної колегії і відповідальним редактором „Релігійно-Наукового Вістника“ і головою видавництва „До Світла“). Це відчувають його парафіяне, котрі йдучи за його прикладом виявляють своє релігійне піднесення чим можуть. Чудово вишили національним візерунком священичі ризи і церковні облачення, які уявляють дійсно шедевр мистецтва.

Не дивлячись на те, що матеріальний і моральний стан, порівнююче з попередніми роками, значно погіршав—та кількість тaborян, яка ще залишилася в таборах виявляє більшу відпорність: в Совдепію уже ніхто не іде, і коли розпорощення інтернованих йде своїм шляхом—то залежить воно не від них самих.

В останніх числах травня до табору завітала комісія з представників соймових клубів, після чого почалися звільнення інтернованих з таборів.

В таборі Стрілків, де нині Українці розміщені з Москальями, життя протікає більш-менш тихо. Трапляються випадки зриявів ворожнечі між Українцями і Москальями, але рідко, бо кожен там живе власним життям.

Українці мають драматичну трупу, хор і симфонічну оркестру. Досить часто відбуваються вистави. Репертуар театру стає український з невеликою домішкою перекладного московського.

Національні українські свята обходяться урочисто. Так, наприклад, Шевченківські свята відбувалися два дні: 10—11 березня. Улаштовані свята були на кошти, зібрани по підписаному листу серед самих же інтернованих. Було прочитано кільки рефератів на теми: життя Т. Шевченка, роля Т. Шевченка в визвольній боротьбі і інш., виставлена п'єса Т. Шевченка „На-

зар Стодоля“ і уряджений концерт. Вийшло святкове число „Проміння“ (після 9-місячної перерви). Під час святкування сподівалися ворожих виступів з боку Москалів. Були ٹжиті попереджуючі заходи і не дарма, бо, як виявилося, Москалі мали намір зірвати прapor

Взагалі ж, присутність в таборі Москалів породила відрадне явище. Група, по таборовій фразеології, „малоросійствуючих“, що нараховувала в минулому досить великий відсоток, з переїздом до таб. Стрілків Москалів, різко змінила курс в бік український. Деякі жінки старшин, а з ними й старшини, що раніше „прінціпов“ не балакали по українському, нині демонстративно балакають виключно українською мовою. При чому знання нимим мови виявилося вповні.

Серед інтернованих Москалів є багато „малоросів“ з українських губерній, які іноді в розмовах з Українцями висловлюють бажання в випадку якоїсь акції, перейти на службу до Українців. Їх дивує внутрішня злітованість українських груп і авторитетність для підлеглих керуючого органу, чого якраз бракує в московській організації.

На Великодніх святах в таборі трапився неприємний випадок. Один Москаль зірвав з козака „Залізний Хрест“. Обурені цим вчинком присутні Українці хинулися на Москалів, що співчували вчинкові свого товариша. Почалась бійка, в наслідок якої п'ятьох Москалів і одного Українця було однесено до шпиталю. Така протилежна пропорціональність в жертвах бойовиська (Москалів мешкає в таборі втрое більше ніж Українців) породила серед Москалів ремство: „Їхній козак стоїт трьох афіцеров!“—казали солдати.

Українці в таб. Стрілкові живуть в порівнююче ліпших умовах ніж Москалі, а то тому, що більшість Українців працює в майстернях, заснованих ще відділом у. М. С. Н. що дає їм деякий гріш, тоді як Москалі переважно витирають боками нари.

Перед з'їздом еміграції.

8 го травня в помешканні Українського Центрального Комітету в Варшаві відбулися засідання організаційної комісії по скликанню емігранського з'їзду. В ч. 1 "Трибуни України" були вже подані докладні інформації про попередні заходи в справі скликання з'їзду. Організаційна комісія з представників еміграційного громадянства і Центр. Комітету мала остаточно усталити програму з'їзду та ухвалити основні правила для вибора еміграцією своїх представників на з'їзд.

На засіданнях організаційної комісії були присутні Голова Ц. К.

Лукашевич, члени Ц. К-та П. Зайцев, Л. Михайлів, В. Прокопович і О. Саліковський, представник Українського Правничого Т-ва М. Багриновський, представник Союзу студентів-емігрантів п. Тернопільський, представник емігранських робочих колоній району Гайнівка п. Федоренко й п. Мозкотун, а також С. Сірополко—із Тарчова.

Головою було обрано п. Багриновського, секретарем—п. Тернопільського.

Представники з місць поінформували комісію, що в іх місцевостях громадянство сприятливо ставиться до скликання з'їзду і визнає його конечну необхідність — перш за все для встановлення правного захисту емігрантів та їх організацій. Розглянувши потім питання про загальний характер з'їзду, організаційна комісія низнала, що з'їзд мусить бути аполітичний і уявляти з себе репрезентацію тої української еміграції, яка стоїть на національно-державному ґрунті. Що торкається порядка виборів, то організаційна комісія спинилася на таких засадах і правилах:

1) Центральний Український Комітет звернеться у найскоршому часі до міністерства внутріш. справ Річі Посполітої Польської за дозволом на скликання емігранського з'їзду і коли дозвіл буде одержано повідомить про це воєводства, в яких перебувають українські емігранти.

2) Вибори на з'їзд мусуть переводитися на засадах широкого демократизму, щоби по можливості

всі течії та інтереси були на ньому репрезентовані.

3) В районах, зазначених в обіжникові Українського Центр. Комітету про скликання організаційної комісії, надрукованому в ч. 1-му "Трибуна України", повинні бути встановлені місцевим суспільством виборчі комітети, які займаються справою організації виборів свого району.

4) Виборчі комітети можуть бути з'organізовані в місцевостях і не зазначених в обіжникові У. Ц. К., якщо кількість емігрантів досягне там 50 чоловік, а в певних випадках (див. арт. 8 цих правил)— 20 чоловік.

5) Вибори делегатів передвідяться на загальних зборах емігрантів даної місцевости. Про час виборів мусить бути повідомлені виборчим комітетом всі емігранти тої місцевости.

6) Коли б якесь частина еміграції не приняла участі в загальних зборах, а між тим бажала б післати делегата на з'їзд, то вона може обрати свого представника на окремих зборах при умозі, що на ті збори прибуде не менша кількість осіб, ніж зазначений в п. 4 мінімум.

7) Емігранти, які мешкають поза даною місцевістю і не можуть прибути на збори, мають право подати свій голос листовно—поштою (для контролю над таким способом подачі голосів необхідно, щоб виборчий бюллетень був "запечатаний" в чисту коперу, а ця копера вкладається в другу, на якій пишеться адреса голови виборчої комісії і зазначається ким саме поданий лист, прізвище подавця вноситься в список, а чиста копера розкривається лише разом з іншими такими ж самими копертами засіданням комісії).

8) Делегати вибираються на з'їзд по одному від 50 чоловік, але в місцевостях, де еміграційне суспільство дуже розорошене і вибори по цій нормі трудно перевести,—норма ця помершується до 20 чоловік.

9) Для полегчання процесу виборів емігрантське суспільство певної місцевости може встановити двукступневий порядок обрання, а саме: кожна група не менше 5 душ

обирає виборця, ці виборці збираються в призначене місце і обирають делегатів на з'їзд з розрахунком не більше одного на кожніх 20 емігрантів.

10) Псипускаючи, що в більшості місцевостей вибори на еміграційний з'їзд, як аполітичний, будуть переводитися по одноступенній мажоритарній системі, щоб то обсолютною більшістю, безпосередньо поданих голосів, організаційна комісія визнає можливим переведення виборів і по системі пропорціональній (по списках) в тих місцевостях, де цього побажає більшість тамошнього суспільства.

З'їзд мусить бути скликаний у Варшаві і не пізніше 1-го серпня.

Підготовча до з'їзду праця повинна бути покладена на спеціально обране для цього Організоване бюро з'їзду.

Розглянувши програму з'їзду, намічений в обіжникові Українського Центрального Комітету (з на головком: „До всієї української еміграції, перебуваючої в Польщі“); а також заяви ріжних емігранських організацій що до поширення цього програму, комісія визнала бажаним, щоби на з'їзді були розглянуті і здебедовані такі питання:

1) Правна кваліфікація емігрантів, в звязку з питанням про це саме, вже порушеним у Лізі Націй. Необхідно з'ясувати наше положення в Польщі, як емігрантів політичних і встановити якесь певне відношення до нас з боку Польської влади. Доручається просити скласти доклад по цьому питанню Українське Правниче Товариство.

2) Організація емігрантів на місцях їхнього перебування в національно-громадські кола, товариства, гуртки і т. и. з ріжними завданнями: загально - культурними, професійними, науковими, літературними, мистецькими, релігійними, видавничими і т. и.

3) Встановлення постійного звязку між місцевими емігранськими осередками у Польщі і Українським Центральним Комітетом. При обговоренню цього пакта була зазначена необхідність реорганізації У. Ц. К. на громадських засадах виборності і контролю.

Доклад представлять Голова і Секретар У. Ц. К.

4) Організація пресових бюллетенів; можливості видання щоденного органу, присвяченого потребам еміграції.

Доклад представить п. Саліковський.

5) Організація самопомочі (бюра праці, гуманітарна і медична допомога і т. и.)

Доклад представить п. Михайлів.

6) Матеріальна і моральна допомога громадянам, інтернованим в таборах.

Доклад представить п. Прокопович.

7) Встановлення звязку за допомогою Українського Центрального К-ту з іншими організованими об'єднаннями Української еміграції по-за межами Польщі, в цілях взаємної інформації, а також матеріальної і моральної допомоги.

Доклад представить Ц. У. К.

8) Стан і потреби культурно-освітньої справи серед еміграції, способи задоволення цих потреб взагалі і зокрема—відносно наших студентів у Польщі.

Доклади представлять: загальний—п. Сірополко, по студентським справам—Союз Укр. студ. емігрантів у Польщі.

Поверх програму, зазначеного в обіжникові Ц. У. К., бажано поставити на порядок денний такі справи:

9) Суд чести для емігрантів, який міг би усунути необхідність звертатися у своїх внутрішніх справах та суперечках до чужих сусідів і таким чином уникнути тій дискредитації національної і гідності, яка тепер спостерігається досить часто.

Доклад в цій справі і відповідний проект просить представити Ченстохівську громадську організацію, яка порушила питання про суд чести, і Правниче товариство у Варшаві.

10) Утворення емігранського національного епіскопату.

Доклад просить представити Кирило-Методіївське Братство.

11) В справі інвалідській просити представити доклад Спілку Укр. Інвалідів.

Під кінець організаційна комісія розглянула доклад комітету сухітників про допомогу і постанов-

вила—передати як матеріал для докладу, дорученого п. Михайлову (по п. 5 програму).

Доклад Філії техніків, передати як матеріал у відповідних частинах, докладчикам по пункту 8.

По пропозиціях Союзу Студентів, викладеним в повідомленні Союзу Студентів за Ч. 11—10 січня 1923 р., просити Союз Студентів взяти на себе складення відповідних докладів.

Закінчуячи свою працю організаційна комісія спинилася на питанні про необхідність складення постійного організаційного бюро, яке б провадило працю по підготовці скликання з'їзду, збирало б необхідний для цього матеріал, зносилося би з авторами докладів в інтересах своєчасного їх одержання, залагоджувало б технічні справи з помешканням і т. і.

В склад організаційного бюро, комісія обрала таких осіб: п. Багриновського, п. Саліковського і п. Тернопільського.

Організаційному бюро в цім складі надано право кооптації.

26 травня відбулося засідання організаційного бюро, яке постановило кооптувати в свій склад п. Буйницького і одного студента по згоді з Головною Управою Союзу студентів. Головою Організаційного Бюро обрано — О. Саліковського. Заступником Голови — М. Багриновського, Секретарем — п. Тернопільського.— В справах з'їзду просять громадянство звергатися або до Голови Бюра (Warszawa, Ochota, Ogrzewska, 44 т. 2), або до заступника Голови М. Багриновського (Warszawa, Praha, Zamkowskiego 25 т. 52).

Реорганізація еміграційного центру. Український Центральний Комітет являється, як відомо, нашою вищою еміграційною установою в Польщі і має своїм завданням опікуватися потребами української еміграції, репрезентувати її перед Польським урядом, захищати правні, культурні і матеріальні її інтереси і т. і. Праця У. Ц. К. регулюється спеціальним статутом,

який було складено в 1920 р. і тоді ж затверджено польським урядом Основоположниками і Директорами Центрального Комітету вважалися А. Лукашевич, А. Ніковський і П. Пилипчук, але останні два фактично в Варшаві не мешкали і близької участі в керуванню справами Ц. К. не приймали, а потім і зовсім одійшли від українських еміграційних центрів. Отже, виникло питання про зміну в персональному складі керовників Ц. К. і разом з тим про загальну реорганізацію цієї установи в звязку з досвідом, який дала його праця, та з опінією еміграційного громадянства.

12 і 24 квітня відбулися загальні збори членів Українського Центрального Комітету, які розглянули ці питання. Замісць А. Ніковського і П. Пилипчука були обрані в Директори Ц. К. Вячеслав Прокопович і генерал М. Юнаків, а заступниками Директорів — О. Саліковський і генерал М. Безручко. Разом з тим збори визнали бажаним побільшити число філій Ц. К. в місцях осідку української еміграції, організуючи ці філії на громадських підставах, а саме з людей, обраних місцевим громадянством, а не призначених з центра. Що ж торкається самого центра, то виявилося з докладу Голови Комітету А. В. Лукашевича, що статут Ц. К. не позбавляє можливості, при певній організованості і дисципліні громадянства, ввести в склад Комітету, як керовників його секцій і як членів рад при тих секціях — обраних представників еміграційного суспільства. Остаточно справа ця має бути розглянута і розвязана на еміграційному з'їзді, що повинен відбутися в липні, як що польська влада дасть на те свою згоду.

На тих же зборах членів У. Ц. К. було принято демісію заступника Директора і скарбника Ц. К. д-ра Є. Лукасевича, якому збори висловили подяку за його безкорисну працю для Комітета з моменту його заснування.

Вищі курси українознаності. Національна свідомість українського громадянства на еміграції і з'осібна студенства перебуває на

дуже невисокому рівні. Важкі умови життя політичної і збройної боротьби в останні роки не давали можливості для більшості тих, що опинилися тепер на еміграції, повністю свою освіту більш-менш систематично ступнованням національних дисциплін—навіть таких, як історія батьківщини та розвиток рідного письменства.

Гріко було думати, що після кількох років в еміграції люде повернутимося на батьківщину з тими ж прогалинами в своїому національному вихованні, і культурно-освітня секція Українського Центрального Комітету влітку минулого року поважно спинилася на цьому питанні. Спочатку хотілося задоволінити хоча б в мінімальних межах потреби нашої емігранської молоді, і щоб упевнити свої кроки в цьому напрямкові, Центральний Комітет звернувся до Союзу студентів, бажаючи знати його опінію. На цей запит було одержано від Головної Управи Союзу українських студентів емігрантів у Польщі, за підписом Голови І Секретаря Управи, таку відповідь (24 серпня 1922 р. ч. 614): „До Українського Центрального Комітету. — Головна Управа має за шану довести до відома Високого Комітету витяг із протоколу засідання Головної Управи в справі заснування у Варшаві катедр українознавства.

Слухали інформації про побажання Українського Центрального Комітету заснувати катедри української історії й історії літератури.

Після обміну думок ухвалили: „З огляду на потребу таких катедр для українського студенства, яке студіює на вищих школах у Варшаві, всіма силами підpirati цю справу. На випадок позитивного залагодження цієї справи встановити обов'язковість відвідування цих катедр всіма членами Союзу, що перебувають у Варшаві. Крім того Головна Управа висловила побажання, щоб ці катедри мали офіційний характер, цеб-то, щоб ті особи, які прослухають певні дисципліни могли б користувати з деяких прав по повороті на Україну”.

Маючи за собою таке співчуття академічної молоді, Центральний Комітет енергійно прийнявся за переведення справи і через кілька місяців вона була налагоджена в

значно ширших межах, ніж гадалось в самому початку. Цілий ряд лекторів відгукнувся на запрошення Центрального Комітету викладати на Вищих курсах українознавства, а завдяки діяльній ініціативі Голови Українського студенського Патропату (цеб-то Комітету допомоги студентам-Українцям, перебуваючим на еміграції) п. професора Конопацького Сенат Варшавського університету задовольнив прохання Центрального Комітету, давши дозвіл на виклади лекцій по українознавству в аудиторіях університету.

Цей дозвіл було одержано в початку квітня, і 12 квітня керовник культурно-освітньої секції Центрального Комітету, разом з тим часово керуючий справами курсів О. Ф. Саліковський відкрив їх у XIV аудиторії Варшавського університету промовою, в якій ознайомив слухачів з історією курсової справи та з тими передходами, які затримали здійснення ідеї вищої української освіти для еміграційного громадянства. Потім виклав свою першу лекцію б. професор Харківського університету п. Вячеслав Заікін, розпочавши нею широкий курс по історії державного ладу на Україні. Слухачів було в цей день біля 50-ти, переважно студентів, але було також серед слухачів поверх 10-ти військових і цивільних членів Варшавської і Воломінської українських колоній.

Вищі курси українознавства в Варшаві являють із себе інституцію емігранську, тимчасову, науково-культуральну. В політику вони не втручаються і з іншими освітніми установами не конкурують, маючи свої стисло закреслені завдання—дати своїм слухачам те, чого вони не можуть одержити в жадній чужій школі.

Лекції на курсах відбуваються в будні дні о 19—21 год., а в неділю о 14—16 год. в двох аудиторіях Варшавського університету.

На превеликий жаль тяжкі матеріальні умови, в яких перебуває українська еміграція і зокрема студенти, несприятливо відбиваються на численності слухачів, але по затим лекції акуратно відвідує студенство і громадяне взагалі в кількості від 15 до 40 і вище.

До викладу лекцій були запрошені Українським Центральним Комітетом такі лектори:

Варшава—Вічеслав Заікін (Історія державного ладу на Україні), П. Зайцев (Історія нової української літератури), О. Саліковський (Український національно-суспільний рух з кінця XVIII в. до останніх часів).

Краків—Ів. Фещенко-Чопівський (Економічні умови незалежності державності).

Каліш—Вяч. Прокопович (Історія України).

Львів—Леонід Білецький (Історія старої української літератури), І. Огієнко (Українська мова—науковий виклад), Мик. Голубець (Історія українського мистецтва), М. Вороний (Історія українського театру) і Вал. Садовський (Економічна географія України).

Прага Чеська—Д. Дорошенко (Історія української казаччини), О. Лотоцький (Історія української церкви), Л. Чикаленко (Українська етнографія).

Окрім цих 13 ти лекторів, які дали принципову згоду викладати на Курсах Українознавства при Українському Центральному Комітеті, згодився А. Лукашевич викласти, в додаток до ціклу лекцій проф. Ів. Фещенка-Чопівського (Економічні умови державної незалежності).—лекції про значення транспорту в економічному і державному життю країни.

До червня лекції викладали слідуючі особи: В. Заікін, П. Зайцев, В. Прокопович, В. Садовський, О. Саліковський і І. Фещенко-Чопівський.

Решта лекторів, звязані умовами праці, повідомили адміністрацію Курсів, що зможуть приїхати до Варшави для викладів лише влітку, а Л. Білецький, запрошений на Директора Українського педагогичного Інституту в Празі-Чеській, мусів відмовитися від викладів, на які спочатку дав згоду.

При Вищих Курсах Українознавства засновано: 1) Бібліотеку, на яку витрачається частина асигнованого на курси фонду і 2) Видавництво лекцій. До бібліотеки тимчасово прилучається збірка книжок (поведі 1000 примірн.), придбана для Кам'янецького

університету Ректором цього університету п. проф. І. І. Огієнком. Для видання в першу чергу готуються лекції проф. В. Заікіна — Історія державного ладу на Україні, а також виклади В. Прокоповича і В. Садовського.

Курсами керує загальна колегія лекторів, а в перервах між зборами колегії — обраний нею на керовника член колегії О. Саліковський.

Як один із самих приємних моментів в житті курсів, треба зазначити сердечний відгук на їх працю з боку Ліги Української Культури (в Відні). В кінці квітня адміністрація курсів одержала від Ліги такого листа:

„Довідавшись з газет про відкриття Українських Вищих Курсів, Ліга Української Культури спішить привітати групу невтомних працівників для добра і слави Української Нації. Ці курси — ще один покажчик невмируочисти національно-творчого духу, що знаходить все нові і нові шляхи для свого проявлення.

Бажаємо щиро успіху Вельми Шановним професорам і лекторам і надіємося, що Ваша праця знайде признання як серед молоді нашої, так і серед громадянства.

Одночасно просимо Управу курсів не відмовити надіслати нам список лекторів, предметів, що ними викладаються, статут Курсів та повідомити про всі свої успіхи й біжучу роботу; ці всі відомості ми будемо вміщати в бюллетені Ліги, які мавмо в недовзді випустити". Підписали Голова Ліги С. Шелухин і Секретар Сулятицький.

Рада лекторів постановила висловити Високій Лізі Української Культури найширішу подяку за цінну моральну підтримку справи Курсів. До цієї постанови прилучились і слухачі Курсів. — До Ліги Української Культури Керовник Курсів надіслав всі потрібні інформації.

Українська Господарська Академія в Подебрадах. Українська Господарська Академія є приватним сільсько-господарським інститутом типу вищої школи. Заяданням Академії є приготовлення фахівців в агротехніці і в тих

галузях знання й промислу, які стоять в зв'язку з хліборобством.

Вищим керуючим органом Академії є Професорська Рада. Професорська Рада Академії вирішує основні питання академічного життя: затверджує програми навчання, встановлює правила, що до закликання професорського персоналу, прийому і звільнення студентів, порядку навчання та іспитів, розпорядку внутрішнього академічного життя, затверджує обраних відділами Академії осіб лекторського складу, то-що.

Виконавчим органом Професорської Ради Академії є Сенат Академії, який складається з ректора, проректора, деканів і проректорів. Сенат проводить загальноадміністративні та господарські справи Академії, виконуючи загальні директиви та окремі постанови Професорської Ради.

Головою Професорської Ради і Сенату є обраний Радою зі складу II професорів Ректор Академії, якому і належить загальне керування Академією та догляд за ходом академічного життя, а також ре-презентація Академії зовні. Першим ректором обраний професор Петербурзького та Київського Політехнічних Інститутів, інженер Іван Шовгенів. Заступником і помішником ректора є проректор Академії професор Б. Іваницький, Секретарем Професорської Ради — проф. І. С. Шереметинський, а з 1 лютого — доц. Б. Мартос.

Академія складається з трьох автономних в своїх внутрішніх справах відділів: 1) економічно-кооперативного, 2) агрономічно-лісового і 3) сільсько-господарсько-інженерного. Керуючим органом кожного відділу є Професорська Рада Відділу, яка складається з професорів і доцентів відділу та представника від лекторів відділу. Професорська Рада Відділу вирішує всі справи, що стосуються до відділу.

Навчання в Академії є без платним і проводиться українською та чеською викладовими мовами. Курс навчання триває три роки, поділяючись на шість піврічників семестрів. В склад студентів Академії приймаються громадяне з цілої української території, з закінченою середньою освітою. Умовно студентами до Академії можуть бути

прийняті особи і без закінченої середньої освіти (але з знаннями, відповідаючими програму не менше шести класів середніх шкіл, або не з закінченою нижчою технічною освітою; відповідних галузів, такі особи на протязі не більше одного року мусять скласти середнє-шкільну матуру).

Академія має приготувати фахівців по різних галузях знання і поділяється відповідно основному характеру груп тих знань, що являються предметом викладів в Академії, на відділи і підвідділи.

Економічно-кооперативний відділ поділяється на підвідділи: економічн., статистичний і кооперативний.

Агрономічно - лісовий відділ поділяється, на підвідділи: агрономічний і лісовий.

Сільсько-господарсько-інженерний відділ поділяється на три підвідділи: технологічний, меліоративний і межовий.

Навчання в Академії має проводиться шляхом теоретичних викладів, камеральних практичних вправ та, по деяких дисциплінах, практичних вправ в натурі (у полі, в лісі, по заводах то-що).

На економічно-кооперативному відділі в першому році було біля 90 слухачів. Викладалися такі науки: Політ. економія (проф. О. Мицюк), економічна географія (проф. В. Тимошенко), статистика населення (доц. Л. Шрамченко), історія статистики (проф. Ф. Щербина), теорія кооперації (доц. Б. Мартос), загальна наука права (проф. О. Ейхельман) й інш.

На відділі агрономічно-лісовому слухачів було поверх 85. Викладалися: вища математика (інж. О. Коваленко), фізика (лектор Б. Лисянський), хемія (доц. Вікул), мінералогія (доц. Чернявський), геологія (проф. М. Шадлун), геодезія (доц. Грабина), ботаніка (доц. Чедрів), політ. економія (проф. О. Мицюк), енциклопедія лісівництва (проф. Б. Іваницький), сінотарство (проф. І. Шереметинський) й інш.

На відділі сільсько-господарсько-інженерному слухачів було 60. Викладалися: фізика (Б. Лисянський), вища математика (О. Коваленко), аналітична геометрія (проф. І. Шовгенів), наригна геометрія (інж. Е. Сакович), геологія (М. Шадлун),

геодезія (інж. Грабина), хемія (М. Вікул) і інші.

Крім того для всіх слухачів викладались мови: українська (д-р М. Левицький), чеська (пані Бочковська), Німецька (О. Безпалко) і французька (пані С. Русова).

По скінченню навчання і витриманню встановлених іспитів, студентам будуть надані відповідні знання: ученого економіста, ученого статистика, ученого кооператора, ученого агронома, ученого лісовода, ученого технолога, ученого меліоратора, ученого землеміра.

З 24го травня 1922 року Українська Господарська Академія розташувалася в невеликому місті Подебрадах, з населенням біля 6.000 мешканців, в відаленні 1 з пол.—2 год. від Праги.

Осередок Академії—канцелярія, прийомні кабінети ректора й деканів, бібліотека, а також помешкання частини адміністративно професорського складу Академії міститься в готелі „Крате Іжіг“. Тут же міститься одна автоторія Академії. Інші автоторії містяться одна в великий залі „Окресного Вибору“, три—в місцевій середній сільсько-господарській школі, три—в місцевій реальній школі, одна в готелі „Народний дім“. Не малу послугу робить Академії місцева Чеська Хліборобська школа, даючи до користування помешкання хемічної лабораторії та де яке приладдя технічне, от як мікроскопи, геодезійні інструменти, то що.

Виклади в Академії розпочалися 22 червня 1922 року по програму переходового чи вступного курсу, а після приїзду більшості студентів, з 28 серпня розпочалися вже виклади систематичного курсу.

Виклади переводяться на протязі цілого дня, від 8 годин ранку до 5 з пол. годин вечора. Окрім того практичні вправи в деякі дні переводяться ще пізніше до 7—9 год. вечора.

При Академії існує бібліотека, яка постійно поповнюється новими книгами. Книги набиваються по всіх галузях знання відповідно до потреб всіх відділів Академії. В бібліотеці є книжки загально-наукового, економічного і технічного характеру. Окрім того, в бібліотеці

утворено відділ підручників з метою задоволення потреб студентів в книжках. Вилісується також періодична література, як науково-технічного характеру, так і загального. Відсутність помешкання, почали, коштів поки що не дали можливості влаштувати читальню, але в швидкім майбутнім мається на думці відчинити читальню. Всіх томів у бібліотеці поки що біля 2.500.

Більшість студентів Академії розмістилася на приватних помешканнях. Для тих, що в приватних помешканнях не влаштувалися, існує інтернат в сусіднім селі Половець (в віддалені 1 км). Окрім того в помешканні замка досі ще існує переходова станція (велика кімната в 30 ліжок), де зупиняються студенти, що прибувають до Академії.

Для видання лекцій при Академії склалося товариство з професорів і студентів, яке за час свого існування вже видало більш 20-ти ріжних творів, головним чином з лекцій, читаних в Академії. Друковання переводиться литографським способом.

Крім наукових лекцій з обсягу академічних програм, викладаються в Академії і культурно освітні лекції—переважно в святочні дні. Зазначимо деякі з них: проф. Д. Дорошенка—Із історії казаччини (8 лекцій), його ж—головні моменти в розвиткові чеської літератури, Н. Григорієва—Історія Чехословаччини, М. Славинського—Елементи нації, І. Мазепи—Історичне значення української революції, М. Шаповал—Соціологія українського відродження й інш.

При Академії існує кілька гуртків: „Гурток бібліографів“, який має і свій орган „Українське книгоиздатство“, „Мистецький гурток“, „Союз відродження українського студенства“, „Товариство для розповсюдження кооперативних знань“ і ін.

Шоби полегшити вступ до Академії особам з незакінченою середньою освітою, відкрито при Академії Матуральні курси, на яких вчилося поверх 120 слухачів.

При Академії організовано споживчий кооператив, заходами якого влаштовано споживчу крамницю і велику їдальню, де обідає

значна кількість студенства і професури.

Академія існує тепер на скромний бюджет в 70.000 к. ч. місячно будучи змушеною на ці кошти задовольняти всі свої потреби.

При скромних матеріальних засобах розпочинала своє існування Українська Господарська Академія. Але головніші основи її існування і розвитку забезпечені: не так великий, але дружній, повний енергії і надії професорський персонал і біля двох сотен молодих сил—дітей українського народу, які через бурі революції і війн та після задротового сідіння, з бажанням найліпше підготуватися до дальнього служження своїй Батьківщині—прийшли до своєї української вільної школи на еміграції.

—

Цими днями Ректорат Господарської Академії в Подебрадах оголосив прийом слухачів до Академії на осінній семестр 1923—1924 акад. року, який розпочнеться 1 вересня 1923 р.

В оголошенні з цього приводу зазначено, що в склад студентів Української Господарської Академії в Ч. С. Р. приймаються громадяне з цілої української території, обох полів, з закінченою середньою освітою (гімназія, реальна школа, комерційна середня школа, середня сільсько-господарська і технічна школа, учительський інститут, 4 класи духовної семінарії і т. і. школи курс яких буде визнаний Професорською Радою Академії вистарчаючим для вступу в Академію) Рішенням Професорської Ради можуть бути прийняті до Академії особи без середньої освіти, однаке з відповідною підготовкою для слухання лекцій з умовою що на протязі одного року складуть матуру.

Прохання про прийом належить надсилати до канцелярії Академії (Подебради в Чехословаччині, готель „Крале Іжіго“) найдалі до дня 5-го липня цього року. В проханні повинно бути зазначено: національність, вік, освіта, перелік документів, відділ і пілвідділ, на який кандидат хоче вписатися, а також точна адреса кандидата. До

прохання прикладаються слідуючі документи:

а) Власноручний опис життя з обов'язковим зазначенням народження, місця постійного перебування кандидата в нормальні часи та національність кандидата, б) свідоцтво про освіту в оригіналі, або в засвідченому зразку (так звані службові реєстри рахуються невистарчаючими), в) три фотографічні карточки. Студентам не маючим матеріальних засобів для прожиття може бути призначена від Адміністративно-Господарської Комісії Українського Громадського Комітету допомога в формі приміщення в інтернат, зображення харчами, іншими необхідними предметами або грошима, про що треба подати окрему заяву, прикладаючи свідоцтво про матеріальний стан.

Студенти, які користуватимуться матеріальною допомогою від Академії забов'язуються після скінчення курсу Академії працювати для Українського господарсько-культурного життя по півтора року за кожний рік навчання в Академії на стипендії.

—

Президент Т. Масарик у Подебрадській Академії. 9 травня 1923 р. п. президент Ч. С. Р. проф. Т. Масарик відвідав м. Подебради. На головній площі міста зустріли його представники місцевої влади, а разом з ними заступник голови У. Г. К. п. Григоріїв. Тимчасом професура і студентство Української Господарської Академії та Матуральних Курсів зібралися біля будинку, в якому міститься канцелярія і кабінети У. Г. А. Коли п. президент наблизився до них, хор студентів У. Г. А. та Матуральних Курсів виконав Чехословацький гімн „Кде домув муй“, після чого заступник голови У. Г. К. Григоріїв привітав п. президента від імені У. Г. К. і подякував йому та в його особі всьому чехословацькому народові та урядові за ту допомогу українській еміграції, в наслідок якої У. Г. К. спромігся організувати в Ч. С. Р. Українську Господарську Академію. Вищий Педагогічний Інститут та Матуральні Курси для дорослих. Після того п. Гри-

горія представив п. президентові професуру і студенство Академії та Матуральних Курсів. П. ректор Академії проф. Шовгенів дякував п. президентові за поміч Академії і подав меморандум про сучасний її стан. Г. президент Масарик відповів на це: „Я вам також сердечно дякую. Я добре поінформований про вашу школу та ваші успіхи. Тішить мене, що ви у нас найшли хоч не батьківщину—впрочім її й не можете найти тут — але добре сусідство братнього народу, в якого можете жити спокійно. Ви й самі говорите, що ви тут спокійні і щасливі. Я особливо радий, що при всьому нещасті, яке впало на Росію й Україну, ми все таки наші славянські програми, що були в нас перед війною, можемо фактично ще проводити. Славянський програм ще не загинув і не загине. Хочемо, щоб ми були сьогодня—скаже би я—практичніці, ніж давніше, щоб ті ідеали більш менш абстрактні—а за Австроїї не могли бути інші—сьогодня увінчалися ділом. Доки це буде залежати від мене, я радо буду піддерживати вас та ваших студентів“. Після цього п. президент прохолжуєчи попри професуру і студенство, які вітали його окликами „Слава“, в размозі з п. Григорівим та проф. Шовгеневим дослідніше розвідувався про культурну працю української еміграції.

(„Діло“).

Педагогичний інститут у Празі починає функціонувати в кінці червня ц. р. Фактично відкриття його вже відбулося: Громадський Комітет офіційно передав інститут професорській Раді. На чолі Інституту стоїть був професор Кам'янецького університету п. Леонід Білецький. Деякі катедри ще вакантні. В скорому часі професори на них будуть іменовані. Число слухачів досягає 50-ти, але прийом ще не скінчився.

Український Громадський Комітет у Празі-Чеській. Із справоздання Громадського Комітету в Празі за 1922 р. видно, що в тому році Комітетом зареєстровано

2242 особи, з того 1082 робітників з усіх земель України. Усім удається допомогу або забезпечено працею. Культурно-освітня праця Комітету зосереджувалася біля організації Української Господарської Академії, матуральних курсів і освітньої допомоги поодиноким особам. В обох установах вчилося 336 студентів при 41 професорах і лекторах. Крім цього в чеських школах примістив Комітет 915 емігрантів. Допомоги письменникам і вченим виносили 30.960 чк. Крім цього Комітет провадив пресовий відділ, який удержував взаємини з рідною і чужою пресою. Орієнтаційний відділ об'єднував емігрантів розкинущих по території ч. сл. республіки. Основано організацію українських селян емігрантів „Селянську Спілку“, яка має 8 організацій.

Наші художники. У Львові заснувався в минулому році, при ширшій участі і спільній ініціативі емігрантів з Великої України „Гурток діячів українського мистецтва“ У цьому році Гурток улаштував уже другу українську виставку. При відкритті виставки Голова „Гуртка“ Д. У. М. В. П. Холодний виголосив святочну промову, в якій зазначив незвичайно важкі умови праці наших артистів і їх здобутки в цих умовах, звернув увагу на новинку цьогорічної виставки зображеній відділом „української книжки“, звернувся з покликом до громадянства моральної підмоги, без якої ніякий розвиток мистецтва не є можливий. Виставка вражася своїм єисоким артистичним рівнем, ріжноманітністю матеріялу та багацтвом талантів.

Протягом перших семи днів відвідало виставку 840 осіб, при чому в святі отворення приняло участь 240 представників усіх кол і громадських інституцій. Коли візьмемо під увагу, що протягом того ж часу, в минулому році, відвідало виставку 370 осіб, то поступ в тому напрямі просто неожиданий. До того ж у першому тижні зорганізовано дві прогулки з Перешибля (около 200 осіб) та переведено через виставкові салі цілий ряд кляс середніх груп з вищих українських шкіл. Збільшений фре-

квенції гостей відповідає і стан виставкової каси так, що протягом семи перших днів покрито майже половину коштів виставки. Слабше, однаке, як попереднього року, представляється спроща закупна експонатів.

Поки що закуплено Холодного, Ковжуна і Лісовського Багато гостей запитує про ціни картин Перфецького, Лодушка та Кульчицької.

— Придніпрянська еміграція у Львові. 29. квітня ц. р. відбулися Надзвичайні загальні збори Українського Т-ва Допомоги емігрантам з Вел. України у Львові. Зборами провадив інж.-архіт. С. Тимошенко. На почесного голову зборів обрано б. голову Т-ва проф. університету Л. Білецького. По вислуханні докладу управи про життя президії Т-ва, збори доповнила склад управи на місце членів, що виступили. І так до управи вибрано: Вол. Дорошенка, Р. Петренка і С. Тимошенка як членів, і К. Голобродського, Я. Кругляка і М. Суходольського як кандидатів. Увечорі того ж дня з нагоди від'їзду до Праги б. голови Т-ва проф. Л. Білецького відбулася працальна товарицька вечірка, де зібралося по-над 30 осіб Наддніпрянців і місцевих українських діячів, котрі теплими й ширими словами вітали проф. Білецького, підносячи його заслуги для Т-ва і взагалі еміграції й діяльності на ниві всеукраїнської культури, спеціально підчеркуючи цю його роботу на галицькому ґрунті. 4. травня відбулося засідання повного складу управи Т-ва, на якому одноголосно обрано на голову управи Т-ва п. Волод. Дорошенка.

Українська еміграція в Болгарії. Д. В. Хвиля вмістив у львівському „Ділі“ цікавий допис про стан нашої еміграції в Болгарії.

„Українська еміграція в Болгарії була зовсім нез’організована і лише в січні місяці 1921 р. з приїздом в Болгарію полк. В. Филиповича заложилась в м. Софії Українська Громада (30 членів).

Це було основою Громади, що розросталась з кожним днем все більше. Головний елемент Громади старшини і козаки бувших армій Деникіна та Врангеля, попавших тули по незалежних від них обстановах, була частина повстанців і де-кільки старшин з армії У.Н.Р.

Матеріальне становище організації дуже тяжке, бо немає жадних грошових засобів; джерелом існування еміграції є фізична праця при будові домів і на залізничних та шосейних шляхах на провінції. Заробітку вистарчує на харчування, але ця праця мається лише в літню добу, тому зимою люди страшенно бідують, бо наступає безробіття.

Громада з 30 душ зорганізованих в м. Софії розрослась до числа 1200—1500 душ, з’єднаних в гуртках і порозкиданіх по всій Болгарії; там до сього часу заложились гуртки в м. Софії: 1) Софійська Громада; 2) Кул. освітня секція, з підсекціями аматорською, хоровою, шкільною і бібліотекою; 3) Спілка інвалідів У.Н.Р.; 4) Студенська спілка; на провінції: 5) в м. Варні, 6) в м. Ново-Загорі Гурток ім. Т. Шевченка, 7) в м. Хаскові, 8) в м. Плевні робітника артіль, 9) в Свіщові артіль рубачів, 10) в Білій Черкві робоча артіль, 11) в Новоселцях Де-кільки місяців назад приїхали сюди з Єгипту „Український Гурток в Єгипті“ і „Т-во ім. Гетьмана Ів. Мазели“.

На чолі всіх гуртків стоїть Центральне Правління Громади, в склад котрого входять: Голова Василь Филипович (б. старшина С.С.), заступник голови—Опанас Романюк (б. ст. арм. У.Н.Р.), скарбник—Дмітрій Бурливий (б. стар. повстанець), писар—Кость Шавірський та члени—Виктор Михайловський і Пилип Скорик.

Організаційний рух набирає більших розмірів—так недавно зголосилася до Правління делегація від учнів місцевої російської гімназії з такою заявкою: „Зібрання школярів Українців російської гімназії прохоче Вас приняти всіх нас до складу Української Громади. Нам, школярам Українцям, існувати самітно дуже тяжко, але покладаючись на Пречисту Матір гадаємо,

що Ви не відштовхнете нас від себе в цю тяжку хвилину і дасте змогу дочекатися тої години, коли ми всі станемо під жовто-блакитний стяг. Поможіть нам, дайте просвіту, дайте книжок, дайте все що можливо. Прийміть і нас до Вашої Хати".

Громада раніш отримувала досить регулярно часописи, але за послідніх 5—6 міс. не має їх майже зовсім, тому Ц. Правління силкуювалося видати свій часопис, але за браком коштів зупинилося лише на інформаційному листку, котрий і вийшов уже під назвою "Українська Громада". З газет, які одержуємо регулярно, тепер в лише дві: "Свобода"—Львів і "Український Сурмач"—Каліш.

При софійських організаціях заснована книгозбірня, яка поки-що має біля 400 творів тут же відкривається незабаром і книгозбірня "Українського Гуртка в Єгипті" (понад 900 томів).

Для підвищення культурного стану своїх членів зимию улаштовуються курси українознавства, вечірки, лекції чианки, але на жаль це робиться не во всіх гуртках за браком культурних сил та матеріальних засобів. Цен. Правління вживає всіх можливих засобів для постійного інформування своїх Гутків, надсилаючи ім газети, літературу і т. д.

Відношення до нас болгарської опінії—гарне настільки, наскільки відріжняємо себе від Москів. Загальна ж думка Болгар "всічкі руснаци" і це де-коли шкодить нам. Тому наша еміграція всіма засобами відріжняє себе від Росіян і на кожному кроці це підкреслює.

Маємо поки що ще недосить сталі звязки з нашими колоніями в Туреччині і Америці, а також з поодинокими особами в Греції і Сербії. Ведеться також досить велике листування з Великою Україною, але уже чисто приватного—родинного характеру.

З основних завдань Громади є як найбільше об'єднання нашої еміграції.

В м. Софії мається притулок Українського Червоного Хреста, "Українська Хата", заснована ще в березні 1921 р. при широкій мо-

ральній і матеріальній допомозі посла У.Н.Р. в Болгарії В. С. Дрогомирецького.

При "Українській Хаті" мається їдалня, де дають обіди хорим і бідним емігрантам—решта ж обідає за невелику платню; там же мається невеличка сцена.

Найпекучішою потребою Громади є безумовно брак преси, літератури і інформації".

Українська еміграція в Сирії. Нийбільш визначним пунктом української еміграції на Сході є місто Бейрут. В місяці жовтні минулого року в Бейруті було надто 100 Українців, з котрих більшість визнає себе громадянами У.Н.Р.

Ніяких організацій між ними не було і взалі іх в Сирії немає і не існують.

Усі ці емігранти знаходилися і знаходяться в дуже скрутному і безпорадному становищі, за повним браком заробітка тому, що всі нечисленні посади для інтелігенції були вже заняті, що ж торкається до чорноробочої праці, то вона для Українців взагалі неможлива, бо всі ці "амплуа" заняті Вірменами-біженцями з Анатолії, котрі в перевеликій кількості перебувають в Сирії і працюють 13 годин в добу за дуже низьку платню, одержуючи 25—30 сир. пястрів щоденно.

Тому більшість українських емігрантів дуже бідує, мешкаючи на хорах церкви св. Дмитра, з дружинами й дітьми; інші містяться в т. зв. "Русском Домі", де склався досить кріпкий український гурток, здебільшого з хліборобів та студентів.

Дуже дается в знаки брак української літератури та відповідних інформацій.

Більшість біженців утримується з коштів арабських православних громадян та Антіохійського Патріярха Григорія IV., але православні Араби народ бідний і з них багато емігрують до Америки, як і взагалі Сирійці.

Деякі нечисленні емігранти мають посади у французів, як шофери, комі, топографи і т. д.. але досить непевні, бо всюди провадять-

Інститут наукової школи. „Червоний Шлях” повідомляє, що заснований при Українській Академії Наук Інститут наукової мови „за 1 і три чв. років не тільки не розвинувся, а навіть цілком майже занепав, не дивлячись на те, що на чолі його від самого початку став сам неодмінний секретар Академії академік А. Кримський, що й є директором Інституту. Кількаразові скорочення штатів Академії боляче відбилися на Інституті наукової мови, і тепер Інститут врешті має тільки одного співробітника — філолога О. Курило. Тіж кільки десятків членів і співробітників Інституту (нештатних), що складають його Відділи та Іх Секції, майже позбавлені можливості провадити будь яку ширшу працю через цілковитий брак операційних коштів у Інститута”.

Сумна доля Академії Наук це лише одна деталь загального занепаду українських культурних установ в соціальній Україні.

Комісія краєзнавства. Не вважаючи на систематичні скорочення штатів Академії Наук у Києві, українські наукові сили рятують культурну справу як тільки можуть. З початку 1923 р. при Академії почала функціонувати Комісія для вивчення природи та людності, побуту і т. і. України. До складу президії Комісії увійшли: академік А. М. Лобода (Голова Комісії), проф. В. І. Лучицький (тов. голови), академік М. В. Птуха (тов. голови) і проф. Д. Є Белінг (Секретар).

В першу чергу, маючи на меті скласти Справочник з краєзнавства на Україні, Комісія виробила спеціальну для того анкету і розсыпала її до Інституцій, товариств та інш., що працюють на ниві вивчення свого краю (Ч. Ш.).

Ізюмський музей. З ініціативи та енергії Ізюмського культурного діяча Н. В. Собілєва засновано в Ізюмі музей, в який зібрано багато археологичного матеріалу, культурних вартостей та архівних документів, яким загрожувала небезпека в часи останньої руїни. В тім

же музею переховуються деякі колекції приватних осіб.

40-літній ювілей М. Заньковецької Великому українському пристистку, яку громадянство в 1919 та 1920 р. рятувало від голоду, врешті було гучно вшановано, з дозволу Совітської влади. В 40-річчя артистичної діяльності М. К. Заньковецькій преса і українська і російська присвятила багато статей, спогадів і т. д. Рада народних комісарів дала Заньковецькій звання „Народної артистки У. С. Р. Р.” називало „Театр імені М. К. Заньковецької” бувший Троїцький Народний Будинок і визнала за Заньковецькою право на збільшену пенсію до кінця життя.

Реставрація большевицьких царських репресій над українською школою. Сучасну політику большевицької влади над українською школою і українським словом взагалі характеризує слідуюча відережка з офіційного органу Всеукр. Викон. Ц. К-ту „Вісти”: „Повітові Наросвіти часто з надзвичайним недовір'ям і упередженістю ставляться до вчительства, найпаче до українського. Дходить до того, що співробітник Конотопської Повітнаросвіти (Зав. „Політосвітою”) забороняє учням на вечірках рекламиувати, напр., такі речі, як вірш Воробкевича „Мово рідна”, байку Глібова „Вовк та ягня”, бо там, мовляв, згадується, що „Вовк неначе Комісар кричить”. Забороняється співати революційну пісню Франка „Шалійті” і навіть Шевченкову „Зоре моя вечірня”, бо в останній натякається на „некрещених дітей”. Утворюється неймовірне становище: із загальної маси вчительства найбільш жива, енергійна, здатна до праці... силоміць усовується від роботи; друга ж частина (праве крило вчительства), так звані „футлярні педагоги” — бувші царські чиновники, переважно русифікати — тільки посміхаються, благодушно потираючи від задоволення руки, й очікуючи на воскресення мертвих” („Вісти” № 52. 9. III.).

Припинення видання „Наука на Україні”. „Головпрофос”, як повідомляють харківські „Вісти”, вирішив припинити видання журналу „Наука на Україні”. Цілком поєдовано: яка ж там наука на Україні під большевицькою владою?

Автокефалісти на Московськім соборі. На соборі жиової церкви в Москві виступили представники церковнообновленців на Україні, які домагались для своєї церкви автокефалії. „Ізвесстія” передають про цей виступ в таких виразах: „Представники виступили з докладом про обновленський рух на Україні. В своїх промовах вони просили собор благословити оголошену ними автокефалію української церкви, при чому зазначили, що вони залишили російській державі два місяці в своєму вищому органі і що вони хочуть бути в тісному контакті з російським совітом православної церкви. Проте, члени собору побачили в цій вимозі Українців змагання відмежуватися від единого фронту обновлення і рахуючись з тим, що надання автокефалії Україні появіть за собою й вже потягло шляхом внесення меморіалу вимогу такої автокефалії і з боку Сибіряків, рішили надати автокефалію, але з обмеженням.

Мощі київської лаври. В Київі відбулася червоноармійська конференція, яка обмірковувала питання про боротьбу з релігійними забобонами й необхідність розкриття мощів, що знаходяться в київській лаврі. Принято було таку резолюцію: „Питання про розкриття мощів треба передати на обмірковування всіх військових частин київської округи; як що буде одержано задовільнячу відповідь, конференція уповноважує президію просити губвиконком розкрити і оглянути мощі”.

До червоноармійців у скоро-му часі прилучилися й комсомольці, але центральний уряд визнав невчасним розпочинати тепер цю справу.

Але якусь гидоту все ж таки треба було зробити. Отже, виконком оголосив розпорядження про оголошення Київо-Печерської Лаври „музейним містечком”. Совітські газети коротко повідомляють, що в Лаврі „приступлено до роботи”. Жодних подробиць тим часом нема.

Загроза київській Софії. У південній частині Софійского собору помітилася розколина, яка зростає що не день і загрожує катастрофою. Археологична комісія Академії наук і інші наукові установи звернулися до центру про відпуск в негайному порядкові засобів для урятування великого гам'ятника мистецтва ХІ століччя (Ч. Ш.)

Побоювання Троцького
На з'їзді комуністичної партії в Харкові Троцький виголосив ширшу промову, в якій, між іншим, закликав комуністів до уважливого студіювання українського селянства та до вмілого використання селянських інтересів. Подаємо з цієї промови найбільш цікаві уступи, що характеризують позицію комуністичних верхів в даній справі.— „Селянин, взаді селянство, дрібно-буржуазне селянство, це багато мільйоновий підмурок, хистке море, котре може засмоктати, але його можна утрамбувати й тоді воно стане твердим підмурком. Коли ми не зуміємо підійти до селянства, до його психології, ми можемо штовхнути його на другу Петлюрівщину. А друга Петлюрівщина була є плановою, в цю нову добу, коли все планове. Це друга Петлюрівщина матиме плани в культурному відношенню в школі, в усіх галузях, і український селянин кожне невдоволення буде помножувати на національний фактор. А це поведе до Петлюрівщини, щоб то до контрреволюційного руху, проти радянської диктатури... Селянство все своє невдоволення помножуватиме на національний чинник і поставить нам таку „отм'ятку”, яка загрожуватиме ліквідацію радянського режиму. Ось чому ця (національно-українська) справа—величезної важості. Ця сила вибухова те-

пер в потенційному стані. Ми повинні сказати, що ми національної справи не вирішили".

В звязку з висловленим, Троцький рекомендує своїм товаришам з певною обережністю і повагою ставитися до народної мови і не ігнорувати її в зносинах з українським селянством.

Чи не пізно?

(„Вісти“ № 75 6—IV—23.)

—

Раковський про більшевицьку тактику. Голова ради народних комісарів України Раковський на комуністичному конгресі в Харкові заявив:

„Наша офензива проти світової буржуазії не вдалася. Нам не удалося збурити твердині, по-за якою скрилася буржуазія. Ми не маємо іншого виходу, як підступ. Ми мусимо збудувати троянського коня, при помочі якого ввеземо комунізм у буржуазну твердиню. Тому ми запровадили уsovітських республіках нову економічну систему, яка в тільки воєнним підступом, що дозволить нам приспати увагу буржуазії. Не дивуйтеся, що більшевицькі комісари засідають з буржуями при спільному столі і п'ють разом шампана на міжнародних конференціях. Як раз в той спосіб ми йдемо до ціли і руйнуємо буржуазний лад".

—

Чистка комуністичної партії. „Русспрес“ на підставі повідомлень харківського „Комуніста“ сповіщає, що в донецькому районі закінчено переєстрацію членів комуністичної партії. При переєстрації з партії виключено 10467 людей, з них 1126 „куркулів“, решта виключена за непевну поведінку і п'янство.

—

Український з'їзд комінезамів. На всеукраїнському з'їзді комінезамів, який відбувся в другій половині травня, було 384 делегатів, з них 403 комуністи, 106 кандидатів, 28 членів комуністичної спілки молоді і 297 безпартійних.

По національності 700 Українців і 133 Росіян.

Член центрального комітету по боротьбі з голодом Баткис повідомив з'їзд, що з полудневих районів України одержано трівожні відомості про погіршення стану засівів в звязку з наступленням посухи.

З'їзд закінчився промовою Петровського, який сказав: Імперіалісти роблять перегляд своїх військових сил, вони оглядають військові частини наших сусідів, інспектують їх підготовляють їх. Ми так само сьогодня організували перегляд наших сил, але не для військових цілей, а для мирної творчої праці. Горе тим, хто насмілиться порушити наш спокій".

—

В Донецькому водозборі. Рада праці й оборони заслухала доклад члена колегії вищої ради народного господарства Смілги про становище на донецьких копальннях—в звязку з величезним одхodom робітників на польові роботи. З чинних копалень 66 відсотків спинили роботу. На поворот старих шахтьорів й робітників дуже мало надій. Управління копалень вживає заходів для підшукання нових робітників. Продукційний програма Донецького водозбору на 1923 рік зірваний, бо навіть при умові підшукання нових робітників продукційність їх в порівнянні зі старими знижується для шахтьорів до 50 проц., а для забойщиків до 70—80 проц.

—

Перед новим неурожаєм. На підставі даних, зібранихsovітськими установами про стан озимин на Україні на 1-ше травня, встановлюється, що виглядів на добрий урожай в цім році нема. Одержаніsovітськими органами дані мають становище по п'яти балевій системі так: Харківщина: жито—2, 8, пшениця 2, 5; одеська губ.—жито—2, 9, пшениця—3; Катеринославщина: жито—3, 3, пшениця—2; Київщина: жито—2, пшениця—2, Волинь: жито—3, пшениця 3; Донецька губ.: жито—1, 8, пшениця—2, 8; Полтавщина: жито—3, пшениця—2. Лихий стан озимин пояснюється квітневими морозами.

„Руль” повідомляє, що по данихsovітської преси на Україні три з половиною мільйони десятин засівів пошкоджені сусідами. Особливо потерпіла одеська губ. і Полтавщина, де можна сподіватися майже повної загибелі урожаю. Людність мобілізована для боротьби зі шкідниками. Працює 14 хемічних відділів. Крім того 35 проц. всіх хлібів на Україні пошкоджені головною.

—

Совітська господарка. „Економическая Жизнь“ повідомляє про результати спеціального обслідування хліборобських совітських господарств на Київщині і на Волині. Обслідування констатує, що переведена сільсько-господарським трестом осіння посівна кампанія не дав скільки небудь помітного збільшення посівної площи. Задолженість треста надзвичайно велика й жадних засобів для переведення весняної посівної кампанії нема. Число постійних робітників й службачих для треста являється надзвичайно великим, бо для задоволення потреб персоналу треба витратити 50 проц. урожаю. Загальним результатом господарської роботи треста в 1922 році являються втрати в розмірі вартості 100.000 пудів збіжжя. На Волині переведення весняної посівної кампанії совітськими господарствами визнано незадовільнячим.

—

Розкрадання продуктів для ГОЛОДНИХ. В Катеринославі загоджено до розстрілу завідуючого господарством запорожського комітету допомоги голодним, який переводив крадіжки продуктів, призначених для голодних.

—

Стан транспорту. По відомостях „Економ. Жизни“ в наслідок докладу представника полудневих залізниць з огляду на брак палива і залізничних матеріалів утворена комісія по припиненню руху і віддачі у аренду під'їздних шляхів на полудневих і московсько-кіївсько-вороніжських залізницях.

—

Металургична промисловість на Україні. Продукційність української металургії в лютому 1923 року висловлювалася в таких числах:

чавун	418	тис. пуд.
мартен	477	"
прокатка	604	"

Рівняючи з січнем продукційність металургичної промисловості зазнала досить значного знищення: виплавка чавуна в лютому виносить 74 відсотка січневої виплавки, прокатка в лютому складає 84 відсотка прокатки в січні.

—

Бельгійці на Україні.

„Руль“ повідомляє, що представник великих бельгійських фінансових організацій Клеркс прибув до Харкова для вияснення питання про торговельні відносини між Бельгією і совітською Україною. Клеркс являється представником 70 великих торговельно-промислових товариств Бельгії.

—

Закриття заводів. З розпорядження української Ради Народного Господарства в Катеринославській губ. з 15 квітня за відсутністю грошових засобів припинили працю 3 механічних заводів й 5 фабрик, які були в розпорядженні катеринославських губерніальних установ. Припинення праці цих заводів й фабрик збільшили кадри безробітних в губернії на 8.000 осіб

—

Таки признялися. На засіданні президії совіту праці й оборони, при розгляді питання про реорганізацію головного управління Донбасу, заступник голови С Т О Риков заявив докладчикові: „Протягом 2 років ми четвертий раз розглядаємо й затвержуємо проекти В. С.Н.Х. й Главтопа про ріжноманітні зміни інструкцій для місцевих адміністраційних установ копалень і головного управління державними підприємствами Донбасу. Але в кінечному підсумкові кожний новий затверджений нами проект заміщує щоб побільшити продукцію шахт і копалень потягає відповідне зниження добичі вугілля“.

Стара криловська байка про музик, повторена комуністами мільйоновий раз. Порожніми декретами та інструкціями гадають неуки творити життя, ними ж до щенту зруйнуване!

В Харкові. В „Рулі“ надруковано витяг з листа, одержаного з Харкова ... „Становище погіршується з кожним днем. Безконечні скрочення штатів в совітських й полусовітських установах викинули на вулицю велику кількість людей і загострили безробіття серед інтелігенції.

Стають до всякої праці, не виключаючи тяжкої й брудної, але й це не всякому щастить, й тут—сувора конкуренція.

Раніш багато тяглось на село, де коли не заробляли, то все ж годувалися—тепер спостерігається протилежне. Вчителі, агрономи, лікарі й т. д., які трималися до останнього часу в провінції, потяглися до центру. Село живе самотнім: дітей не вчат, до лікарів не звертаються, а коли звертаються, то нема чим лікувати, казна, як і раніше, грошей не платить.

В одному Харкові мається біля 400 безробітних лікарів, теж саме помічається й в інших центрах. А разом з тим дорожнеча збільшується, ціни ростуть, голоти навколо все більше. Йде жорстока боротьба за кавалок хліба; злодійство й ошуканство всюди досягло нечуваних розмірів.

При всьому тому, всюди провадиться об'єднання посад. Є щасливці, які мають змогу працювати в де-кількох установах, яких дружини й діти теж служать урядовцями; тут ворожить совітська бабуня. Боротися з цією пошестю не доводиться: до неї давно всі звикли, як до всього, що відбувається навколо нас...“

В Київі В „Ділі“ наведено тихий виїмок з листа, одержаного з Києва: живу в Київ і біду. Служби ніде дістати не можна, бо велике беробіття. Навіть чорної роботи не можна ніде дістати. Тут в одному Київі 70.000 безробітних людей. А все юсти хоче. Через це

тут великі грабунки, навіть серед білого дня. Так, так братіку, я тепер на засланні...“

Населення міст. По статистичних большевицьких підрахунках населення Києва збільшилося з 365.369 осіб до 403.730 (10,2 від.). Населення ж Одеси зменшилося з 427.831 осіб на 315.600 осіб (26,2 відс.). Таким чином Одеса й Київ помінялися місцями. Зменшення населення Одеси большевики пояснюють припиненням експорту й голодом. Всі південні порти виявили скрочення населення. В Миколаїві населення зменшилося на 27 відс. В Таганрозі на 14 відс., В Новоросійську на 3 відс.

Зменшення населення в Криму. Переведений в Криму перепис по містах встановив велике зменшення міської людності, яка зменшилась за два роки на 23 відсотки. Перепис по всіх містах Криму дав цифру людності в 251.587; 15. IV. 1921, міської людності нараховувалось 328,028 людей. Особливо велике зменшення населення по містах, які пережили голод. Людність в Алупці зменшилась на 57 відсотків, Карсубазара на 51 відсоток, Бахчисарай 44 відс., Севастополі на 42 відс., Феодосії на 34 відс.

Скарги на самоволю місцевої большевицької влади. Центральні органи большевицької влади скаржаться на страшенну самоволю місцевої влади, — так Чернігівський Губвиконком, як повідомляє „Красное Знамя“ (21 II) розіслав на місця циркулярного листа, з якого цитуємо такий уступ: „майже кожна пошта приносить звістки про те, що на місцях влада божевільно обкладує податками, забирають майно, буцім то титулом „розкулачення“, по-за терміном, встановленим законом, арештовують адміністративним порядком на місці і більш, самовільно звільнюють вязнів, взятих на облік слідчою владою і т. п.“. Так само і Полтавський „Голос Труда“ підіймає гвалт з приводу „незаконних по-

датків", якими обкладають на місцях населення, закликаючи навіть останнє до того, щоб воно „тільки законні податки платило, а ніяких поборів, окрім встановлених розпорядженням Центр. влади, не платило (№ 49, 3.—III.). Видко трупом од большевицької влади справді тхне, коли „місцева влада“ не рахується з тим, що в „Центрі“ пишуть.

— Арешт українських с-рів. Більшевицька влада заарештувала, як повідомляє „Русспрес“, двадцять українських с-рів.

Повстання на Україні.

Весна на Україні відносила повстання. Український селянин ніколи не примириться з большевицьким пануванням, знищеннем добробуту московським хижаком. Тому то з весною знову бірзи в руках у українського селянича, а в деяких місцях з'явилися й кулемети й гармати. Отамани кликнули заклик і знову загони гуляють на Україні. Вже з середини березня повстанці, як подає навіть і російська преса, повели поважні операції на Волині та Поділлі. Повстанчі загони, що складаються з місцевих селян та дезертирів з червоної армії, носять всі відзнаки військової організації, мають свій штаб, в склад якого входять провідники „Волинської повстанчої армії“, які спаслися під час арештів, що перевів кілька місяців тому Волинський губ. відділ Г.П.У в штабі Житомирської повстанчої дивізії. Після досить великих нападів на совітські установи в Бердичевському, Старокостянтинівському, Коростенському та Житомирському повітах, повстанці перейшли до більш серйозних операцій. Наприкінці березня повстанчий загон Зabolотного, з'єднався біля Житомира з загоном Соколовського й вчинив напад на Житомир. 29 березня повстанці мали в своїх руках стацію Житомир. Далі були бої в районі Шепетівки. Большевики для ліквідації повстання на Волині стягнули туди великі сили слідом за Волинем повстання почалось й на Поділлі, де в Проскурівському, Винниць-

кому та Літинському повітах маються теж повстанчі загони.

Для боротьби з повстанцями большевики з'організували „корпус осібного призначення“, штаб якого перебував в Бердичеві. Штабові цього корпусу було наказано всякою ціною в найкоротший час зліквідувати повстання на Волині та Поділлі. При штабі з'організований революційний трибунал для негайного розгляду справ за хоплених до полону повстанців, а також для переведення суду над мешканцями сел, яких запідоозрено в співчутті або допомозі повстанцям.

Але незважаючи на це повстання не вгласає й досі.

Боротьба з большевиками.

Останнє справоздання державного політичного управління встановлює, що на протязі останнього часу багато відповідальних совітських служачих, передовсім політичних комісарів, секретних співробітників державного політичного управління й карного розшуку стали жертвою ворожих виступів з боку селянської і робітничої людності. Державне політичне управління встановлює, що за час з 1 січня по 15 березня 1923 року було вбито 112 совітських робітників. Особливо жорстоко розправляються з комуністами селяні, які часто перші ніж забити комуністів вживають щодо них тортури.

Розправа над повстанцями.

„Руль“ повідомляє, що в кінці травня в харківському верховному трибуналі розглядалася в дорозі касаційного поступовання справа 64 членів української повстанської організації. Іри першому розгляді справи подільський революційний трибунал засудив деяких обвинувачених до розстрілу, а решту до тюрми на довгі терміни. Верховний трибунал уніважив присуд подільського революційного трибуналу.

— „Махновці“. „Русспрес“ повідомляє, що на Полтавщині загін

повстанців, які іменують себе „макновіцями“ учинив напад на пирятинський виконком. Повстанці захопили й розстріляли 12 комуністів й залишили місто. Большевики оголосили стан облоги й взяли закладників з поміж купців і духовства. Серед селянства на Полтавщині ширяться чутки, що вернувся Махно. З приводу цього совітська влада видала сповіщення, в якому говорить, що Махна в Варшаві повіщено по присуду окружного суду.

Статут про заручників (закладників). „Руль“ повідомляє, що большевиками в цілях боротьби з зростаючим повстанчим рухом на Катеринославщині видано „статут про політичних заручників“. Статут встановляє, що заручників визнають з числа громадян, що належать до куркулів і співчувають бандитизму. Заручники мають слідкувати за охороною даної місцевості, мають постачати для червоноармійських патрулів теплу одежду, взуття і харчі. Вони мають вказувати владі банди і окремих підозрілих осіб. На випадок заворушень, псування залізниць, терористичних актів і т. д. заручники мають підлягати суворим карам, до розстрілу включно.

Раковський про нові прешти. На харківському губерніальному з'їзді робітників, що оброблюють харчові продукти з докладом про внутрішнє і зовнішнє становище совітської України виступив Раковський.

„Самовіддана робота нашого державного політичного управління — сказав він, — по винищенню й викоріненню внутрішніх контрреволюціонерів фанатиків і прислужників західної буржуазії, як відомо, дала гарні наслідки. Переведені масові арешти не тільки дали нам нові докази про звязок низки внутрішніх ворогів з зовнішнім фронтом, утвореним проти совітської влади, але й про існування серед населення численних організацій, які чекають відповідного моменту, щоб повалити нас

і без допомоги інтервенції. Але ми мусимо, заховуючи спокій, стрінти всі удари, які готовляться на нас зі всіх боків й бути завжди готові дати нважку одесіч всім, які мріють про використання нашої важкої ситуації в звязку з несприятливими виглядами на урожай і гімчасовими перебоями в роботі нашої промисловості“.

Розстріли українських повстанців. Відомого отамана повстанців українських Левченка революційний трибунал в Полтаві присудив 9. III до розстрілу. Одночасно з ним засуджено до розстрілу 7 активних його помішників, а 4-х до п'яти років „ізоляції“ (тюрма). Офіційний большевицький комунікат повідомляє, що під час суду над Левченком та його товаришами „сумежні з будинком суду вулиці захрясли народом“, що облягав місце, де на смерть засуджено одного з борців за волю України.— Дуже популярного на Полтавщині („Вісти“ № 53).

— Виїздна сесія Київського Губтрибуналу в Черкасах присудила до смертної кари через розстріл членів Городищенської організації „Визволення України“: Мариню Петрушу, Ничипора, Посунька, Гаркушу Миколу, Козюру, Назаренка, Дядюру, Горитотка, Петрушу Петра і Блажевського Михайла. Решту підсудних — кільки десятків чоловіка, — до „ізоляції“ в тюрмі. Цікаво, що серед цієї групи підсудних маються також підлітки. Майно всіх засуджених конфісковано. Засудженим ставилося обвинувачення в зносинах з отаманом Орлом та закордонним центром У.Н.Р., а також у підготовці місцевої людності до повстання проти большевицької влади. „Вісти“. (№ 57. 16—III).

Нагорода катові. Харківські „Вісти“ інформують, що „уповноваженому Д.П.У.т. Горбі за боєві заслуги на фронті боротьби з бандитизмом, дано орден Червоного Прапору. Горба організував цілу сітку провокаційних заходів і організацій для виявлення повстанческих конспіративних організацій,

На сумлінню цього жата не одна сотня замучених українських душ! (Вісти № 57).

—

Розстріл членів Житомирської повстанчої організації. Житомирський губревтрибунал розглядав справу 348 членів Волинської повстанчої організації, заарештованих в осені минулого року. Згадані особи — майже всі свідомі Українці — народні вчителі опануватці та селянє. Після розгляду справи 105 чоловік засуджено до розстрілу а 131 до тяжкої вязниці од 1 до 10 років. Все майно засуджених конфісковане. Жорстокий присуд над засудженими вже здійснено. Огидливу роль провокатора в цій справі відіграв студент Микола Омельянович Кивило з Житомира, який видавав себе за члена Укр. Соц. Дем. Партиї, а в дійсності був співробітником Госполіт Управління. Він втерся я довірря психопата Петрика, що стояв близько повстанчої організації і видавав себе, не маючи на то підстав, за "упозноважену й довірену особу" — чим допоміг провокації, увівши в блуд місцевих селян та взагалі відігравши каригідну роль в цій справі.

—

Тюрми на Україні переповнені заарештованими ворогами Радянської влади. Так, в Лук'янівській тюрмі передбував до 4000 вязнів. З цього числа тільки 30 відсот. "уголовників". Решта "контрреволюціонерів": українські повстанці, народні вчителі, члени "Просвіти" тощо. Левна частина їх чекає розстрілу. Що до розстрілів, то вони відбуваються тепер "шито — крито". Реестри розстріляних не оголошують, як то бувало раніше; винятки з цього правила допускаються тільки для тих нещастних жертв большевицької влади, розстрілом яких вона хоче досягти певного "морального" впливу на населення. Напр.; оголошують прізвища розстріляних ватажків повстанчих організацій. Дуже часто міняють прізвища розстріляних, — щоб, затерти всякий слід для тих, хто шукатиме та утаїти від заінтересованих факти розстрілу. Завдяки такій системі, такі факти

зебільшого й не доходять до відому загалу і тільки близча рідня та знайомі щезлої жертви догадуються, що з нею сталося прийшли агенти Г.П.У., забрали а де поділи — ніхто не знає, і довідатись ні відного не можна, бо, мовляв, „з списках нет..

„Певні дивізії міліції".

Большевицька влада спішно приступила до формування нових десяти дивізій народної міліції, "спеціального назначения". Нові дивізії формуються виключно з членів комуністичної партії та "співчуваючих комуністам". Нові формaciї призначаються для охоронної служби в середині краю і під час війни не йдуть на фронт. Вони нестимуть почасті залогову службу, виконуючи спеціальні завдання Г.П.У., а в разі внутрішніх заворушень (розрухи в містах, повстанчі рухи на салах) повинні без жалю стлумлювати їх. Формування нових дивізій з "певного людського матеріялу" викликається непевністю комуністичних верхів що до червоної армії, від якої вони під час війни чекають небажаних для себе несподіванок. Не дивлячись на широко поставлену систему шпіонажа, не дивлячись на зміну командного складу й обсадження відповідних посад командирами, що пройшли курси або школи червоних командирів, вище большевицьке командування не вірить регулярним частинам своєї армії і для "перестраховки" утворює нові військові формaciї, на багнетах яких воно й сподівається утримати владу. Нові формaciї розташовані будуть головним чином в містах на території України, Кавказу, Білорусін то що, взагалі там, де большевицька влада почуває найбільшу небезпеку для себе.

Отруєння політичних в'язнів газами. „За Свободу" повідомляє: Недавно відбувся перегляд частин червоної армії, які стоять в районі Тульчина, Казятина і Літина. В ньому брала участь на ново сформовані "газові" частини. Для перевірки сили отруйних газів, які проходять через охоронюючі

маски, були використані коні і польтичні вязні, засуджені на смерть. Одна з груп останніх складалася з осіб привезених з Одеси, яких під сильною експортую спровадили на місце "проби". Результати проби со-вітським начальством були визнані

цілком задовільняючими. "Проби" ці відбувалися в присутності Фрунзе і Прімакова. Останки жертв були потім заселені в спільну могилу, яку зрізняли з землею, перепустивши по ній піхотні і кінні частини.

ЛІТЕРАТУРНЕ ЖИТТЯ.

Христя Алчевська. До комітету "Голодної України" у Львові прислала звісна письменниця Христя Алчевська картку і лист. Картка, писана з Харкова дня 6. XI. 1922. звучить:

"Надзвичайно зворушили Ви мене допомогою через АРД! Тепер люди можуть відвдячуватись лише роботою задля рідної культури... Ще попрацюємо... Тепер один компоніст пише оперу на моє лібрето "Кочубеївна". Як що музика буде добра, то це дійде й до Львова й може скажім, Марія Шекун, співачка виконає мені ролю моєї героїні... Побачимо! Відослава до Праги нову збірку поезій під називиском *Clematis*, що й зимою не гине на гірських вершинах. Чи не знайду видавця?... Вдячна Христя Алчевська".

В листі з дня 21. лютого 1923 року читаємо: "На ново ласкава увага з Вашого боку до мене й нова посилка... Справді не знаю, чим можу відвдячувати-я. Ін тепер за десятюх тієї жми, що дісталася! Насолоджуєсь американським молоком. По різдвяних святах моє матеріальне становище трохи поліпшалось завдяки дорученям мені переведадам Держави. Видавництва по Історії культури (з рос. на українську мову) й викладам моїм літератури української на робітничому підготовчому факультеті. Оригінальна інституція, що приймає слухачів з рівнем розвитку лише сільської школи (майже анальфабети всі)!..."

"На добру пам'ять Вам шлю другу поезію, написану в "Домі відпочинку професорів" у осені (о онолицях) з приводу смерти

професора-етнографа Мик. Сумцова в Харкові".

Ось оция моя поезія-пісня:

"Кому повім журбу мою
Серед осінніх, ясних днів?
Минулих літ відгомін-спів
Я в серці стомленім таю...
Кому повім журбу мою?..

"Прошальні зграї журавлів
На південь здавна потяглись;
Останні згуки розляглись,
Що з них складався щасний спів...
—Прошальні зграї журавлів..."

"Барвисте листя золоте,—
Минуло щастя любе те,
Що ним жила, що ним співала,
Що вік в душі своїй хохала
Ось умирає як на те...
Останнє листя золоте."

(11. жовтня 1922 року)

Багато віршів (рукопис "Clematis") післала Сріблянсько-му (Шаповалові) до Праги, але він пише, що надто дорого коштує видавати, тому не можна друкувати. Ще раз дякую Вам широ!

Х. Алчевська.
("Діло").

Ще про В. Короленка
Дуже неприємну рису в багатьох з наших супротивників уявляє із себе некоректність та неохайність в полемічних засобах. І це на кожному кроці; так у великому, як і в дрібному. В виднівій книзі "Нової України", між іншим, знаходимо такі рядки з листа В. Короленка до М. Горького: "В дитячих та юнацьких роках я розмовляв по

польські та по-російські. По-українські не говорив ніколи й ніколи по українські не думав. Пробував тут, просто навіть із цікавості (очевидно писати), та бачу що нічого не виходить. Не хочу через це й загравати з українською літературою, вдаючи що можу писати по українські". З цього приводу „Нова Україна" дає: „ясно Й докладно, дарма що коротко. Але останніми часами деякі архаїчні україnofіли, як, напр., іан Саліковський у свого „Українській Трибуні" зважають намагалися (?) для чогось перехопити всіх, що небіжчик Короленко за рік чи за два до смерти „схаменувся" (?) Й таки почав писати по українські. Здається, наведена заява самого письменника в достатній мірі спростовує вигади п. Саліковського".

Однак, примушенні зі свого боку спростувати фантазії „Нової України". В статті О. Саліковського про Короленка було зазначено:

„Як великий і чутливий мистець слова, Короленко заховав у своїй душі чимало вражень українського життя і присвятив їм багато сторінок своїх творів. Хто з Українців не читав його чудового оповідання „Без пана" в авторизованому перекладі на нашу мову Петра Дяглова? І такі оповідання як „Ліс щумить", „Маруся", „Сліпий Музик"?" Все це наше, українське, хоча й написане московською мовою?

„В останні роки свого життя, коли письменник оселився в Полтавщині, він близче зацікавився українським питанням і пробував навіть почати писати по-українські, та цейому вже на вдавалося".

Ото-ж і все. Виходить, що про Короленка, який „схаменувся", у Саліковського і одного слова нема і що Саліковський, не відаючи про лист Короленка до Горького, зазначив про покійного письменника майже слово в слово те саме, що він сам про себе оповідав.

І це цілком зрозуміло, бо О. Саліковський писав зі слів другого „архаїчного україnofіла" — С. О. Єфремова, що вже під час світової війни був у В. Короленка в Полтаві і, між іншим, чув від

самого російського письменника, як він наставився писати оповідання по українські та й кинув, бо переконався, що не володіє як слід українською мовою. С. О. Єфремов цітував навіть початок того оповідання.

Панове, до чого ж наламутити та брехати навіть у такій простій справі?

Праця письменника. П. Тичина склав четверту книжку своїх творів, яну закупило в-во „Слово" у Київі. Поет вже встиг „обрадитись" і в нову книжку віддуть його поезії „Захід", „Революційний Марш", поема „Сноворода" й ін. Тепер Тичина пише прозою політичні казочки. Письменник Васильченко вчителює в Київі. Він пише велику річ прозою. Дмитро Загул переклав на сучасну мову „Слово о полку Ігоревім" і написав новий том віршів. Нат. Романович-Ткаченко закінчує комедію „Перед житницями Канади".

Історія української еміграції. „Черв. Шлях" повідомляє, що Микола Любченко працює тепер над історією української еміграції, яка має незабаром бути видана видавництвом „Пролетарій" у Харкові. Можна собі уявити, що то буде за „історія".

Я літературного життя. З большевицьких часописів довідується, що Ол. Дорошкевич випустив Історію української літератури, в якій автор захопив і письменників сучасної революції. Одно з працьких видавництв запропонувало групі київських українських письменників зредагувати альманах „Нова Україна". Редакторами запрошено: проза — Косинка, поезія — Тичина, критика — Зеров. В Київ вже вийшло два томи повного зібрання творів М. Коцюбинського під редакцією С. Єфремова. У виданні „Книгоспілки" виходить повне зібрання творів Лесі Українки.

Професор Н. М. Могицький закінчив працю істрично-політичного змісту про Україну під час світової війни.

Записки Укр. Госп. Акад. є відомості, що серед професури Української Академії Господарчої в Подебрадах повстало думка про необхідність видання Записок Укр. Господарчої Академії — органу наукового в якому міститимуться праці професорів та офіційні звідомлення Академії. (Зап. УАГ.) Хай скоріше ця думка буде здійснена!

— В ближчому часі заходами бібліологічного гуртка при Укр. Акад. Громаді в Подебрадах вийде праця Я. Биковського „Замітки про книгознавство та книговживання“

— Вийшла книжка О. Ряста на актуальну тему „Сучасна Українська еміграція та її завдання“ (Щипорно).

Книга про жидівські погроми на Україні. В Берліні вийшла нова велика книга про жидівські погроми на Україні: „Я. Чериковер. Антисемітизм и погромы на Украинѣ 1917—1918 гг. С овступительной статьей С. М. Дубнова“. Перший том цієї широко задуманої праці має 335 сторінок. Всіх томів має бути аж сім! Судячи по першому томові, праця ця просякнута однобічністю і тенденційністю.

Видавництво Української Молоді. Заснувалося в Берліні з метою задовільнити потреби в українській книжці. Голод на яку відчувається скрізь, де живуть Українці, особливо ж під Московською більшевицькою владою. Видавництво випустило специальний заклик до українського громадянства в цій справі пропонуючи вписуватися в члени згаданого товариства. Членська вкладка 2 з пол. долари. Адреса: Berlin S W. 47. Vorkstr. 4 II. E. Wyrowuj.

З перших кроків нового симпатичного видавництва слід зазначити оголошення конкурсу на „підручник Фізики“. Розмір книжки має бути 20 аркушів, іл. 8; змістом і викладом — пристосованою до вимог діяльного методу. Курс призначається для середньої школи. Голова журі — Проф. П. Холодний.

Нові видання „Українського Слова“. З числа нових видань „Українського Слова“ в Берліні, що вже друкуються і незабаром вийдуть у світ, слід зазначити: а) Д-ра Ст. Рудницького: Огляд національної території України. б) Його ж — Українська справа зі становища політичної географії (з двома мапами). в) Видання репродукцій Українського скульптора О. Архипенка і маляра О. Новаківського з монографіями про обох.

Українські книжки в німецькій мові. Останніми часами вийшли такі книжки в німецькій мові: 1) Isaak Mazera. Der Bolschewismus und die russische Okkupation der Ukraine, mit einem Vorwort von P. Kampfffejer. Berlin-Stuttgart 1923. 2) Die Hungersnot in der Ukraine Veröffentlicht vom Zentralkomitee der Ukrainischen Sozialdemokratischen Arbeiterpartei. Berlin — Stuttgart 1923, 3) I. Herasymovytsh. Hunger in der Ukraine.

Крім того друкується велика праця Д-ра Ст. Рудницького. Die Ukraine und die Großmächte

Московські книжки про Україну. В Московському Історичному журналі „Історик и Современник“ (видавництво Ольги Дьякової і Ко) в перших 3-х збірниках уміщено чимало статей цікавих і для історика нашого недавнього минулого. Зазначаємо я них такі: 1) Д. Доро-

шенка. „Война и Революция на Украинѣ“ — на широку скалю за-кроєні мемуари — ще не скінченні. 2) Майора (німецької служби) Г. Франца. „Евакуация Германскими войсками Украины“ (Зима 1918-1919 г.), тенденційні й однобічні спогади. 3) К. В. Герасименка. „Махно“. 4) П. Бережанській. Польско-Совєтський мир в Ригѣ. Інтересні спогади про відому Конференцію, що відограла таку негативну роль для оружної і політичної боротьби за Українську Державність. — Ширшу оцінку зазначених вище матеріалів ми подамо в одній із слідуючих книжок нашого видання.

—

—Нова праця Ф. Равіти-Гавронського. Польський історик Равіта-Гавронський, автор двохтомової і наскріз тенденційної праці „Historia ruchów hajdantackich“, (1923, стор 238) монографії про Богдана Хмельницького і ін.. випустив нову працю „Kozyczna ukraina w Rzeczypospolitej Polskiej końca XVIII wieku“ — „Zarys polityczno-historyczny“. Нова праця польського історика-публіциста відрізняється властивими йому рисами: ви-

разію тенденційністю й упередженістю до українського козацтва. Справою українських істориків буде дати належну наукову оцінку згаданій монографії.

Видавництво „Чорномор“.

Енергійно розвиває свою діяльність. Засноване в кінці 1922 року воно випустило вже такі книжки: А. Ільницький — Трактор і моторовий плуг; І. Ольбрахт — П'ятий акт (переклад з Чеської мови); В. Дорошевич, Казки схода" переклад з російської мови; Л. Білецький — Перший випуск Історії Української Літератури; В. Королів-Старий — „Повстання органічного життя; М. Метерлінк: „Монна Ванна“ (переклад з французького). Крім того: Сповість Кл. Поліщука „Світ Червоний“ Видавництво „Чорномор“ готове до друку: „Гіппологію“ сотн. Шакуна; збірник поезій Хр. Алчевської „Clematis“; пачку публіцистичних етюдів Микити Шаповала; як от „Сміловівщина“ (чому це московське слово?), „Від III інтернаціоналу до III Риму“, і ін. Як бачимо, нове видавництво розпочало жваву працю, та на жаль провадить її безсистемно, без ясного програму і пляну.

РІЖНІ ВІСТИ.

Нота д-ра Романа Смаль-Стоцького. У Берліні посольство У.Н.Р. приміщувалося у власному будинкові, що його придбано ще за часів Скоропадського. Большевики весь час зазіхали на той будинок, але не могли його захопити, бо уряд Німеччини, визнавши самостійну Українську Народну Республіку, негативно ставився до грабіжницького імпету окупантів України. Так було до Рапальського договору. Після того лінія змінилася, і Німці дали можливість большевикам силою захопити наше посольство, яке на жаль не передбачило цього, занадто понадіялося на бувших друзів і не вжило заходів

щоб принаймні архін не попав до рук ворогів У.Н.Р.

Др. Роман Смаль-Стоцький, що стояв на чолі посольства У.Н.Р. у Німеччині перед своїм виїздом надіслав міністрові зовнішніх справ Німецької Республіки фон-Розенбергові такого листа:

„Пане міністре! Покидаючи Німеччину, де я майже три роки був повіреним у справах У.Н.Р. я маю воручення просити Вашу Ексцеленцію прийняти до відома ось що:

Відносини Німеччини до У.Н.Р. єдиної уповноваженої носительки державної самостійності українського народу, почалися від того, що незабаром після Берес-

тейського миру. 28 квітня 1918 р. німецький офіцер на чолі озброєної ручними гранатами та з насадженими багнетами військової частини вдерся в будинок Центральної Ради в Київі і озброєною силою розігнав перший український парламент.

ІІ. Німецький уряд умішався в війну українського народу проти московських большевиків тим, що захопив українське державне майно з метою знесилити та ослабити сили військового та економічного опору України і, нарешті, 11 листопаду 1923 року Рапальську умову поширив на Україну, не зважаючи на голос цілого українського народу, що від монархистичних гетьманців до українських комуністів од чотирьох років із зброяю в руках бореться проти окупації. Таким чином Німеччина з шкідливими намірами вмішалася в самовизначення українського народу.

ІІІ. У брутальнім порушенню всякого міжнародного звичаю, відносини У.Н.Р. до Німеччини були 6-II 1923 р. перервані в такій формі, що, з наказу міністерства закордонників справ, не дожидаючи судової постанови, озброєна кримінальна поліція, разом із українськими большевиками, вдерлась у будинок українського посольства і примусила мене, представника законного українського уряду, опустити його. При чому через недодержання відпоручними урядовцями слова, полишено большевикам архіви, а чекістам мої приватні речі до злому.

Констатуючи ці факти, які беззахисний поки-що український народ затримав у своїй пам'яті. Посольство законного українського уряду залишав німецьку державу. Прошу звеліти паспортовому відділові дати мені особисто і моїм службовим речам свободний проїзд.

Прийміть, Пане Міністре, вислови мої новаги.

Р. Смаль-Стоцький.

Берлін. 5 березня 1923 р.

—
Вечір у п. Міністра М Василька. 22 квітня мін. М. Василько (Берлін) улаштував у себе вечір, на якому були присутніми

багато визначних осіб з політичного, наукового та фінансового кол, а також представники місцевого дипломатичного корпусу. З поміж останніх зазначено: Англійського посла в Берліні Лорда Абернона; Австрійського—д-ра Р. Рідля, Угорського — д-ра Е. фон-Еміха; Чехо- словацького—д-ра Тусара; Бельгійського—Графа Ф. Де-Левергайна; Сербського—Марковича; Радника французького посольства -Рене де Ст.-Квентена; румунського військового аташе—Лтанеску; чеського військового аташе—Годля; з поміж визначних українських громадян, що живуть у Берліні: відомий скульптор Архипенко, Фальц-Фейн; Консул І. Фонфе. Редактори газет: „Фосіше-Цейтунг”—Георг Бернгард; „Берлінер-Цейтунг ам міттаг”—Норберт Фальк; д-р Гольдман; Віктор Ган редактор „Ахт ур Абенблат”; Макс Рейнер; Ганс Шульце; Вольф ін. Професори: д-р Каро; д-р Геснард; Лазарус; д-р Плеш; Людвіг Штайн; Юліуш Вольф; Банківські діячі: Ворн (директор „Дейтше Банк”), Берне, Рітшер (Дрезденський Банк”). Члени Парламенту: д-р Бруно Морвіц; Бар. Огайм; Д-р Г. Штеземан; Бугомістр Берліна—Г. Біс; був. міністр В. Гайне; принц Ізенбург; Граф Лімбург; Бургомістр м. Касель Шейдеман (був. прем'єр). Директор Німецького національного театра Голендер і багато інших.

—
Участь українських соціал-демократів в підготовчій праці до Гамбургського Соціалістичного конгресу. Перед Гамбургським міжнародним соціалістичним конгресом відбулась в Берліні 19 травня соціалістична конференція з представників нових держав, що повстали після великої війни. В цій конференції взяли участь соціалісти-представники таких держав: Польщі, Чехії, Лотвії, Естонії, Литві, Грузії і України (І. Мазепа та О. Безпалко). Нотуємо цю замітку, як характерну: соціалісти згаданих держав уважають Україну окремою державою, маючи право на своє соціалістичне представництво в конференціях, що торкаються інтересів соціалі-

стичного руху в новоповсталих державах.

—

Жіночий конгрес у Римі. Надзвичайно приемно зазначити, що докір, який звичайно кидають Українцям, буцім то у них нема жінок-громадянок, потрохи усувається красномовними фактами, як от виставка наших інвалідів у Генті, над якою чимало попрацювала вдова незабутнього героя Армії У. Н. Р. пані Є. Мішківська, а потім — працею українських громадянок на жіночих конгресах. Останній з цих конгресів відбувся 12-20 травня ц. р. у Римі. Офіційна назва коргресу: IX Міжнародний конгрес „Інтернаціонального Союзу за виборче право жінки“.

На Конгресі були представниці від 45 націй. Українська делегація на цей Конгрес складалася: п. п. Софія Русова, Юлія Зеленівська, Ніна Онацька і Млада Липовецька, яка так багато зробила в Італії для популяризації нашої боротьби за визволення батьківщини. Мала брати участь в Конгресі також п. Олена Левченівська, сенаторка від Волині в Польському Соймі, та жаль через родинні обставини не могла приїхати.

Конгрес був урочисто відкритий Міським головою Риму, при вітну промову сказав Президент Кабінету Міністрів Мусоліні.

Засідання Конгресу були присвячені ріжним питанням про політичні права жінки, її економічне становище як заміжньої жінки і вдови, так і жінки, інтелігентної чи фабричної робітниці. Одним із питань, що прикували увагу Конгресу було: Національність заміжньої жінки. Деякі держави, як от Швейцарія, Сполучені Штати Америки, залишають своїм громадянкам, що повиходили заміж за чужинців право на їхню власну національність. Спеціальне засідання було присвячено питанню: Жінка і політичні партії. В той же самий день увечері відбулася прилюдний мітінг на якому виступали жінки парламентарки. За відсутністю п. Сенатора О. Левченівської на мітінгові виступила з промовою в французькій мові п. Професор Русова,

як член Українського Парламенту Центральної Ради. Промова п. Русової тяглася 15 хвилин і зробила велике зворушуюче враження на присутніх, що видко було з тої уваги. З якою її слухали, з тих опецьків, якими її проважали і з тих численних подяк, які вона діставала від присутніх за свою промову. Враження це тривало до кінця Конгресу: щодня інші делегатки підходили, дякували, розпитували, були зворушенні, одна навіть поцілувала п. Русову в руку.

З публічних мітінгів можна зазначити „Мітінг жінок всіх континентів“, на якому виступали делегати від Індії, Японії, Хіни а та інш колоній в Австралії, Африці та Північній і Південній Америці.

Завданням Українських Делегаток було:

1) Прийняття Українських Жіночих Організацій до Союзу за виборче право жінки“.

2) Пропаганда Української Справи на Конгресі та евентуальна допомога Українкам від інтернаціонального жіноцтва.

Перше завдання було виконане тим, що українські жіночі організації, обєднані в „Союз оборони прав Української Жінки“ було прийнято в склад інтернаціонального „Союзу“.

Друге завдання українських делегаток було у великій мірі полегшене тим, що дякуючи заходам і коштам видавництва „Українське Слово“ вони мали дуже гарно видану брошуру „До жінок цівілізованих світу“ в французькій та англійській мовах, складену „Національним Комітетом українських жінок“ в Берліні.

Практичним наслідком заходів українських делегаток було заснування „Інтернаціонального Комітету Допомоги Українській жінці“.

Враження Українок від Конгресу були дуже приемні: від ріжних націй вони зустрічали тепле відношення і зацікавлення долею України. Розмови підкреплялися більше точними і докладними відомостями в брошурі, якою всі цікавились, читали і давали згоду взяти участь в комітеті.

З делегатками окраїнських держав бувшої Росії наші делегатки

стояли в тісному контакті, особливо тепле відношення зустріли вони від члена фінського парламенту, п. А. Фуруйелм, першої жінки парламентарки на світі. Як президентка Союзу жіноч-парламентарок, вона дала можливість п. Русовій виступити з промовою на прилюдному мітінгові, хоч на це були формальні перешкоди.

Українські делегатки поїхали з Конгресу з надією, що їхні заходи не пограчено марно і серед Інтернаціонального жіноцтва знайшовся відгук на їхні заклики.

На з'їзді зорганізувався міжнародний комітет охорони української жінки. В справах цього Комітету треба звертатися до члена Берлінської жіночої організації п. Чикаленко-Келлер (Berlin-Grünewald, Fontanestr. 10).

Де-ято поцістило зробити українським делегаткам і для рідної молоді: є надія, що в школах Італії буде призначено кільки стипендій для української еміграції.

Н. С.

—

Міжнародна виставка інвалідів. У квітні цього року відбулася в Генті, у Бельгії, Міжнародна виставка інвалідів. У цій виставці взяв участь і Союз інвалідів У.Н.Р., який делегував на виставку вдову генерала п. Є. Мішківську і п. Йосила Червінського (Голова Союзу). Хоч і невелику кількість експонатів повезли з собою представники Союзу, але український куточок на виставці приваблював до себе всіх. Багато допомогли справі—голова дипломатичної місії У.Н.Р. в Бельгії А. І. Яковлів і п. інженер В. Андрієвський. Про успіх виставки можуть свідчити безпосередні враження самовидців, якими ми й хочемо поділитися з нашими читальниками.

Великі страждання Українського народу знайшли собі відгук в серцях мужнього Бельгійського народу, який пам'ятаючи тяжкі часи 1914 року, співчував нам у страшній недолі нашій, широко бажаючи нам волі й щастя. З трибуни при вселюдно висловили вони певність, що ми скоро досягнемо самостій-

ности і повної перемоги нам ворогом.

Ознайомившись з історією нашої боротьби, вони зрозуміли, яку величезну роль відограла армія У.Н.Р. (1917—1920 р.) і спасіння Європи від інвазії большевицької, зрозуміли, що армія ця, обезправлена, всіма покинута, хоч і поклала кращих синів своїх за волю і щастя народу, та міцна духом своїм не схилила гордої голови, не зложила зброї перед ворогом, а пішла свідомо на тяжкі умови інтернації...

Це все зрозуміли вони і тому наш жовто-блакитний прапор, як рівний між рівними, серед усіх прапорів Антанти заняв свое почесне місце.

Тому й до нас, представників від українських інвалідів, поставилися так тепло, так несподівано сердечно: п. Червінському було представлено помешкання й повне утримання; робилися приватні збірки на користь українських інвалідів і обіцяна надалі допомога дітям і армії взагалі; президія виставки весь час турбувалася про продаж наших експонатів; запрошували нас не тільки на офіційні ратути й вечері, але й до зовсім приватних людей. Високі гости (король, принцеса і кардинал Мерсьє) просили переказати їх співчуття нашому намученому народові. Спілка військових інвалідів просила підтримувати з ним звязок. Представники від інвалідів всіх інших держав Антанти обіцяли підтримати перед своїми урядами наше прохання взяти де-яку кількість наших інвалідів на навчання.

Духовенство просило надіслати ім Службу Божу, співи і фотографії церков і т. і. В часописах з'явились прихильні до нас статті.

Найбільш зацікавленими в нашій справі з політичного боку, мені здається, були Французи. Їх журналісти приходили розмовляти і висловлювали думки відносно ролі, яку призначено відограти Україні в рівновазі Європи. Боючись німецько-російського військового союзу, вони великі надії покладають на Україну, рахуючи її прихильницюю Антанти. Політика Бельгії цілком французька. Відносно нас мають тільки думки, що й Фран-

цузи; страшенно зацікавлені від-
родженням України з чисто еконо-
мічних причин.

—

Національне питання у комуністів. Повні справоздання останнього комуністичного з'їзду вказують, що на з'їзді з звязку з докладом Сталіна по національному питанню виникли гарячі суперечки з приводу російського шовінізму.

Представник українських комуністів Скрипник заявив, що „в відношенні до української справи й до української культурно-просвітньої праці наша практика очевидно розбігається з теорією. Робота поміж Українцями повинна провадитись українською мовою. Резолюції нашого з'їзду розвязують національну справу лише теоретично. Мало приняти резолюцію. Треба уміти провадити її в життя”.

Потім виступив Раковський: „Національне питання, сказав він, загрожує великими ускладненнями для Сovітської Росії і для нашої партії. Національне питання є питанням об'єднання пролетаріату революційної Росії з 60 мільйонами селян інших національностей, які під національним прапором висловують вимогу участі в економічному і політичному житті. Перед партією стоїть питання про об'єднання нашого комуністичного інтернаціоналу з цим поступовим, революційним, але національним селянством. Це питання повинно бути розвязано з'їздом”.

В обороні національної політики большевиків виступив Екунідзе.

Після нього говорив Зінов'єв. Він сказав: „Ленін дав цілком виразні вказівки що до національної справи. Погляд Леніна знайшов повний відбиток в тезах Сталіна і центрального комітету нашої партії. Чи існує у нас національна справа? Для нас нема національної справи — ми інтернаціоналісти. Але коли ми говоримо про сотки мільйонів людності, то ми не можемо сказати, що у нас нема вітчини, і нема національного питання. Ми зрікаємося обороняти буржуазну батьківщину, але зовсім не

відмовляємося від оборони соціалістичної батьківщини. Питання полягає в тому, як налагодити відносини в країні, де мешкають десятки народів. Зараз у нас нема національних територій, але ми марксісти і через те бачимо на два аршини під землею й ми повинні сказати, що великороджавний російський шовінізм піднимає голову. Він йде з усіх кол, від імені яких говорили Сталін й інші товариши. Я не можу приєднатися до настроїв моїх російських товаришів, які уважають національне питання вигадкою. Коли ми не знищемо зараз російський шовінізм, то через 2—3 роки становище буде дуже важке. Питання про великороджавний російський шовінізм треба поставити руно. Наша партія мусить знищити цілком всі натяки на нього. Інакше нам загрожує велика небезпека. Девять десятих питання полягає в російському шовінізмі, решта — в місцевих шовінізмах. Треба перш за все звернути увагу на російський шовінізм. Тим самим ми звернемо увагу на всі місцеві шовінізми.”

З піддержкою поглядів Зінов'єва виступив Бухарин. Радек в своїй промові звернув увагу на необхідність дбати про задоволення економічних потреб недержавних національностей.

На VII. Всеукраїнській Парт. Конференції Ком. Партиї України виголосив довшу промову про національну справу Л. Троцький. Він вказав на недостачу зрозуміння національного чинника серед членів комун. партії. Деякі „товариши“ думають, що та справа давно розвязана. „Україна — незалежна, Грузія, Азербайджан стали теж республіками і т. і. — Звичайно, не національна справа наша мета. Наша мета — це соціалізм, комунізм. Соціальне питання — основа, на якій сидимо. Так само і не селянське господарство є мета нашого програму, а соціалістична централізована держава, висока техніка. Але селянське господарство є факт, що складається з багатьох мільйонів десятків і сотень мільйонів десятин і великого числа дворів і голов. І неуважне вілюшення до цього основного факту може перекинути весь наш

програм. Так само з національною справою. Ці дві справи звязані поміж собою. Вони відбиваються загалом і в цілому одну і туж добу, а особливо в нашій Спілці вони безпосередньо звязані з селянством тає скрізь у всьому світі національна справа перш усього звязана з селянством. Ми оголосили, звичайно, усунення національної неволі, пригнічення, нерівності і т. і. Звичайно, ми визнали право кожної національності впорядковувати свої справи включно до відокремлення від держави, поставивши по-нарад цим справу революційної самоохорони. Там, де та чи інша група звязує свою долю не з робітничою класою, а де вона звязує свою долю з імперіалізмом для боротьби проти робітничої класи, там закон класової війни панує над усіма іншими законами. Це закон класової війни і самоохорони революції. Але коли це завдання розв'язують, ми кажемо селянам, міщанам, відсталим робітникам даної національності, по національній лінії: Товариші у нас з вами не згоди не буде. Ми не тільки вам дозволимо, як іноді висловлюються, але ми вам допоможемо поставити справу так, як вам це буде зручніше в національному розумінню. Ми Вам за допомогою вашої мови допоможемо прилучитися до найкращих здобутків людської культури, бо в цьому полягає суть справи, а не в тому, що ми проголосили, будуй, як хочеш.—Відносини з селянством—гостра справа. Тут незгода загрожує горожанською війною, війною клас. Коли—каже Ленін—з'явиться буржуазія в особі непмана, вірніше, його політичних прикащиків—меншевиків або інших рішучіших і твердіших і стане на чолі селянства, то це означує горожанську війну, а горожанська війна по цій лінії,—до перемоги пролетаріату на заході, має непевний кінець.

„Але коли, товариші, небезпечне порозуміння між нами і селянством взагалі, то воно стократ небезпечніше тоді, коли певна частина селянства в рамках всього союзу не належить до тій націо-

нальности, яка в старій монархічній Росії була пануючою національністю. Коли це селянство та ще українське, та ще грузинське, мусульманське, азербайджанське або вірменське, селянство, яке раніше в державному апараті бачило не тільки владу іншої класи, що стояла над ним, але також національного ворога, то такий націоналізм штовхав селянство в бік буржуазного націоналізму. Тут на Україні, де партія в переважній більшості складається з міських робітників тільки з домішкою елементів селянства, де міський робітник в значній більшості—не український робітник, де—звичайно національний скад партії має певний вплив на стан українського радянського апарату, вже у цьому самому без сумніву захована, коли не небезпека, то завдання, якого не можна не бачити. Треба не тільки господарського злучення з селянським ринком, не тільки загального політичного з'єднання пролетаріату селянства, а треба подумати, сотні разів подумати про національну культуру, мову, школу й т. і.

„Злучення державного апарату керуючої класи з українським селянством необхідне, бо—товариші—невдоволене селянство, колиб воно повстало на тому чи іншому ґрунті (а воно може повстati, невзгодини неминучі!) буде стократ небезпешніше, коли воно пофарбується національною ідеологією. Національна ідеологія для селянства—фактор величезного значіння. Національна ідеологія—це вибухова сила, яка часом може стати революційною, це величезна вибухова сила.

„Коли ми не зуміємо підійти до селянства, впізнати селянина, його психологію, ми можемо штовхнути його на другу петлюрівщину. А друга—петлюрівщина була плановою в цю нову добу, коли все планове. Ця друга петлюрівщина матиме плани в культурному відношенню, в школі, в усіх галузях, і український селянин кожне недоволення

буде помножувати на національний фактор. А це поведе до петлюрщини, цебто до контрреволюційного руху проти радянської диктатури".

Святкування 6-ої річниці проголошення незалежності Грузії. 26.V. Грузинська Колонія м. Варшави обходила своє національне свято — п'яту річницю проголошення незалежності Грузинської Демократичної Республіки. На урочисту Академію, організовану Грузинським Комітетом в Польщі прибули численні представники польського громадянства, урядових інституцій, політичних груп і ріжників товариств. Почалося засідання промовою п. Салакайя, голови Грузинськ. Комітету, в якій промовець, зазначивши етапи пройденої грузинським народом боротьби, висловив віру в скоре визволення поневоленого тепер московськими окупантами свого народу. Від Українців виступав Заст. Голови Укр. Центр. Комітету в Р. П. П. и. О. Х. Саліковський з привітанням, на яке авдіторія реагувала голосними оплескама. П. Саліковський особливо підкреслив в своїй промові спільність завдань всіх визволених і невизволених ще з під московського ярма народів бувшої Росії в боротьбі проти московського імперіялізму, який не перестає й досі загрожувати й народам, що вже визволилися.

Численні польські промовці, переважно Поляки, які родилися або жили на Кавказі, вітаючи Грузинів, підкреслювали свої симпатії до національних змагань грузинського народу. Особливо яскраво була промова п. Ледницького, якою й закінчилася Академія.

Представник Азербайджану в короткій зворушуючій промові виголосив також яскраве привітання. Грузинський Комітет одержав в цей день багато привітань, між іншими й від Уряду У.Н.Р.

Заст. Голови Комітету кн. Туманов гаряче дякував присутнім за участь в груз. націон. святі.

Представники Грузинського й Українського Комітетів обмінялися з нагоди свята візитами.

Переслідування Швайцарії на Україні. В звязку з убивством Воровського в Швайцарії, большевицька влада зарядила цілий ряд утисків над Швайцарцями, що мешкають на Україні. Харківський Губісполком видав постанову про обов'язкову регистрацію всіх громадян Швайцарії, що мешкають на Україні. Регістрації підлягають громадяне від 10 до 60 років. Аналогічні постанови оголошені і іншими губерніяльними ісполкомами.

Пам'яти проф. Р. Оженського. 29.V. Поховано на Повонзковському кладовищі Члена Української Академії Наук проф. статистики Романа Оженського, який трагично загинув від злодійською рукою підкладеної під його помешкання (в університеті) бомби.

Небіжчик тільки недавно приїхав до Польщі з України, де з 1918 року працював в українських наукових інституціях — в Укр. Академії, Укр. Університеті і Укр. Кооперат. Інституті.

Над могилою покійного від імені Укр. Центр. Ком. й українських учених, бувших членів та співробітників тих наукових установ, в яких працював небіжчик, виступив з прощальною промовою П. І. Зайцев, лектор укр. мови й літератури в Варш. Університеті, підносячи заслуги небіжчика перед укр. наукою й організацією укр. наукових сил і підкреслюючи високі моральні прикмети бл. пам'яти професора Р. Оженського, як діяча, який, хоч і був Поляком, але вмів любити той народ, серед якого жив і працював.

Студенство на еміграції. Эстанніми днями у „Ділі“ надруковано було за підписами голови економічного відділу Цесуса Олекси Дякова такого листа:

„Супроти безперестанного напливу студенства з західних земель України в поодинокі університетські центри середньої Європи, подається до загального відома, що уділювання допомог чи то періодичних чи постійних в Ч.С.Р., як і інших краях новоприбуваючим здержано. Студенські організації

з-за фінансової кризи не в силі забезпечити матеріально навіть тих товаришів, що перебувають на еміграції вже від довшого часу. Тому товариші, що прибувають тепер з краю не можуть на ніякі допомоги числити."

--

Сакраментальне „ѣ“ На з'їзді педагогів—російських емігрантів в Празі виникли гарячі дискусії з приводу „нового правопису.“ Зокрема з приводу сакраментального „ѣ“. Один із промовців, прихильників і оборонців цієї літери добалався до того, що почав плести дурниці: „коли, мовляв, російське вчительство поверне до дому, то хай попереду його буде йти Ісус Христос з літерою „ѣ“!“ Інші, як проф. Слекторський, висловилися рішуче проти нового правопису через те, мовляв, що „коли емігранти повернуться в Росію, то там за нову ортографію, як і за все, звязане з большевізмом, будуть вішати“. На це якийсь противник літери „ѣ“ одповів, що вона не подобається „простолюдинам“, бо нагадує часи аристократії, — отож, боронь Боже, емігрантів, що повернуться на батьківщину, чого доброго переплутають з аристократами, які, як відомо, уживали до революції цієї букви.

Та найбільш цікавий, з нашого погляду, аргумент на користь сакраментальної літери навів К. А. Драбажин, обстоюючи права її з могивів, так мовити, великорізанованої політики Москви. На думку цього українського ренегата новий російський правопис, „одкидаючи літеру „ѣ“, розриває зв'язок між російською мовою та українською. („Руль“ 12—IV. 1923 р. № 719), тоді як Драбажинові цей „зв'язок“, очевидно, хотілося б затримати.

Занотовуємо цей виступ колишнього члена українських студентських організацій, як ілюстрацію поводження типового перекинчика, який за всяку ціну хоче утримати те, що порвалося і на ново не може бути звязано, тим

більше маложиттевими ухвалами емігрантів.

Гнилий це шнур!

Листи читача. Кожне видання одержує чимало листів від своїх читачів з висловами співчуття, і це співчуття являється великою моральною підтримкою в сучасній важкій журнальній праці. Одержуємо такі листи й ми і висловлюємо тим, хто надіслав нам свій дружній відгук і привіт, найширішу подяку. Один із таких дружніх листів ми вважаємо за свій обов'язок надрукувати тут, як яскравий приклад невгласного духу національного, що відзначає наше вояцтво, навіть після важких років вигнання. Пише нам д. Г—вій з Галичини:

„Надсилаю одноразово поштовим переказом двадцять п'ять тисяч пол. мар. на фонд „Трибуни України“. Гаразд знаю, що сума ця надзвичайно мізерна на цей час, але я сам не так давно залишив табор і тепер працюю тільки за харчі, а цих 25.000 м. роздобув на пекучу потребу. Пишу: на пекучу, бо на своїх плечах відчув відсутність справжнього еміграційного органу після припинення „Української Трибуни“.

Коли є правдивий український еміграційний орган, який дає інформації про українську справу, то немов би в найтяжчих умовах життя ліпше себе почуваєш і навіть сильніша віра в скору перемогу української національної ідеї; коли ж цей орган ладає, стає тяжче поневірятись на чужині і визвольна боротьба ніби притихає і затягується на довший час...

Отже, колиб кожний вояк, котрий перебуває тепер по-за табором в ліпших умовах, дав можливу матеріальну підпомогу нашему неперіодичному органові „Трибуна України“, то він незабаром перетворився в періодичний і підбадьорив би нас і укріпив віру в перемогу нашої справи і повернення на вільну батьківщину“.

бібліографії — О. І. Биковський. Національна бібліотека Української Держави. — С. Сірополка. Записки Української Академічної Громади при Українській Господарчій Академії. — С. Т. Школа українських пластунів у таборі інтернованих Ципіорно в Польщі. — С. Сірополка. Крипякевич Ів. Історія Козаччини для народу і молоді. — Вол. Дорошенка. Книжки надіслані до редакції.	78
З українських газет і журналів: „Заграва” — С. Т. „Нова Україна” — А. С. „Виаволення” — О. Х. „Літературно Науковий Вістник” — А. С.	89
На чужині і дома:	
Рекорд світового успіху (Кошиць в Америці) П. Зайцева.	94
Новий большевицький аїгааг. — О. Па — ського.	97
З українського життя:	
На еміграції.	102
На Великій Україні.	117
Літературне життя.	126
Ріжні вісти,	129

Від редакції: Ця книжка „Трибуни України” друкувалася в таборовій друкарні і з технічних причин вийшла пізніше, ніж гдалося. За час її друкування надійшло багато інформаційного матеріалу, який не бажано було відкладати до слідуючого числа. Він увійшов в цю книжку. Отже, замісць подвійної, вийшла потрійна книжка, як це й зазначається на обгортці.

На пресовий фонд „Трибуни України” одержано від проф. І. І. Огінка — 10 000 мл., від Б. М. Прохорова — 10 000 мл., від д. Гікавого 25 000 мл., від О. Ч — кого 5 000 ма. і від Олени Т. — 6 000 мл. — всього 56 000 мл.
